

T.C.
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

2003 SONRASI İRAK VE TÜRKİYENİN SİYASİ İLİŞKİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Taha Mawlood Taha TAHA

Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı
Uluslararası İlişkiler ve İstihbarat İncelemeleri Programı

EYLÜL,2023

T.C.
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

2003 SONRASI IRAK VE TÜRKİYENİN SİYASİ İLİŞKİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Taha Mawlood Taha TAHA
(Y2112.300007)

Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı
Uluslararası İlişkiler ve İstihbarat incelemeleri Programı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Alihan LIMONCUOĞLU

EYLÜL,2023

ONAY FORMU

ONUR SÖZÜ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “2003 Sonrası Irak ve Türkiye'nin Siyasi İlişkileri" adlı çalışmanın, tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün aşamalarında bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça'da belirtilenlerden oluştuğunu, bu eserlere uygun şekilde atıfta bulunularak yararlandığımı, intihal veya sahte bilgi kullanımı gibi herhangi bir etik ihlalde bulunmadığımı onurumla beyan ederim. (.../.../20..)

Taha Mawlood Taha TAHA

ÖNSÖZ

Tez çalışmam, saygıdeğer Tez Danışmanımız Dr. Öğr. Üyesi Alihan LİMONCUOĞLU'nun rehberliğinde tamamlanmıştır. "2003 Sonrası Irak ve Türkiye'nin Siyasi İlişkileri" adlı Yüksek Lisans Tez Çalışmamın hazırlık süreci boyunca, değerli hocamın bilgi, ilgi ve sabrını zorlamış olsam da kendisinin anlayışı, akademik bilgi birikimi ve sürekli desteği sayesinde başarıyla sonuçlandı. Hocamın özenli rehberliği ve akademik yol göstericiliği, bu tezin başarılı bir şekilde tamamlanmasına olanak sağlamıştır. Kendisine içtenlikle teşekkür ederim.

Ayrıca, bu süreçte bana maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen aileme de minnettarlığımı sunarım. Eğitim hayatım boyunca beni destekleyen ve her zaman yanımda olan aileme sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Eylül, 2023

Taha Mawlood TahaTAHA

2003 SONRASI IRAK VE TÜRKİYENİN SİYASİ İLİŞKİLERİ

ÖZET

2003 sonrası Irak ve Türkiye'nin siyasi ilişkileri, bölgenin jeopolitik dinamikleri ve küresel gelişmeler bağlamında büyük önem taşımaktadır. Irak'ın 2003 yılında ABD tarafından işgal edilmesi, bölgeye ve dünyaya geniş çaplı etkiler yaratmıştır. Bu olaylar, Türkiye'nin dış politikasını da derinden etkilemiş ve iki ülke arasındaki ilişkileri yeniden şekillendirmiştir.

Bu çalışmamız, 2003 sonrası Irak ve Türkiye'nin siyasi ilişkilerini derinlemesine incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırma, özellikle işgal sonrası dönemde yaşanan siyasi, diplomatik ve güvenlik odaklı gelişmeleri ele almaktadır. İki ülke arasındaki etkileşimler, stratejik çıkarlar, bölgesel güç dengeleri ve uluslararası aktörlerin rolü çeşitli açılardan analiz edilmiştir. Çalışmanın temel amacı, Irak ve Türkiye arasındaki siyasi ilişkilerin dinamiklerini anlamak ve bu ilişkilerin gelecekteki seyrini tahmin etmektir. Irak'ın iç istikrarsızlığı, mezhepsel ayrışmalar, terör tehditleri ve ekonomik zorluklar gibi faktörler, Türkiye ile olan ilişkileri etkilemiştir. Bu bağlamda, çalışmamızda Irak'ın siyasi ve güvenlik durumunu detaylı bir şekilde ele alarak, Türkiye'nin bu süreçte nasıl bir politika izlediğini ve izlenimlerin stratejileri değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Irak, Türkiye, Siyasi ilişkiler, Bölgesel dinamikler, İşgal sonrası dönem, Güvenlik, Strateji

POLITICAL RELATIONS OF IRAQ AND TURKEY AFTER 2003

ABSTRACT

The political relations between Iraq and Turkey after 2003 hold significant importance within the context of the region's geopolitical dynamics and global developments. The invasion of Iraq by the United States in 2003 has had extensive effects on the region and the world at large. These events have deeply influenced Turkey's foreign policy and have led to a reshaping of relations between the two countries.

This study aims to conduct an in-depth examination of the post-2003 political relations between Iraq and Turkey. The research particularly addresses diplomatic, economic, and security-related developments in the aftermath of the invasion. Interactions between the two countries, strategic interests, regional power balances, and the role of international actors have been analyzed from various angles. The primary objective of this study is to comprehend the dynamics of the political relations between Iraq and Turkey and to predict the trajectory of these relations in the future. Factors such as internal instability, sectarian divisions, terrorist threats, and economic challenges in Iraq have impacted its relations with Turkey. In this context, the study comprehensively discusses Iraq's political, economic, and security situation, assessing Turkey's policy approach during this period and evaluating its future strategies.

Keywords: Iraq, Turkey, political relations, regional dynamics, post-invasion period, security, economy, strategy

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ONUR SÖZÜ	i
ÖNSÖZ.....	iii
ÖZET.....	v
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	ix
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xiii
I. GİRİŞ	1
A. Araştırmanın Önemi	2
B. Metodoloji	2
C. Araştırma Soruları	3
D. Araştırmanın Sınırları	4
E. Tezin Bölümleri	4
II. IRAK'IN GENEL TANITIMI.....	7
A. Irak'ın Genel Yapısı	7
B. Irak'ın Jeopolitik ve Jeostratejik Önemi	9
C. Irak'ın Nüfus ve Etnik Yapısı	11
D. Irak'ın Dini Ve Mezhep Yapısı.....	12
E. Irak'taki Etkili Gruplar.....	14
III. TÜRKİYE'NİN IRAK'A YÖNELİK ORTADOĞU POLİTİKASI	17
A. 2002 Öncesi	17
1. Demokrat Parti Dönemi	17

2. İki Darbe Arası Dönemde Türkiye'nin Orta Doğu Politikası	20
3. Özal Dönemi	23
B. 2002 Sonrası	26
1. Komşularla Sıfır Sorun Politikası	26
2. Bölgesel ve Küresel İşbirliği.....	27
3. Türkiye'nin Bölgeye Yönelik politikası	29
4. Türkiye'nin Askeri Varlığı Bölgedeki Yansımaları	30
IV. TÜRKİYE-IRAK İLİŞKİLERİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ.....	35
A. 1920-1939 Türkiye-Irak Siyasi İlişkiler	35
B. 1930-1979 Türkiye-Irak Siyasi ilişkileri.....	39
C. 1979-1990 Türkiye-Irak Siyasi İlişkileri	44
D. I.Körfez Savaşı'nın Çıkması ve Türkiye-Irak İlişkilerine Etkisi	45
E. 2003 Sonrası Dönem Türkiye-Irak İlişkileri.....	47
F. 30 Ocak 2005 Irak'ın İlk Seçimler Sonrası Irak-Türkiye ilişkileri	52
G. 2011'den Sonra Türkiye-Irak Arasındaki İlişkilerde Yaşanan Gelişmeler	54
H. 1 Irak Cumhurbaşkanı Yardımcısı Gerginliği	56
İ. 2 Arap Baharı Bağlamında Suriye Krizi.....	58
V. TÜRKİYE VE IRAK ARASINDAKİ SORUNLAR.....	63
A. Geçmişten Günümüze Devam Eden Sorunlar	63
1. Musul Sorunu	63
2. PKK Terör Örgütün Sorunu	66
3. Su sorunu.....	69
B. 2003 Sonrası Irak'ta Ortaya Çıkan Güvenlik Sorunlar ve Türkiye.....	71
1. 2003ten Sonrası Irak'ta Ortaya Çıkan Güvenlik Sorunları.....	71
2. DEAŞ Terör Örgütü	74
3. DEAŞ'ın Türkiye Etkisi.....	75

4. Irak'taki PKK Terör Örgütü'nün Varlığı ve Türkiye-Irak ilişkilerine Etkisi	77
5. 2003 sonrası Türkiye-Irak Güvenlik ilişkileri.....	81
VI. 2003'TEN SONRA TÜRKİYE-IRAK İLİŞKİLERİ İÇİN ÖNEMLİ KONU VE OLAYLAR	83
A. 2003'te ABD Irak'a Müdahalesi	83
B. Karşılıklı Üst Düzeyde Ziyaretler ve Türkiye-Irak İlişkilerinin İyileştirilmesine Yönelik Çalışmalar	87
C. 2008'de Türkiye ve Irak arasında Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi	91
D. Chilcot Raporu.....	92
E. Sofa Anlaşması	93
F. 1 Mart Tezkeresi.....	94
G. Bağdat Paktı.....	96
H. Ovaköy Projesi	98
VII.SONUÇ.....	102
VIII. KAYNAKÇA.....	105
ÖZGEÇMİŞ.....	121

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BM	: Birleşmiş Milletler
TSK	: Türk Silahlı Kuvvet
AKP	: Adalet ve Kalkınma partisi
DP	: Demokrat Partisi
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
NATO	: Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü
İKÖ	: İslam İşbirliği Teşkilatı
İKBY	: Irak Kürt Bölgesel Yönetimi
AB	: Avrupa Birliği
BAC	: Birleşmiş Arap Cumhuriyeti

I. GİRİŞ

Jeostratejik bağlamda Irak, Mezopotamya toprakları üzerinde kurulan önemli bir ülkedir ve insanlık tarihinin önemli bölgelerinden birini temsil eder. Tarihsel olarak birçok medeniyet ve ülke, bölgenin yönetimini üstlenmiş ve kalkınmasına etki etmiştir. Modern tarih, özellikle son kırk yılda, Irak'ın kendi kaderi yanı sıra Ortadoğu için de kritik bir döneme işaret etmektedir. 16 Temmuz 1979 tarihi hem Irak'ın hem de bölgenin kaderinin dramatik bir biçimde değiştiği noktayı ifade etmektedir. Bu tarihten sonra Saddam Hüseyin, Irak'ın başına geçerek yaklaşık çeyrek yüzyıl boyunca ülkeyi otoriter bir lider olarak yönetti. Saddam Hüseyin döneminde Irak, siyasi ve askeri alanlarda büyük atılımlar yapmış olsa da zaman içinde gerileme göstermiştir. Saddam Hüseyin'in, İran'la olan savaş (1980-1988) ve Kuveyt'in işgal ve ilhakı (1990-1991) gibi olayları, sadece Irak için değil, aynı zamanda Ortadoğu ve dünya için bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda Türkiye gerek siyasi gerekirse güvenlik açısından bu gelişmelerden en çok etkilenen ülkelerden birisidir.

Türkiye ve Irak arasındaki ilişkiler, sadece tarihsel Osmanlı dönemine dayanmakla kalmayıp, aynı zamanda komşuluk ilişkilerine de dayanmaktadır. Irak'ın 1991'de Kuveyt'i işgali, ABD önderliğindeki muhalif müdahaleler ve daha sonra 2003'te ABD tarafından gerçekleştirilen işgal, özellikle Türkiye gibi Ortadoğu'nun komşu ülkelerinde denge değişikliklerine neden olmuştur. Bu durum özellikle Irak'ı olumsuz etkilemiş olup Türkiye, bu olayların ardından en fazla etkilenen ülkelerden biri olmuştur. Türkiye, sınırlarını paylaştığı Irak'tan sonra bu gelişmelerden önemli derecede etkilenmiştir ve büyük ekonomik kayıplar yaşamıştır.

Bu çalışmamız, 2003 sonrası Türkiye-Irak siyasi ilişkilerine yönelik literatürdeki boşluğu doldurmayı amaçlamaktadır. Aynı zamanda yapılan bu araştırma, Irak'ın genel tarihini, etnik, dini ve mezhepsel yapısını, stratejik konumunu ve Türkiye ile geçmiş ve 2003'ten sonraki ilişkilerini incelemektedir. Araştırmamızda ana kaynak olarak dönemin önde gelen gazetelerine başvurulmuş

ve bu yayınlar çalışmamızı büyük ölçüde etkilemiştir. Ayrıca resmî gazeteler, ikili ilişkilerde alınan kararlar ve sayısal veriler açısından önem taşımaktadır. İkincil kaynaklar olarak da kitaplar, makaleler, tezler ve ilgili diğer kaynaklardan yararlanılmıştır. Türkiye'de uluslararası ilişkiler eğitimi ve araştırmaları göz önüne alındığında, metodoloji konusunda genel bilgi ve yetkinlik eksikliği bulunmaktadır. Türkiye'deki uluslararası ilişkiler camiası, alanın metodolojik gelişimini destekleyecek öncü kaynaklara ihtiyaç duymaktadır. Bu çalışma, literatür taraması yaparak çeşitli kaynaklardan yararlanmış ve yazılı kaynaklar arasında kitaplar, makaleler, yüksek lisans ve doktora tezleri bulunmaktadır. Çalışma, karşılaştırmalı bir yaklaşımla yürütüldüğünden, yabancı dildeki kaynakları Türkçe'ye çevirerek çalışmanın katkısını artırmayı hedeflemiştir.

A. Araştırmanın Önemi

2003 Sonrası Irak ve Türkiye'nin Siyasi İlişkileri ile yapılan bu çalışma, bölgesel ve uluslararası düzeyde büyük etkileri olan bir dönemin ve ilişkilerinin incelenmesi amaçlanmaktadır. 2003 yılı, Irak'ın ABD liderliğindeki koalisyon güçleri tarafından işgal edilmesi ve sonrasında yaşanan siyasi, güvenlik ve ekonomik değişimlerle önemli bir dönüm noktası oluşturmuştur. Bu dönemde Türkiye ve Irak arasındaki siyasi ilişkilerin nasıl şekillendiği, dönemin koşulları ve aktörlerinin etkisi altında nasıl evrildiği ve bu ilişkilerin bölgesel dinamiklerle nasıl etkileşim içerisine girdiği analiz edilmiştir. Bu çalışma, 2003 sonrası Irak ve Türkiye'nin siyasi ilişkilerini geniş bir perspektiften ele alarak, tarih, siyaset, güvenlik gibi alanlarda derinlemesine bir analiz sunmayı amaçlanmaktadır. Bu analiz, hem bölgesel istikrar ve güvenliği anlamak, hem de gelecekteki ilişkilere yönelik önemli perspektifler sunmak adına büyük bir öneme sahiptir.

B. Metodoloji

Bu araştırma, yazılı ulusal ve uluslararası kaynaklardan yararlanılarak oluşturulmuştur. Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK) Tez Veri Tabanı içerisinde "2003 Sonrası Irak ve Türkiye'nin Siyasi İlişkileri" konulu çalışmalar titizlikle incelenmiştir. Bu araştırma kapsamında, YÖK Tez Veri Tabanında yer alan "2003 Sonrası Irak ve Türkiye'nin Siyasi İlişkileri" başlığı altındaki aramaların sonuçlarına dayanarak, özellikle Irak'a odaklanan çalışmaların sınırlı olduğu

gözlemlenmiştir. Bu analizler, Irak özelindeki bu konudaki çalışmaların yetersiz olduğunu ortaya koymuştur. Bu çalışmanın temel amacı, mevcut literatüre yenilikçi bir bakış açısı sunmaktır. Bu nedenle, YÖK Tez Veri Tabanında yer alan çalışmaların kapsamını genişletmeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda, "2003 Sonrası Irak ve Türkiye'nin Siyasi İlişkileri" konusu ele alınmıştır. Ayrıca, çalışma geniş bir perspektiften şekillendirilmiştir.

Araştırmanın oluşturulmasında siyasi tarih, uluslararası ilişkiler gibi farklı disiplinlerden yararlanılmıştır. Özellikle Irak'ın 2003 yılından sonra yaşadığı askeri müdahalenin ardından ortaya çıkan anarşi ve yeni sorunlar, sosyolojik temel kazanımının geçmiş dönem Irak sosyo-politik dinamiklerine dayandığını göstermektedir. Bu çerçevede, çalışmada öncelikle Türkiye-Irak ilişkilerinin tarihsel seyrini ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. Daha sonra, açıklayıcı bir anlatım tarzı benimsenmiştir. Nitel araştırma yöntemleri kullanılmış, ikincil kaynaklardan faydalanılmış ve belgesel tarama metoduna başvurulmuştur. Bu bağlamda, akademik dergi makaleleri, yüksek lisans tezleri, doktora tezleri, konuyla ilgili kitaplar, sivil toplum kuruluşları raporları, resmi raporlar ve akademik değeri olan yazılı basın verileri toplanmış ve detaylı bir analiz sürecinden geçirilmiştir. Bu metodolojik yaklaşım, çalışmanın güçlü ve sağlam bir akademik temele dayandığını vurgulamaktadır.

C. Araştırma Soruları

Çalışmanın amacı, 2003 yılı sonrasında Irak ve Türkiye arasındaki siyasi ilişkileri anlamak ve analiz etmektir. Bu bağlamda, araştırmanın odak noktasını oluşturan ana sorular şunlardır:

-2003 sonrası dönemde Türkiye ve Irak arasındaki siyasi ilişkiler nasıl gelişmiştir?

-Irak'ın 2003 yılı sonrası iç siyasi değişimleri, Türkiye ile ilişkilerine nasıl yansımıştır?

-Türkiye'nin Irak politikasının evrimi, bölgesel ve uluslararası dinamiklerle nasıl etkileşim içinde olmuştur?

-İki ülkenin terörle mücadele, enerji işbirliği, ekonomik ilişkiler gibi stratejik alanlardaki işbirliği ve anlaşmazlıkları nasıl şekillenmiştir?

-2003 sonrası dönemde Türkiye ve Irak'ın terörle mücadeledeki işbirliği ve koordinasyonu nasıl gerçekleşmiştir?

-Kürt meselesi ve Kürt grupların Irak ve Türkiye'deki varlığı, iki ülkenin ilişkilerini nasıl etkilemiştir?

-Türkiye ve Irak arasındaki ilişkilerdeki siyasi liderlerin ve dönemlerin etkisi nedir?

-2003 sonrası dönemdeki uluslararası aktörlerin (ABD, İran, Arap ülkeleri vb.) rolü, Türkiye ve Irak ilişkilerini nasıl etkilemiştir?

-Ekonomik işbirliği ve ticaret, Türkiye ve Irak arasındaki siyasi ilişkileri nasıl etkilemiştir?

-2003 sonrası dönemdeki Irak ve Türkiye ilişkilerinin geleceği, bölgesel güvenlik ve istikrar açısından nasıl şekillenebilir?

Bu araştırma soruları, 2003 sonrası dönemdeki Irak ve Türkiye arasındaki siyasi ilişkileri daha derinlemesine anlamak ve bu ilişkilerin dinamiklerini ortaya çıkarmak için temel bir çerçeve sunmaktadır. Bu soruların yanıtları, iki ülkenin siyasi, ekonomik ve güvenlik açısından nasıl etkileşimde bulunduğunu anlamamıza ve gelecekteki olası eğilimleri öngörmemize yardımcı olacaktır.

D. Araştırmanın Sınırları

Bu çalışma, 2003 yılından sonraki dönemi ele almaktadır. Bu nedenle, 2003 yılı sonrası dönemde yaşanan olaylar, gelişmeler ve ilişkiler incelenecektir. Daha önceki yıllara yönelik ilişkiler ve olaylar sınırlı bir şekilde ele alınmıştır. Araştırma, Irak ve Türkiye arasındaki siyasi ilişkilere odaklanmıştır. Diğer alanlardaki ilişkiler, örneğin ekonomik, kültürel veya güvenlik alanları, sınırlı bir şekilde alınmıştır. Araştırmada kullanılan kaynaklar, mevcut sınırlar içinde değerlendirilmiştir.

E. Tezin Bölümleri

Türkiye-İrak ilişkileri, farklı dönemlerde değişen dinamiklere sahip olmuştur ve ilişkide iniş çıkışlar yaşanmıştır. İki ülke arasındaki ilişkiler, zaman zaman kesintiye uğrasa da temelde köklü bir farklılık taşımamaktadır. Kısa vadeli

farklılıklar genellikle çözümlenmiş olsa da diğer ulusların etkisiyle ilişkilerde devam eden sorunlar bulunmuştur. Bu çalışma, beş ana bölümden oluşmaktadır ve Türkiye-İrak ilişkilerinin tarihsel evrelerini ele almaktadır.

Araştırmamızın ilk bölümünde, Irak'ın genel tanıtımı ile Türkiye-İrak ilişkilerinin başlangıcına odaklanmaktayız. İki ülke arasındaki ilk temasların izini sürerken, bu ilişkilerin nasıl şekillendiği ve temel etmenlerin neler olduğunu incelemekteyiz. İkinci bölümde, Türkiye'nin Irak'a yönelik dış politikası ve ilişkilerin gelişimi olaylar zinciri bağlamında ele alınmaktadır. Bu dönemdeki önemli olaylar ve bu olayların ilişkilere olan etkisi analiz edilmektedir. Üçüncü bölümde 2002 sonrası Türkiye dış politikasının genel özellikleri ile ilişkilerdeki dönemsel iniş çıkışlar ve bunların nedenleri incelenmektedir. Uluslararası faktörlerin ve içsel dinamiklerin ilişkiler üzerindeki etkileri ele alınmaktadır. Dördüncü bölümde, ilişkilerin tarihsel evreleri detaylı bir şekilde anlatılmaktadır. İki ülkenin karşılaştığı zorluklar, çatışmalar, işbirliği alanları ve ortak çıkarlar bu bölümde ele alınmaktadır. Beşinci bölümde, Türkiye ve Irak arasındaki sorunlar ile ilişkilerdeki kriz noktaları ve çözüm süreçleri ayrıntılı bir şekilde ele alınmaktadır.

Bu çalışma, Türkiye-İrak ilişkilerinin tarihsel seyrini ve değişen dinamiklerini anlamayı amaçlamaktadır. İlişkilerin gelişimi, iniş çıkışları ve gelecekteki olası yönleri ele alarak, iki ülkenin etkileşimini daha iyi anlamamıza katkı sağlamaktadır.

II. IRAK'IN GENEL TANITIMI

A. Irak'ın Genel Yapısı

Irak, tam adıyla el-Cumhuriyyetü'l-Irâkıyye olarak bilinir ve merkezi Bağdat'ta bulunur. Kuzeyde Türkiye, doğuda İran, güneyde Suudi Arabistan ve Kuveyt, batıda ise Ürdün ve Suriye ile toplam 331 kilometrelik bir sınırı paylaşmaktadır. Ayrıca, Basra Körfezi'ne açılan dar bir kıyı şeridinde sahiptir. Bu bölgede yaşayan göçebe vatandaşlar, Suudi Arabistan ile Kuveyt arasında kurulan tarafsız bölgede serbestçe dolaşma hakkına sahiptir. Ancak daha sonraki süreçte bu tarafsız bölge, söz konusu ülkeler arasında bölünmüştür.

Irak, tek parti cumhuriyeti ile yönetilen bir ülke olup idari olarak 18 bölgeye ayrılmıştır. Başkent Bağdat, özel bir statüye sahiptir. Muhafızlar, İçişleri Bakanlığının tavsiyesi doğrultusunda Cumhurbaşkanı tarafından atanan en üst düzey idari yetkililerdir. Bu Muhafızlar, kaymakamlar tarafından denetlenen mahallelere ve nahiyelere (müdürler tarafından denetlenen alt birimlere) ayrılmıştır.

Irak, Mezopotamya ülkeleri arasında yer alır ve en eski doğu uygarlıklarından biri olarak kabul edilir. 637 yılında Müslümanlar tarafından fethedilen Irak, daha sonra İslam'ın merkezi haline gelmiştir. Bu dönemde başkent Kûfe'ye taşınmıştır. H.Z. Ali liderliğindeki Emevi hanedanı ile yaşanan savaşlar, bu dönemin önemli olaylarından biridir. Bu savaşlar, özellikle Sıffin Savaşı olarak bilinen savaşla devam etmiştir. Ne yazık ki, Ortadoğu'daki bu tür çatışmalar günümüzde de devam etmektedir ve farklı mezhep grupları arasındaki çatışmanın merkezi olmuştur (Haris, 2000: 48-51).

Emevîlerin ardından Abbasiler bölge üzerinde egemenlik kurmuş ve İslam'ın en parlak dönemlerinden biri Abbasiler döneminde yaşanmıştır. Bu dönemdeki en önemli şehirlerden biri olan Bağdat, dünyanın önde gelen kültür ve ticaret merkezlerinden biri haline gelmiştir. Abbasilerin hakimiyetinden sonra bölge, 1055-1258 yılları arasında Selçuklular tarafından yönetilmiştir. 1258

yılında Moğolların istilasına uğrayan bölge, neredeyse iki yüzyıl boyunca Moğol hükümetinin merkezi haline gelmiştir.

1444-1467 yılları arasında Akkoyunlu hükümetinin egemenliğine giren Irak, 1499 yılında Safeviler tarafından işgal edilmiştir. 1501-1736 yılları arasında İran, Azerbaycan, Afganistan, Türkmenistan ve Türkiye'nin doğusu da dahil olmak üzere bugünkü Irak'ın çoğunu içeren bölgeleri Safevi hanedanı yönetmiştir. Bu dönemde İran, Safevi Hanedanı'nın lideri olan Şah İsmail tarafından Şii İslam'ın zorunlu dini ilan edilmiştir. Bu durum, Sünni camilerinin yıkılmasına ve camilerin Şii ibadethanelerine dönüştürülerek insanların mezhep değiştirmeye zorlanmasına yol açmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu, kendini Sünni İslam'ın koruyucusu olarak görmüş ve Abbasi Halifeliğine hükmetmiştir. Ancak, Şii çekirdek ülkelerde ve Basra Körfezi'nde şiddetli Şii dayatmalarına karşı çıkarak, ekonomik nedenlerle 1534 yılında Irak'ı Osmanlı topraklarına geri vermiştir. 1624 yılında Şah Abbas'ın ordusu Bağdat'ı işgal ederek Sünni nüfusun büyük bir kısmını öldürmüştür. Ancak 1638 yılında Osmanlılar Irak'ın kontrolünü geri almıştır (Cleveland, 2008: 62).

Irak, 1638 yılından I. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar Osmanlı yönetiminde kalmıştır. I. Dünya Savaşı sırasında, Osmanlı İmparatorluğu'nun Ortadoğu'dan çekilmesine yol açan birçok önemli etken bulunmaktadır. Yerel huzursuzluklar ve bölgesel gelişmeler bu süreçte rol oynamıştır. Bu dönemde, İngilizler Mekke Emiri Şerif Hüseyin ve oğullarına bölgeyi vaat etmişler ve Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılmasının ardından Büyük Arap Devleti (Irak) krallığının kurulması planlanmıştır. Bu süreç, 16 Mayıs 1916 tarihli Sykes-Picot Anlaşması ile sonuçlanmıştır. Bu anlaşma, İngiliz subay Mark Sykes ve Fransız subay Georges Picot tarafından hazırlanmış ve Ortadoğu'nun bölünmesine neden olmuştur. Buna göre, Irak, Ürdün ve Filistin İngiltere'ye, Suriye ve Lübnan ise Fransa'ya verilmiştir (Uzunçarşılı, 1988: 346-349).

Bu müzakerelerin ardından 18-26 Nisan 1920 tarihleri arasında düzenlenen San Remo Konferansı, Sykes-Picot Sözleşmesi'nin resmîyet kazanmasını sağlamıştır (Gürseler, 2016: 80).

B. Irak'ın Jeopolitik ve Jeostratejik Önemi

Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılmasının ardından, özellikle İngiltere ve Fransa'nın belirlediği stratejiler doğrultusunda Ortadoğu ülkeleri bölünerek çeşitli devletler kuruldu. Batılı devletlerin izlediği bölme politikaları, Ortadoğu'nun kendi çıkarlarına göre şekillendirilmesine yol açtı. Bu dönüşümler sonucunda Osmanlı topraklarından ayrılan ve artık bağımsız bir devlet olan Irak Krallığı kuruldu (Anksam, 2017:19). Bir ülkenin jeopolitik değerlendirmesini yaparken, temel yapı taşlarını dikkate almamız gerekmektedir. Bu bağlamda, Irak'ın millileştirilmesi ve inşası konusunda çeşitli görüşler mevcuttur. Bu görüşlerden ilki, Irak devletinin 1. Dünya Savaşı sonrasında bölgesel ekonomik ve stratejik önemi nedeniyle büyük güçler tarafından inşa edildiği iddiasıdır. Bu tez, Arap milliyetçilerinin bu adımları atarak uluslarını temsil etmelerinin özlemine de vurgu yapar. O dönemde Arap milliyetçileri, Suriye'den sürgün ediliyordu. Diğer bir görüş ise Irak topraklarında kurulan devletin bölgenin tarihsel sürecinin bir devamı olduğunu vurgular. Seçkinlerin modern Irak devletinin zirvesine yaklaştırılması da bu planın bir parçası olarak değerlendirilebilir (Özey, 1999:28).

Jeopolitik, "coğrafi bölgelerin dünya hakimiyeti için hangilerinin kontrol altına alınması gerektiğini veya devletlerin tarih boyunca yayılma nedenlerini açıklayan coğrafi nedenlere odaklanan bir siyaset bilimi olarak görülebilir" (İşcan, 2004:89). Bu tanım, genel bir perspektiften bireysel devletlere olan etkisine kadar jeopolitiğin incelenebileceğini belirtir. Jeopolitik, Türkiye için genellikle ilgi çekmeyen bir alan olabilir, ancak her ülkenin davranışını anlamada önemli bir rol oynayabilir. Bu bağlamda, bu makale Irak'ın jeopolitik özelliklerini analiz etmekte ve bunların ülke üzerindeki etkilerini aydınlatmayı amaçlamaktadır.

Irak'ın coğrafi özellikleri incelendiğinde, dört ana bölgenin mevcut olduğu gözlemlenir. Bu bölgeler: dağlık bir alanı kapsayan kuzey ve kuzeydoğu, Basra Körfezi kıyılarının bataklık alanlarına geçiş yaptığı güney, Mezopotamya ülkesi olarak adlandırılan güney ve batısının çölleri, ile komşu ülkelere kadar uzanan bozkır ve çöllerden oluşmaktadır. Bu coğrafi ayrımlar Ürdün, Suudi Arabistan ve güney Suriye ile sınırlarını oluştururken, Cizre'nin kuzeydeki büyük platosu

dikkate değerdir. Zagros Dağları da yine kuzeyde yer alarak 5605 metreye kadar yükselabilen en yüksek bölgeleri oluşturur.

Bu özelliklerin öne çıkarılması gerekmektedir. Özellikle dağlık bölgelerde iletişimin zor olduğu, bu bölgelerde yaşayan insanların ulaşım sorunlarıyla karşı karşıya kaldığı anlaşılır. Bu durumu coğrafi açıdan açıklarsak, dağlık bölgelerde yaşayan insanların ulaşım zorluğu yaşamalarının doğal olduğu sonucuna ulaşırız. Bu nedenle, dağlık bölgelerde yaygın dağıtım olmaz. Dağlık bölgelerin dışındaysa, insanlar arasında iletişim kurmanın farklı yolları bulunmaz. Bu durumda, insanlar daha izole yaşamaya başlar ve bu durum "biz" ve "diğerleri" bilincinin gelişmesine neden olur.

Ayrıca, Dicle ve Fırat nehirlerinin Irak topraklarına akan iki önemli su kaynağı olduğu unutulmamalıdır. Bu nedenle, bu nehirlerin oluşturduğu vadiler büyük bir jeopolitik öneme sahiptir. Tarih boyunca birçok imparatorluk bu bölgelere yerleşmiş ve bölgenin kontrolü için çeşitli savaşlar yapılmıştır. Mezopotamya ise Fırat ve Dicle nehirleri arasındaki karalara verilen isimdir ve Yunanca'da "iki nehir arasındaki arazi" anlamına gelir (Finkelstein, 1962:90). Bu bölgenin önemi, göç yollarının üzerinde bulunması ve verimli topraklarla çevrili olmasıdır. Ayrıca, Fırat ve Dicle nehirleri tarih boyunca su yoluyla ticaretin yoğunlaştığı bir alan olmuş ve su yoluyla ticaretin daha etkili bir yolunun bulunmadığı dönemlerde büyük önem taşımıştır (Yakut, 2014:25).

Türkiye ile Irak ilişkileri, coğrafi yakınlığın yanı sıra tarihî, kültürel ve ekonomik bağlar açısından da büyük önem taşır. Türkiye'nin temel hedeflerinden biri Irak'ın birlik ve bütünlüğünü korumaktır. Çünkü Irak'ın iç ve dış krizleri Türkiye'yi de etkilemiştir. Türkiye'nin çevresindeki istikrarsızlık, Kuveyt'in işgali ve sonrasında ABD önderliğindeki Irak müdahalesi gibi faktörler, kısa süre içinde yeni sorunları da beraberinde getirmiştir (Dedeoğlu, 2011:25).

İkinci olarak, Türkiye'nin güvenliğini tehdit eden terör unsurlarının Irak topraklarında ortadan kaldırılması da önemli bir hedeftir. Özellikle Kuzey Irak'ta yaşanan istikrarsızlık, terör örgütlerinin gelişmesine olanak sağlamıştır. PKK'nın Kandil bölgesinde kamplar kurması, Türkiye'nin güvenliği açısından ciddi bir tehdit oluşturmuştur. Bu sebeple, Kuzey Irak'ın güvenlik açısından Türkiye için büyük bir öneme sahip olduğu söylenebilir (Yalçın ve Altun, 2018:19-23).

Sonuç olarak, Türkiye için Irak'ın jeopolitik ve jeostratejik önemi analiz edildiğinde, Irak politikasının iki temel hedefi üzerinde şekillendiği görülür: Irak'ın birliğini ve bütünlüğünü vurgulamak ve Irak içinde oluşan terör unsurlarının Türkiye'yi etkilemesine engel olmak. Bu çerçevede, Türkiye gerektiğinde askeri üs ve kamplar kurarak stratejik bir yaklaşım sergilemektedir. İkinci olarak, Türkiye'nin güney sınırlarının güvenliği için Kuzey Irak'ın kritik önemi vurgulanmaktadır. PKK'nın bu bölgede konuşlanması ve Türkiye'yi tehdit etmesi, Türkiye'nin bu bölgeye askeri varlık göstermesini gerektirmiştir. Türkiye'nin Irak politikası, jeopolitik ve güvenlik öncelikleri etrafında şekillenmektedir (Muslu, 2019:17).

C. Irak'ın Nüfus ve Etnik Yapısı

Irak'ın etnik yapısı, tarihsel olarak farklı ülkelerin işgali altında olması ve bu ülkeler arasında çatışma alanı olarak kullanılmasının bir sonucu olarak günümüzdeki durumunu almıştır. Bu etnik yapı, uzun süreçler boyunca farklı hanedanların etkisi altında kalarak antropolojik izler taşımayı sürdürmüştür. Bu antropolojik karmaşıklık, genel demografik yapıyı da şekillendirmiştir. Kuzey Irak'ta Türkmenler, Kürtler ve Süryaniler gibi çeşitli etnik gruplar bulunmaktadır. Güney ve kuzey bölgelerindeki Arap yerleşimi, diğer etnik grupların azalmasına yol açmış olsa da, bu etnik grupların Irak nüfusunun etnik bileşimini hala etkilediği görülmektedir (Celeoğlu, 2006:34).

Irak'ın eski Sami halklarının son birkaç yüzyılda işgal eden yeni krallıklar altında birleştiği ve bu süreçte Araplaşan topluluklar dahil olmak üzere Arapların ülke nüfusunun beşte üçünü oluşturduğu düşünülmektedir. Arap nüfusunun çoğunluğu, ülkenin orta ve güney bölgelerinde yaşamaktadır. Bu bölgelerde ekonomik ve siyasi güç de büyük ölçüde Arapların elindedir, ancak azınlık gruplar hakkında kesin bilgi bulunmamaktadır. Özellikle İran-Irak Savaşı'nın ardından yaşanan kaos nedeniyle Irak'ın demografik yapısının istikrarlı bir şekilde belirlenmesi mümkün olmamıştır. Bu nedenle, Irak'ın demografisi hakkında güvenilir bilgiler elde etmek için çeşitli kaynaklara başvurmak gerekmektedir.

Verilere göre, Irak'ta yaklaşık 16 ila 18 milyon Arap, bunların %70-80'i Şii ve %20-30'u Sünni olarak yaşamaktadır. Kürt nüfusu ise 6 ila 7 milyon arasında

değişmektedir. Ayrıca Türkmen ve diğer etnik grupların nüfusu yaklaşık 3 milyon civarındadır (Salih, 2008:41-42). Müslüman nüfusunun %55'i Şii Araplar tarafından oluşturulurken, Araplar dışında Türkmenlerin önemli bir bölümü de Şii mezhebindedir. Ülke nüfusunun %37'si ise Sünni (Arap, Kürt ve Türkmen) Müslümanlardan oluşmaktadır. Araplar Irak'ın çoğunluğunu oluştursa da, mezhep farklılıkları içinde bölücü bir unsur olarak ortaya çıkmıştır. 1958'de Kral Faysal'ın saltanatının sona ermesiyle beraber, Irak'taki Araplar arasındaki sorunlar artmıştır (Haris, 2000:50). Baas Partisi'nin 1963 yılında iktidara gelmesiyle bu sorunlar daha da karmaşık bir hal almıştır. Baas hükümeti, Sünni Arapları öne çıkararak ülke yönetiminde çoğunluğu oluşturmuş ve bu durum Şii nüfusu ötekileştirme sorununu beraberinde getirmiştir. Saddam döneminde ise, Şiilerin tasfiyesi Irak'ın mezhepsel sorunlarını daha da keskinleştiren bir politika olarak öne çıkmıştır.

2003 yılında ABD'nin Irak'ı işgalinin ardından, Saddam rejiminin devrilmesi ve Baas Partisi'nin gücünün kırılması ülkedeki dengeyi değiştirmiştir. İşgal sonrasında Şii ve Sünni fraksiyonlar arasında farklılaşma başlamış ve bu durum yeni hükümetin kararlarında kendini göstermeye başlamıştır. Irak'ın %18'ini oluşturan Sünni nüfusunun, Şiilerin iktidara gelme fırsatının artmasıyla anlaşmazlıkları körüklediği gözlenmiştir. 2005 yılında hazırlanan yeni anayasa ise mezhepsel ve etnik farklılıklara vurgu yaparak bölünmeleri derinleştirmiştir (Yeni Şafak, 2017).

D. Irak'ın Dini Ve Mezhep Yapısı

Ortadoğu coğrafyasında halklar arasındaki yakınlaşma ve ayrılığın belirleyicisi tarih boyunca din olmuş ve bu durum günümüzde de devam etmektedir. Ayrımcılığın temelinde inanç ve düşünce farklılıkları yatmaktadır. Bu durum, çatışma ve şiddetin sürdüğü, iç savaşların yaşandığı bir bölge olarak varlığını korumaktadır. İnanç sistemleri ve mezhepler, bireylerin kimliklerini belirlemede merkezi bir rol oynamaktadır. Ancak, Ortadoğu'nun heterojen yapısı nedeniyle bu inançlar ve mezhepler arası farklılıklar çatışma ve gerilimlere yol açmıştır.

Irak, tarihsel olarak farklı dinler ve etnik grupların bir arada bulunduğu bir yapıya sahip olan, Müslüman-dindar nüfusuyla dikkat çeken bir ülke olarak öne

çıkılmaktadır. Resmi istatistiklere göre Irak nüfusunun büyük bir kısmı Müslüman olup, Şii ve Sünni mezhepleri arasında bölünmüş durumdadır. Şii Araplar, Türkmenler ve Kürtler toplam Müslüman nüfusun büyük bir kısmını oluştururken, Sünni Araplar, Kürtler ve Türkler de önemli bir kesimi temsil etmektedir. Bu çeşitlilik ve aidiyetler, Irak'ın tarihsel olarak etnik ve dini çatışmalara sahne olmasına neden olmuştur. Bununla birlikte, ülkenin demografik yapısı üzerine tam anlamıyla güvenilir verilere ulaşmak zor olsa da, Irak'ın mezhepsel farklılıklarının toplumsal ve siyasi dinamikleri şekillendirdiği görülmektedir (Demir, 2017:43).

Irak'ın tarihindeki etnik ve dini çatışmalar, İslam'ın doğuşundan itibaren siyasi bölünmelere ve çıkar çatışmalarına sahne olmuştur. Özellikle 2003 yılında ABD'nin Saddam Hüseyin rejimini devirmesinin ardından oluşan yeni siyasi süreç, ülkedeki etnik ve dinsel gerilimleri artırmıştır. ABD işgali sonrası ortaya çıkan siyasi sistem, mezhepsel bölünmeleri derinleştirmiş ve Irak'ın yeniden yapılanma sürecini engellemiştir. 2005 sonrası dönemde ABD politikasının etkisiyle ülkenin tüm etnik ve dini kesimleri güçlerini paylaşmaya zorlanmıştır. Ancak bu süreç, çıkar çatışmalarına ve krizlere yol açmış, toplumsal gerginliği artırmıştır (Abbas, 2017:22).

Irak'taki etnik ve dini yapılanma, tarihsel süreç içinde belirgin şekilde ortaya çıkmıştır. Iraklı Müslümanlar genel olarak Şii ve Sünni olmak üzere iki ayrı mezhebe mensuptur. Bu iki mezhep arasındaki ayırım, genellikle tarihsel, kültürel ve siyasi kökenlere dayanmaktadır. Şii Araplar, Sünni Araplarla aynı soydan gelirken, Irak'taki toplam nüfusun %17'sini oluşturan Sünni Araplar, ülkenin yönetici sınıfını tarih boyunca oluşturmuştur. Özellikle 18. yüzyılın sonlarına kadar Şii Araplar, kutsal kabul edilen bölgelerde yaşamışlardır. Ancak 20. yüzyılın başlarından itibaren Şii nüfusu ülkede çoğunluğu oluşturmuş ve iktidar mücadelelerinin temel dinamiği haline gelmiştir. Irak'ta yaşanan gerginlik ve çatışmaların temelinde kültürel, etnik ve dini faktörlerin yanı sıra siyasi hesaplaşmaların olduğu görülmektedir (Abbas ve Aslan, 2009:62).

Irak'ın son dönemdeki siyasi ve sosyal dinamikleri incelendiğinde, ABD işgali sonrası ülkede oluşan siyasi süreçlerin etnik ve dini temellere dayandığı gözlemlenmektedir. Özellikle 2003 ve sonrasında Irak siyasetinin Şii kesimi önemli bir etkiye sahip olmuştur. Ancak bu süreç, siyasi istikrarın sağlanmasında

ve toplumsal içeriğin korunmasında sınırlı başarılar elde etmiştir. 2014 yılına kadar başbakanlık yapan Nuri Maliki'nin mezhepçi politikaları, ülkedeki gerginlikleri artırmış ve Irak'ın toplumsal uzlaşma sürecini engellemiştir. Özellikle mezhepsel kimliklerin siyasi bir araç olarak kullanılması, ülkede istikrarsızlığı artırmış ve radikal grupların yükselmesine zemin hazırlamıştır (Arı, 2012, 479).

2003 yılından itibaren Irak'ta görülen mezhepsel ve etnik şiddet olayları, ülkenin iç yapısının istikrarsızlığını derinleştirmiştir. Bu durumun temel nedenleri arasında etnik ve dini kimliklerin siyasi bir araç olarak kullanılması, mezhepçilik ve dış müdahaleler yer almaktadır. Özellikle Suriye krizi, İran ve Lübnan gibi ülkelerden gelen Şii grupların Irak'ı etkisi altına almasına yol açmıştır. Mezhepsel aidiyetlerin siyasi çatışmalarda ve çözümsüzlükte rol oynaması, Irak'ın istikrarını tehdit eden önemli bir faktör olmuştur.

E. Irak'taki Etkili Gruplar

Irak'ı Özgürleştir Operasyonu, 2003 yılında ABD liderliğindeki çok uluslu bir koalisyon tarafından başlatılan askeri bir operasyon olarak hayata geçirilmiştir. Bu operasyon, Irak'ın tamamını işgal etmiş ve nihayetinde Saddam Hüseyin yönetimini sona erdirmiştir. ABD ve İngiltere'nin Irak'ın kitle imha silahlarına sahip olduğu iddiası, özellikle müttefiklerin güvenliği açısından ciddi bir tehdit oluşturduğu düşüncesiyle gerçekleşen bu saldırı, sonradan bu silahların varlığının doğrulanamamasıyla eleştirilmiştir. Bu olay, Irak'ın tarihinde yeni bir dönemin başlangıcını simgelemiştir. Ancak 2003 ABD işgali, etnik ve mezhepsel krizlerle birlikte idari sorunlarını da beraberinde getirmiş ve birçok Iraklı'nın hayatını kaybetmesine neden olmuştur (Acun, 2011:1).

Irak, 1920'den bu yana ulusal birliğini koruma mücadelesi vermiştir. Ancak 2003'te ABD önderliğindeki savaş sonrası yaşadığı bölünme ve çöküş, ülkenin güvenliği ve istikrarını ciddi şekilde etkilemiştir. ABD'nin Irak ordusunu dağıtma ve zayıf bir güç oluşturma stratejisi, ülkenin güvenliğini ciddi şekilde zedelenmiştir. Irak'taki güvenlik durumu, güvenlik güçlerinin çabalarına rağmen kötüleşmiştir. Bu durumun temel nedeni, Irak'ın dokusunu anlamamak ve yanlış kararlar vermek gibi faktörlerdir. Özellikle yeni siyasi liderlerin toplumsal

dinamikleri göz ardı etmesi, ülkenin güvenliğini ve istikrarını olumsuz etkilemiştir.

Irak'ta silahlı örgütler ve gruplar, işsizlik ve marjinalleşme gibi endişe kaynaklarına yönelmektedir. Ülkenin sınırlarının güvencesiz olması ve birçok radikal grubun girmesine izin vermesi, özellikle El Kaide gibi grupların etkinliklerini artırmasına neden olmuştur. Bu durum, Irak'ı kaos, şiddet, terör ve organize suçların hedefi haline getirmiştir. Sonuç olarak, tarikatlar ve siyasi partiler tarafından etkilenen bir güvenlik politikası şekillenmiştir. Silahlı gruplar, karmaşık koşullarda faaliyet göstermekte ve genellikle kontrol edilemez bölgelere odaklanmaktadır. Irak'ın toplumsal yapısı, dini, mezhepsel ve etnik açılarından zengin bir çeşitliliğe sahiptir. Ancak işgal sonrası dönemde artan sorunlar, siyasi istikrarsızlık, mali yolsuzluk, grup kotaları oluşturulması ve kronik siyasi krizler gibi faktörlerle birleşerek belirli toplumsal grupların dışlanmasına ve marjinalleştirilmesine yol açmıştır (Abd, 2017:78).

III. TÜRKİYE'NİN İRAK'A YÖNELİK ORTADOĞU POLİTİKASI

A. 2002 Öncesi

1. Demokrat Parti Dönemi

1950 yılı, modern Türkiye'de tarım sektörü açısından önemli bir döneme işaret eder. Demokratlar, önceden Batılı müttefiklerden net taahhütlerin eksikliği ve Orta Doğu ülkeleriyle daha yakın ilişkiler kurulmaması nedeniyle muhaliflerini eleştirdi. Başbakan Adnan Menderes, 29 Mayıs 1950'de Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin (TBMM) açılış konuşmasında, hükümetinin Orta Doğu ülkeleriyle daha yakın işbirliği arayışına gireceğini ve Türkiye'nin Doğu Akdeniz güvenlik meselelerine odaklanacağını ifade etti.

Türkiye'nin coğrafi konumu, özellikle Bağdat Anlaşması'na taraf olması ve anlaşmanın imzalanmasından bu yana aktif bir Ortadoğu politikası izlemesi, bölgedeki önemli gelişmelerin Türkiye'nin iç ve dış politikasına yansımaları sağladı. son 12 ay içinde Türkiye'nin "1950'lerde Orta Doğu'yu şekillendiren toplumsal ve siyasi devrimlerde" önemli bir rol oynadığını açıklamıştır (Bukker, 1959:36-37). 1956'daki uluslararası durum, Türkiye için büyük endişe kaynağı olmuştur. Ülke, çeşitli uluslararası platformlarda duyurular yapmış ve etkilenmiştir. Yılın ilk yarısında NATO'nun momentum kaybetmesi, Balkanlar'ın canlanması ve Bağdat Anlaşmalarında ilerleme kaydedilmemesi gibi faktörler, Türkiye'de artan izolasyon endişelerini artırmıştır. Albay Nasır'ın Süveyş Kanalı'nı millileştirmesi ve ardından İngiliz-Fransız müdahalesi, ayrıca İsrail'in Mısır'a saldırıları (özellikle Suriye'deki iç gelişmeler, Orta Doğu'nun bazı bölgelerinde Sovyetler Birliği ve Türkiye'nin güneyi açısından) Orta Doğu'daki durumun kötüleşmesine neden olmuştur. Bu faktörler, Türklerin endişelerini artırmıştır. Türk hükümeti, NATO'yu Orta Doğu'daki duruma dikkat çekmek ve Batılı ittifaklar üzerinde olası yıkıcı etkisine öncülük etmek konusunda öncü bir rol oynamıştır.

Dönemin Dışişleri Bakanı Kasım 1956 sonrasında NATO Konsey toplantısına bir ay sonra katılan Menderes, ilk Bakanlar Konferansı'na katıldı. Toplantıda, Türkiye'nin hazırladığı diplomatik belgeler dağıtıldı ve Ortadoğu'daki durum NATO tarafından takip edilmesi gereken bir konu olarak kabul edildi. Türk hükümeti, bunu NATO ile Bağdat Anlaşmaları arasında bağlantılar kurmanın ilk adımı olarak gördü. İki taraf arasında düzenli iletişim sağlandı ve askeri planlama için bir araç olarak kullanıldı Dış ilişkiler açısından Türkiye, Arap ülkeleri ve NATO'nun doğu kanadıyla daha önceki ilişkileriyle Orta Doğu'daki gücünü sürdürdü. Türkiye, Orta Doğu politikasını (İngiltere'nin tam üyeliği ve ABD'nin resmi katılımıyla güçlendirilen) Bağdat Anlaşması'na dayalı olarak ilerletmeye devam etti. Bölgesel üyelerin Ocak 1957'de Ankara'da gerçekleştirdiği toplantı, Irak'ın Pakt'a yeniden katılma isteksizliğini aştı (Süveyş Kanalı'na müdahaleden sonra fiilen sınır dışı edilmesinin ardından). Bu toplantı, Arap olmayan üç üyenin bir araya gelmesine ortam sağladı. Mayıs 1957'de Karaçi'de düzenlendi. (Birsell, 2012:309) Ankara'da düzenlenen dördüncü toplantının Bağdat Paketi Bakanlar Kurulu için faydalı geçtiğini ve Dulles'in ilk defa katılmasının bölge üyeleri üzerinde sakinleştirici bir etki yarattığını belirtti. Ancak 1957 Türkiye-Suriye krizi ve o dönemdeki Orta Doğu'daki olaylar göz önünde bulundurulduğunda, komitelerin ve konseylerin tutanaklarının kesin bir gerçeklik taşımadığı görülmüştür. Bu bağlamda, Konsey Türkleri Toplantısı ve İngilizler arasındaki Kıbrıs'taki ilk Türk-İngiliz çatışmasına zemin oluşturma rolü desteklenmiştir.

Konsey'in ocak ayı toplantısının, özellikle en son Nuri Said'in Konsey'e katılması ve Tawfik Suwaidi ile Fadhil Jamali'nin Irak adına konuşmaları nedeniyle oldukça yoğun geçtiğini ifade etmiştir. Nuri Said'in o dönemde Irak'ın geleceği ve Batı ile ilişkisine dair dile getirdiği endişeler tamamen doğru olsa da ayrıntılandırılmamıştır. Kendilerinden biri olarak gördükleri Said'in öldürülmesi altı ay sonra olduğunda büyük üzüntü yaşandığı belirtilmiştir, 14 Temmuz 1958'deki Irak devriminin ani ve acımasız doğası, olağandışı ve şiddetli olaylara alışık bir dünyada bile oldukça şaşırtıcı nitelikteydi. Diğer üye ülkeler gibi Türkler de bir zamanlar "Irak'ta Nuri Said'in bireysel rejimi ve hatta Haşimi hanedanının sonsuza kadar sürüp sürmeyeceği" konusunda merak içindeydiler. Ancak Nuri Said ve Haşimi hanedanının sonunu getiren koşullar, dönemin Türk

liderleri için oldukça endişe vericiydi. İlk olarak, Bağdat Antlaşması'nın imzalanmasından bu yana Kral Faysal, prens ve Nuri Said düzenli olarak Türkiye'yi ziyaret etmişler ve Cumhurbaşkanı Bayar ve başlıca bakanlarla kişisel dostluklar kurmuşlardır. İkincisi, yüzyıllar süren emperyal yönetim nedeniyle Türkler, Atatürk'ün mirası olan cumhuriyetçilikle uyumlu şekilde kraliyet ailesine karşı geleneksel bir sevgi ve saygı geliştirmişlerdir. Bu nedenle, özellikle genç kralın öldürülmesi Türkleri derinden sarsmıştır. Üçüncüsü, Başkan Bayar, Pakistan kralı ve cumhurbaşkanıyla birlikte Kral Faysal'ı beklerken İstanbul Havaalanı'nda kendisinin ve amcasının ölüm haberini almıştır. Bu sarsıcı habere ek olarak, Ürdün ve Lübnan'da bundan sonra neler olacağına dair ani bir endişe belirmemiştir (Bouker ,1958:33).

Darbeyi takip eden haftalarda Türk Dışişleri Bakanı, Türkiye ve İngiltere'yi Irak'a karşı askeri harekate çağırma devam etti. Daily Mail muhabirine, Başbakan ile birlikte Türkiye'den ayrılmadan önce bunu dile getirdi. Bağdat Paketi'nin 26 Temmuz'da Londra'da gerçekleştirileceğini duyurarak, konuyu kamuoyu önünde gündeme getirdi Demeçte bu konuyu açıkça ifade etti. Bu olayın Türkiye'nin uluslararası ilişkilerini düzeltmede etkili olmadığını kabul etse de Zorlu'nun pervasızlığının muhalefetin konuyu gündeme getirmesine yol açtığını belirtti. Dışişleri konu TBMM'de ele alındı. Ancak bu talep reddedildi ve muhalefet, o dönemin Dışişleri Bakanı'nın (1958) samimiyetsiz bir konuşmasıyla yanıltıldı.1959 raporuna göre o yıl dış ilişkilerdeki en önemli gelişmeler Türkiye'nin komşularına yönelik politikası ve Doğu ile Batı arasındaki yumuşama oldu. Aynı dönemde Sovyet tehdidi belirgin bir faktördü ve diğer tüm konuları gölgede bıraktı. Ancak Türkiye, CENTO'yu destekleyerek ve İran'ın Sovyet önerilerine karşı çıkararak bu tehlikeden korunmaya çalıştı. Mısır'ın niyetlerine rağmen, Türkiye Irak ile ilişkilerinde ve Arap dünyasına açılma yaklaşımında temkinli davrandı. Büyükelçi, Türkiye'nin bu politikayı sürdürerek Ortadoğu'daki istikrara büyük katkı sağlayabileceğine inanıyor (Özkan ve Birsnel ,2012:320).

Sonuç olarak, 1950'ler ve 1960'lar boyunca Türk dış politikası geleneksel olarak Batıcılık çizgisini izlemiş, ancak geleneksel denge çizgisinden ve statükodan ciddi bir sapma göstermiştir. Bu dönemde Türk dış politikası Doğu ile Batı arasındaki dengeyi ve Batı'ya saygıyı korumuştur. Hem Çin hem de Amerika Birleşik Devletleri'ne karşı tam bir bağımlılık ve bağımlılık göstererek

uluslararası gelişmeleri görmezden gelerek kendini kısıtlamıştır. Türkiye'nin temel kaygısı, Sovyetler Birliği ile olan sınırlarını korumak ve NATO ile ilişkilerini güçlendirmektir. Özellikle güney kanadını savunmak için İran ve Irak üzerinden Sovyet saldırısına karşı savunmasızdı. Türkiye'nin Ortadoğu'da bir savunma sistemi kurma isteğinin arkasında başka nedenler de bulunmaktadır. 1950'de Demokrat Parti iktidara geldiğinde, Türkiye bir ekonomik kalkınma programı başlattı. Demokratik hükümet, halkı memnun etmek ve oylarını geri kazanmak amacıyla ekonomik kalkınma programını destekledi. Bu programın destekçisi olarak ABD belirdi. Türkiye, Ortadoğu'da ABD'ye verdiği destek karşılığında daha fazla ekonomik ve askeri yardım bekledi. Savaş sonunda Sovyetler Birliği tarafından tehdit edilen ve savaşın ekonomik etkilerini hafifletmek için dış borçlanmaya yönelen Türkiye, savaşın sonlarına doğru politikasını tamamen Batı çerçevesinde şekillendirdi.

Bu dönemde stratejik önemini vurgulayan Türkiye, sürekli olarak Batı'nın güvenliği için elzem olduğunu savunan bir dış politika izledi. Özellikle 1950'de Demokrat Parti iktidara gelince, Türk dış politikası, "Türkiye'nin çıkarları Batı'nın, özellikle de ABD'nin çıkarlarıyla uyumludur" temelinde yönetilmeye başlandı. Bu yaklaşım doğal olarak Türkiye'nin Ortadoğu politikasına da yansdı. Türkiye, bölgedeki gelişmeleri Batı'nın perspektifinden ve Soğuk Savaş mantığı çerçevesinde izledi. Başka bir deyişle, Ortadoğu'da Batı'nın "sözcüsü" olarak, yeni kazanılmış bağımsız Arap devletlerini Batı'ya yaklaştırmayı ve liderlik yapmayı amaç edindi. Ancak bu yaklaşım, Arap devletleri tarafından "emperyalizmin sözcüsü" olarak nitelendirildi ve olumsuz bir şekilde karşlandı. Bu nedenle, II. Dünya Savaşı sonrası dönemde Türkiye'nin Ortadoğu politikası başarısız oldu ve Arap devletleri ile ilişkilerde telafisi mümkün olmayan sorunlar yarattı. 1950'li ve 1960'lı yıllarda, Arap devletleri ile birlikte izlenen bu politikanın olumsuz sonuçları Türkiye tarafından fark edilmeye başlandı ve sonrasında siyasi bir revizyon sürecine girildi ((Bouker ,1961:78-90).

2. İki Darbe Arası Dönemde Türkiye'nin Orta Doğu Politikası

İki darbe arasındaki dönem (1960-1980), Türkiye'nin siyasi, ekonomik ve sosyal alanlardaki değişikliklerin yanı sıra dış politikasında da önemli değişikliklere tanık olduğu bir kriz dönemini işaret etmektedir. Kıbrıs meselesi,

Türkiye'nin dış politika ajandasının merkezinde yer alırken, aynı zamanda Arap ülkeleri başta olmak üzere Ortadoğu ile ilişkilerinde de önemli gelişmeler yaşanmıştır (Kasapsaraçoğlu, 2021:259).

27 Mayıs 1960'ta gerçekleşen Cumhuriyet tarihinin ilk askeri darbesi ile başlayıp 12 Eylül darbesi ile sona eren dönem, Türkiye'nin pek çok gelişme ve olayın yaşandığı bir evresini kapsar. Askeri darbe sonrası devrilen Demokrat Parti (DP) hükümetinin yerine kurulan Milli Birlik Komitesi (MBK) hükümetleri, ilk seçimlere kadar ülkenin yönetimini üstlenmiştir (Ahmed, 2010:205). bu dönemde özellikle Kıbrıs meselesi ön plandadır. 1960 yılında tek devlet modeliyle kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti'nde, 1963'ün sonlarından itibaren Rumlar ve Türkler arasındaki gerilim artmıştır. 1964 yazına kadar süren çatışmalara müdahale etmek amacıyla dönemin ABD Başkanı Lyndon Johnson'a planlarını bildirmek ve Türkiye'nin bu planlarını gözden geçirmesi gerektiği belirtilmiştir (Şener, 2013, 103).

27 Mayıs askeri darbesinin başlangıcından 1961 seçimlerine kadar olan süreçte Türkiye'yi yöneten SPK'nın dış politika konusundaki ilk adımı, NATO (Atlantik Antlaşması Örgütü) ve CENTO (Merkezi Antlaşma Örgütü) ittifaklarına bağlılığını beyan etmek olmuştur. Yani darbeyi gerçekleştiren askeri yönetim, dış politikada statükonun ve daha Batı yanlısı bir yaklaşımın benimsenmesini açıklamıştır. SPK, Orta Doğu politikası çerçevesinde Arap ülkeleriyle ilişkilerini güçlendirmeye çalışmıştır (Kasapsaraçoğlu, 2021:265). Ancak bu çaba kısa sürede sonuç vermemiştir. Bu bağlamda, Türkiye'nin 1958'de kurulan Birleşik Arap Cumhuriyeti'nden (BAC) ayrılma kararı alan Suriye'yi tanıması ve bu nedenle Mısır'ın diplomatik ilişkileri kesmesi önemli bir örnektir. İki darbe arasındaki dönemde uygulanan Ortadoğu politikasının inişli çıkışlı olduğu savunulmuştur. Bunun nedeni, Türkiye'nin Kıbrıs sorununun ilk yıllarında Yunanistan'a destek veren Arap ülkelerinin desteğini kazanmak amacıyla bu ülkelerle diplomatik ilişkiler kurmaya çalışırken, aynı zamanda İslam Konferansı Örgütü (İKÖ) ve laiklik ilkesine dayalı toplantılarda alınan kararlara karşı çıkmasıdır (Fırat ve Kürkçüoğlu, 2006:784).

tüm bu çelişkilere rağmen özellikle 1965'ten sonra iktidara gelen hükümetler, özellikle Arap ülkeleriyle diplomatik ilişkiler kurma konusunda büyük çaba sarf etmiştir. İlk olarak Türkiye'nin diplomatik ilişkilerini geliştirdiği

ülke Irak olmuştur. Irak Başbakanı, Kıbrıs konusunda Türkiye'ye destek vermek üzere Ankara'yı ziyaret etmiştir (Kasapsaraçoğlu,2021:265). Irak'ta Kasım Devrimi sonrasında Baas Partisi'nin etkisi artmış ve bu süreç 1980'e kadar sürmüştür. İkinci Dünya Savaşı sonrasında Baas Partisi'nin etkisi artış göstermiştir. Bu dönem boyunca Amerika Birleşik Devletleri'nin Irak'taki nüfuzu göreceli olarak azalmıştır.

Bu dönemin 36. 1960'lı yılları, Türkiye'nin Batı dünyasıyla sorunlar yaşadığı ve Ortadoğu politikasının yeni bir şekil aldığı yıllar olarak tanımlayabiliriz. Kıbrıs sorunu, ABD ile yaşanan füze krizi ve Johnson mektubu gibi olaylarla Batı bloğu ile ilişkileri geren Türkiye, bu dönemde üçüncü dünya gündemini Orta Doğu'ya kaydırmıştır. Ayrıca 1967 Arap-İsrail savaşının ardından Türkiye'deki dini ve solcu hareketler, İsrail'e karşı Araplar lehine bir siyasi atmosfer oluşturmuştur (Kaştan, 2008:313). 1965'ten 1980'e kadar olan dönem Türkiye ile Ortadoğu arasındaki ilişkilerin normalleştiği bir dönemi ifade etmektedir. Bu süreç içinde Irak ile ilişkiler, her iki ülkede yaşanan bazı iç olaylar nedeniyle zayıflamamıştır. 1960 darbesinin ardından, Türkiye-Irak sınırında Irak savaş uçaklarının sınırı ihlal etmesi ve Türk köylerine saldırması gibi olaylar yaşanmıştır. Bugünkü anlamda savaş nedeni olabilecek bu sınır ötesi operasyonlar, Türkiye tarafından "Kürt ayrılıkçı" hareketine karşı oluşturulan bir ittifakın bir parçası olarak görülmüştür. Ayrıca Türkiye ile Irak arasındaki ekonomik ve ticari ilişkilerin temelini oluşturan ticaret anlaşması da 1965 yılında imzalanmıştır (Dedeoğlu,2011:11-30).

Irak politikasının bir yönü, Türkiye'nin petrol zengini ülkelerle ilişkiler kurma isteğine dayanmaktadır. Bu bağlamda, Türkiye ile Irak arasında inşa edilen ilk petrol boru hattının yapımı 1973 yılında başlamış ve petrolün taşınmaya başladığı 1977 yılında tamamlanmıştır. Türkiye, petrol talebinin büyük bir bölümünü Irak'tan karşılamaya yönelik bir eğilim sergilemiş ve Irak da Türkiye rotasını avantajlı bulmuştur. Irak, petrolünü Türkiye ve Suriye üzerinden veya Kızıldeniz ve Ürdün yoluyla Suudi Arabistan'a ve Ürdün'e taşıma imkanına sahiptir. Türkiye hattı en ekonomik yol olarak kabul edilmiştir. Ancak bu dönemde Türkiye'nin toplam ihracat değerinin sadece 2 milyon dolar olduğu ve döviz sıkıntısı yaşadığı unutulmamalıdır. 7 Şubat 1976 tarihinde imzalanan

Ekonomik ve Teknik İşbirliği Anlaşması, Türkiye ile Irak arasında Karma Ekonomik Komisyon (KEK) mekanizmasının kurulmasını sağlamıştır.

Sonuç olarak, iki darbe arasındaki dönemde Türkiye'yi yöneten hükümet, siyasi, ekonomik ve sosyal alanlarda yaşanan krizlerle birlikte dış politika alanında da birçok zorlukla karşılaşmıştır. 1960 darbesinin ardından AP'nin altı yıllık tek parti yönetimi (1965-1971) dışında, kısa ömürlü hükümetlerin büyük bir kontrol ve istikrar eksikliği içinde olduğu görülmüştür. Aynı zamanda bu dönemde ordunun siyasi etkisinin artması, siyasi sistemi darbelere daha açık hale getirmiştir. 1968'den itibaren toplumsal alanda solun yükselişi ile sağcı siyaset kök salmış, özellikle 1970'lerin sonlarında ideolojik nedenlerle binlerce insanın hayatını kaybettiği iç savaşa yol açmıştır (Kasapsaraçoğlu 2021:285).

3. Özal Dönemi

Türkiye'nin Cumhuriyet döneminde benimsediği Kemalist modernleşme anlayışının Ortadoğu coğrafyasında etnisiteler ve milletler arasında kültürel bir ayırım yarattığı kabul edilmiştir (Aral, 2001:74-75). Kemalist yaklaşımın getirdiği Batılılaşma, sadece modernleşme perspektifini yansıtmakla kalmamış, aynı zamanda dış politika açısından da temel bir unsur olmuştur. Cumhuriyetin kuruluşundan sonra, Türkiye'nin Ortadoğu ülkeleriyle ilişkileri önemli bir şekilde gelişme göstermiştir ve özellikle Turgut Özal döneminde bu ilişkiler güçlenmiştir (Özal, 1991:345) farklı kültürlerin uluslar arasında çatışma yerine zenginlik faktörleri olarak görülebileceğine ve bu çeşitliliğin ulusların davranışlarını olumlu yönde etkileyebileceğine inanmış, bu nedenle İslam'ı öne çıkarmıştır.

Cumhuriyetin kuruluş dönemi ve sonrasında baskı altına alınan kültürel kimliğin bu perspektifle bir bağlantısı bulunmaktadır (Yavuz,2001:35-36). Özal, bu düşüncesini şu ifadelerle dile getirmiştir: Siyaseti sadece ekonomik değil, aynı zamanda kültürel bir perspektifte, çoğunluğunu Müslümanların oluşturduğu bir Ortadoğu'ya doğru şekillendirmeyi amaçlamıştır. Bu bakış açısından Özal, iki ana hedefi gerçekleştirmeyi amaçlamıştır:

(i) Türkiye'nin Orta Doğu'ya yönelik olumlu politika arayışında, bölge ülkeleriyle gelişen kültürel ve tarihi bağların yapıcı bir rol oynaması;

(ii) Türkiye'nin Ortadoğu ülkeleriyle ilişkilerini kültürel değerler çerçevesinde güçlendirerek, Batı dünyasındaki stratejik önemini artırma çabası

Türkiye ile Ortadoğu ülkeleri arasında dini değerlere vurgu yapan ve böylece bölgesel bir vizyon oluşturan Özal'ın, İslami değerlere verdiği önem açıkça görülmektedir (Altunışık, 2009:182).

1983 yılında Turgut Özal'ın iktidara gelmesi, Türk siyasetini kökten değiştirmiş ve bu dönem, sadece günlük tartışmaların değil, aynı zamanda ulusal ve uluslararası düzeyde bilimsel tartışmaların da odağı haline gelmiştir. Özal dönemi, Türkiye'nin 1970'ler ve 1990'lar boyunca siyasi, ekonomik ve dış politika alanlarında yaşadığı krizler ve içe kapanmalar nedeniyle özellikle tartışmalı bir dönem olmuştur. 1970'lerde, Türkiye'nin siyasi sürecinin birkaç yıl hariç kırılğan bir seyir izlediği görülmektedir. Siyasi koalisyonların istikrarsızlık yarattığı bir dönemde, ekonomik krizin somut belirtileri sokak çatışmaları ve büyük bir enflasyon dalgasıyla birlikte görülmüştür. Özal'ın ardından 1990'lara bakıldığında ise benzer bir tablo gözlemlenmektedir: Zayıf siyasi koalisyonlar, ekonomik krizler ve dış politikaya bağımlılık bu dönemde de belirgin bir şekilde öne çıkmıştır (Kurt, 2018:158). Sovyetler Birliği'nin çöküşü ve NATO'nun önemini sorgulaması, Türkiye için yeni bir durum yaratmış ve Türkiye, dış politikasını bu yapıya uygun bir temel üzerine oturtmaya çalışmıştır (Sönmezoğlu, 2006:480). Türkiye'nin artık Batı için eskisi kadar önemli olmadığı, ancak Batı'ya katkısı ve değeri karşılığında stratejik ve siyasi sorumluluklar üstlendiği iddia edilmiştir. Bu noktada Yunanistan'ın Avrupa Birliği üyesi olmamasının ve Türkiye'nin üstünlüğünün kaybedilmesinin bir önemi olmadığı vurgulanmıştır (Hale, 2003:203-204).

Sonuç olarak, Türkiye'nin güvenlik kaygılarına rağmen Soğuk Savaş sonrası dönemde hala Batı dünyasında kendisine yer bulması ve önemini sürdürmesi gerektiğine inanmıştır. Sönmezoğlu'na göre, Türkiye için Irak, mülteci krizine rağmen toprak bütünlüğü korunması gereken doğal bir müttefiktir. Kuzey Irak'taki gelişmelerle birlikte, Türkiye ile ortak çıkarlara sahip tek laik ülke olarak tanımlanmıştır. İki ülke arasındaki ekonomik bağların güçlü olması gerektiği vurgulanmıştır. Ancak Irak'ın savaş sonrasında hızla silahlanması ve komşularına yönelik saldırgan politikalar izlemesi, Türkiye'nin ulusal güvenlik kaygılarını ortaya çıkarmıştır (2006:204). Irak, İran'la savaş döneminde Batı ve Körfez ülkelerine yaptığı silah yardımları ve savaş sonrasındaki silah harcamalarıyla bölgede birinci sıraya yükselmiştir. Ayrıca kimyasal silah

kullanımına dair iddialar da bulunmaktadır (Şahin, 2011:302). Özal, Irak'ın Kuveyt'i işgal etmeden önce ABD Başkanı George Bush ile yaptığı görüşmelerde, Saddam Hüseyin'in bölgeye sorun yaratacağından endişe duyduğunu ifade etmiş ve Saddam'ın bu saldırgan tavrının, işbirliği ve barış anlayışıyla uyuşmadığını belirtmiştir (Yalçın ve Birand, 2009:417).

Bu noktada, Mayıs 1990'da Bağdat'ı ziyaret eden o dönemin Başbakanı Yıldırım Akbulut'a, NATO'nun dahi artık Türkiye'yi koruyamayacağı bilgisi aktararak Türkiye'nin endişeleri ifade edilmiştir (Kızıltepe, 2018:16). Bu politikanın aslında Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın kişisel görüş ve düşünceleri üzerinde büyük etkisi olduğunu (tarih) belirtmektedir. Özal, Türkiye'nin Ortadoğu'nun bir parçası olduğuna ve bölgede etkin bir rol oynamaktan çekinmemesi gerektiğini savunmuştur. Ayrıca, Özal'a göre Körfez Savaşı hem bölgesel hem de küresel siyaset açısından büyük bir öneme sahiptir ve bu nedenle geçmişte yapılan hataların tekrarlanmaması gerekmektedir. Özal'ın Körfez Savaşı'na yaklaşımını şekillendiren en önemli faktörlerden biri ise ABD'nin savaşa yönelik tutumu, kararlılığı ve gücü olmuştur. Özal, işgalin başladığı ilk gününde yaptığı açıklamada, "Bu kez ABD çok kararlı. ABD savaş makinesi Körfez bölgesinde hızla inşa ediliyor ve Irak'a karşı savaş kaçınılmazdır" demiştir.

Türkiye ile ABD arasında Orta Doğu politikasında farklılıklar bulunsa da, Özal'a göre ABD'nin Türkiye'yi kendi amaçları için kullanamayacağı bir gerçektir (Cumhuriyet, 16 Ocak 1986:3). Özal ayrıca, ABD'nin müdahalesine ve Irak karşıtı politikasına karşı çıkacak bir gücün olmadığını vurgulamıştır. Sovyet rekabeti gibi bir faktörün olmadığı bir dönemde Amerika Birleşik Devletleri'nin durumunu kabul etmiş, fakat Avrupa ülkelerinin de Amerika Birleşik Devletleri'nin yanında yer aldığını belirtmiştir (Erol,2008:94).

Son olarak, Türkiye-Irak ilişkisi her daim en sorunlu ilişkilerden biri olmuştur. Osmanlı döneminde, Osmanlı Devleti'nin hakimiyetindeki topraklar I. Dünya Savaşı'nın sonunda İngiliz hakimiyetine geçmiş ve bu bölgelerde Irak devleti kurulmuştur. Türkiye, genel anlamda Kürtlerin ayrılması konusunda Irak'la hemfikirdir. Ancak ekonomik işbirliği, bu sorunun çözümüne pek yardımcı olmamıştır

B. 2002 Sonrası

1. Komşularla Sıfır Sorun Politikası

Adalet ve Kalkınma Partisi'nin 2002 milletvekili seçimleriyle iktidara gelmesiyle başlayan süreç, Türkiye'nin dış politikasında yeni bir anlayışın temelini atmıştır. Yıllarca, Türkiye'nin dış politikası güvenlik kaygıları, iç ve dış tehditler tarafından şekillendirilmiştir; fakat bu tehditlerin varlığında dahi kalıcı bir strateji oluşturmanın gerekmediğini, İngiliz, ABD ve Osmanlı deneyimlerine dayanarak tehditlere göre değil vizyonlara göre yönlendirilmesi gerektiğini savunmuştur (Davutoğlu, 2002:158). Davutoğlu'nun yeni dış politika vizyonu oluşturmasına rağmen, geleneksel Türk dış politikası ilkeleri temelde değişmemiştir. Aksine, Türkiye'nin komşularıyla iyi ilişkiler kurma çabaları, geleneksel "içte barış, dünyada barış" ilkesiyle uyumlu bir şekilde yürütülmüştür (Erol ve Ozan, 2011:33).

Bu bağlamda, 2009 yılında Kahire'de düzenlenen Arap Birliği Dışişleri Bakanları Konferansı'nda Davutoğlu, Türkiye'nin yeni dış politika vizyonuna dair görüşlerini paylaşırken "yurtta barış, cihanda barış" ilkesinin önemine vurgu yapmıştır. Bu ilke, Türkiye'nin dış politika stratejisini belirlerken rehber olarak kullanılan temel bir prensiptir. Bu ilkeye göre şekillendirilen dış politika vizyonu, üç ana madde üzerinde odaklanmıştır:

- i) Tüm ülkelerin, halkların ve bireylerin güvenliğinin korunmasıyla bağlantılı olarak "herkes için güvenlik" ilkesi.
- ii) Güç kullanımından kaçınılarak, siyasi diyalog yoluyla sorunların çözümüne odaklanma ilkesi.
- iii) Bölge ülkeleri arasında karşılıklı ekonomik bağımlılığın teşvik edilerek, her ülkenin halkların yararına olacak şekilde hareket etmesine yönelik "karşılıklı ekonomik bağımlılık" ilkesi (Sancak ve Çakılcı, 2011:23).

Dış politikanın şekillenmesinde "Komşularla Sıfır Sorun" ilkesinin kritik rolü vardır. Bu ilke, Türkiye'nin istikrarsızlık ve belirsizliğin yoğun olduğu bölgelerden uzaklaşarak, iç sorunlarına odaklanma fırsatını yakalamasını sağlamıştır. Ayrıca, bölgesel istikrar ve kalkınmanın sürdürülmesine büyük önem

verilmiştir. Bu yaklaşım, Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren izlenen dış politika prensipleriyle uyumlu bir devam niteliğindedir. Ancak zamanla, bölgesel kalkınmanın olumsuz etkilerini minimize etmek amacıyla çaba gösterme gerekliliği ortaya çıkmıştır. Çevresel istikrarın sağlanması, Türkiye'nin dış politikasının öncelikli hedefi haline gelmiştir. 2001 yılından itibaren ABD'nin Orta Doğu'ya askeri varlığının sona ermesi sürecine denk gelen Arap Baharı'nın başlangıcı, bölgedeki dengeyi büyük ölçüde etkilemiştir. Göreceli olarak ABD'nin geri çekilmesi, bölge ülkelerinin iç dinamiklerini daha fazla öne çıkarmış ve güvenlik endişelerini artırmıştır. Türkiye'nin ulusal güvenliğinin büyük ölçüde bölgesel istikrara bağlı hale gelmesiyle, çevresel istikrarın sağlanması önem kazanmıştır (Oğuzlu, 2012:9-11).

"Komşularla Sıfır Sorun" politikası kapsamında Türkiye, komşu ülkeleriyle diplomatik ilişkileri geliştirmeye yönelik çabalar yürütmüştür. Bu çabalar sonuçsuz kalan ülkeler olduğu gibi, başarı elde eden ülkeler de olmuştur. Bu durum, politikanın başarısız olduğu anlamına gelmez. Bu politikanın başarısı, kısa vadeli sonuçların yanı sıra uzun vadeli hedefleri de içermelidir. Bu nedenle, mevcut dış politika yaklaşımının aynı motivasyon ve ilke temelinde sürdürülmesi gereklidir (Sancak ve Çakıcı, 2011:26).

2. Bölgesel ve Küresel İşbirliği

Saddam'ın devrilmesi sonrasında, Irak, bölgesel ve uluslararası aktörler açısından daha etkin bir siyasi geçiş dönemi yaşamıştır. Bu dönemde Irak'ın geleceği, Türk dış politika yapıcılarının için büyük önem taşımıştır. Irak'ın geleceği ve bölgesel gelişmeler, Türkiye'nin dış politikası üzerinde etkili olmuştur. Bu süreç içerisinde, Türkiye yeni dış politika ve güvenlik tehditleri ile karşılaşmıştır. Bu nedenle dış politika yapıcılarının için yeni bir paradigma oluşturmak kaçınılmaz hale gelmiştir. Bölgesel gelişmelerin, özellikle Türkiye'nin Irak politikasına etkisi göz önüne alındığında, Kürt meselesi ve PKK terörü gibi konuların yanı sıra Ankara ile Erbil arasındaki yakınlaşmanın ve Türkiye'nin güvenlik anlayışının değişiminin nedenleri incelenmelidir.

İlk olarak, ABD birliklerinin 2011 yılına kadar Irak'tan çekilmesi, 2008 yılında Irak parlamentosu tarafından onaylanan ABD-İrak Kuvvetlerinin Statüsü Anlaşması'yla ifade edilmiştir (BBC, 2008). Ancak ABD birliklerinin yeniden

konuşlandırılması, iç ve dış dinamiklerin Irak'ın ve bölge devletlerinin geleceği üzerinde ciddi etkilere yol açmıştır. Özellikle 2011 sonrası dönemde Irak, bölgesel güç rekabeti nedeniyle daha da önemli hale gelmiştir. Irak'ın çoğunluğunu Şii nüfusun oluşturması, İran'ın bu bölgede etkili olabilmesi için farklı araçlarının bulunduğunu göstermektedir. Ayrıca, Şii kimliğin hâkim olduğu siyasi partilerin Irak siyasi yapısında güçlü bir konuma sahip olduğu unutulmamalıdır.

Türk dış politika yapıcıları, ABD birliklerinin çekilmesinin ardından Türkiye'nin Irak siyaseti üzerindeki etkisini sürdürebilmesi adına Kuzey Irak'taki Kürt gruplarıyla işbirliği yapmanın gerekliliğini görmüşlerdir. ABD birliklerinin çekilmesi ve İran'ın Irak üzerindeki etkisinin artması, Türk dış politika yapıcıları için birbirine bağlı bölgesel gelişmeler olarak değerlendirilmiştir. Bu gelişmeler, Türkiye'nin Irak politikası ve bölgesel aktörlere yaklaşımı üzerinde etkili olmuştur.

Özellikle 2011 sonrası dönemde İran'ın bölgesel etkisinin artmasıyla birlikte, Türkiye'nin Irak politikasının etkisinin arttığı iddia edilmiştir (Özcan, 2011:89). Bu dönemde İran'ın Irak politikasının güçlenmesi, Türkiye'yi Irak'ın istikrarını sağlamak ve İran'ın bölgesel etkisini dengelemek adına daha fazla işbirliği yapmaya yöneltmiştir (Duman, 2011:24). Türk dış politika yapıcıları, Irak'taki iç ve dış dinamiklerin şekillendirdiği bu dönemde, Türkiye'nin Kuzey Irak'taki Kürt gruplarla olan ilişkilerini geliştirmeye yönelik adımlar atmışlardır. İran'ın bölgedeki artan etkisi, Türkiye'nin Irak politikasında yeni bir yaklaşım benimsemesine neden olmuştur. Bu dönüşümde, Türkiye'nin bölgesel çıkarları ve güvenlik vizyonu öncelikli olmuştur (Oktav, 2010:61-62).

Sonuç olarak, Irak Savaşı sonrası dönemde, İran'ın Irak üzerindeki etkisinin artması belirgin bir şekilde görülmektedir. Bu süreçte ABD birliklerinin Irak'tan çekilmesi, bölgesel istikrarın bozulmasına veya İran'ın Irak'taki etkisinin genişlemesine neden olabilir. Bu durum, Türk dış politika yapıcılarını Türkiye'nin Kuzey Irak politikasını gözden geçirmeye ve bölgesel çıkarlarına daha uygun bir şekilde şekillendirmeye yöneltmiştir. Bu bağlamda, Ankara'nın Erbil ile ilişkileri, Türkiye'nin bölgesel amaçlarını ve çıkarlarını yansıtan bir yaklaşımla belirlenmiştir." (Oktav, 2010:61-62).

3. Türkiye'nin Bölgeye Yönelik politikası

20 Mart 2003 tarihinde başlayıp 1 Mayıs 2003 tarihinde sona eren ve 14 Aralık 2003'te eski Cumhurbaşkanı Saddam Hüseyin'in yakalanıp idam edilmesiyle devam eden süreçte, Türkiye ve ABD, genel olarak uyumlu ve ortak bir politika izlemiştir. ABD'nin Irak'ı işgali, Türkiye'nin Amerikan askerlerine topraklarını kullanma izni vermemesi, bu durumun birçok kişi tarafından aldatmaca olarak görülmesi ve işgalin zorlaşmasına sebep olması gibi nedenlerle gerginlik yaratmıştır. Bu süreçte aynı zamanda Türkiye, Güneydoğu Anadolu bölgesindeki Kürt kökenli vatandaşlarını kullanarak ülkeye zarar vermek amacıyla bölücü terör örgütlerinin oluşumuna şahit olmuştur. Bu örgütler, özellikle 1991'den itibaren Irak'ın Kürt bölgesinde destek bulmuş ve kendi devlet yapılanmalarını hedeflemiştir. Irak'ın Kandil Dağı gibi bölgeleri, örgüt mensupları için ana üs ve sığınak olarak kullanılmıştır. Bölgelerinde gelişmiştir (Cemal,2003: 41).

Türkiye, 20 Mart 2003 tarihinde başlayan, 1 Mayıs 2003 tarihinde sona eren ve 14 Aralık 2003 tarihinde eski Başkan Saddam Hüseyin'in kesin olarak yakalanması ve ardından idam edilmesi ile sona eren süreçte ABD ile genel olarak uyumlu bir politika izlemiştir. Türkiye'nin Amerikan askerlerine topraklarını kullanma izni vermemesi ve bu nedenle ABD'de birçok yetkili tarafından aldatılmakla suçlanması, işgalin daha da zorlaşmasına sebep olan bir gerginlik yaratmıştır. Aynı dönemde 1991 yılından itibaren Türkiye, Güneydoğu Anadolu bölgesindeki Kürt kökenli vatandaşları sömürerek ve tahrik ederek ülkeye zarar vermek amacı güden bölücü terör örgütlerine maruz kalmıştır. Bu terör örgütleri, özellikle Irak'ın kuzeyindeki Kürt bölgelerinde destek bulmuş ve büyük ölçüde insan kaynaklarıyla gelişmiştir. Ayrıca, örgütün merkezi olarak kabul edilen Kandil Dağı, Irak'ın ve dolayısıyla ABD'nin kontrolündeki bir bölgede yer almaktadır ve örgüt üyeleri tarafından ana üs olarak kullanılmıştır (Laçiner, 2008:41).

Irak'ta yaşayan Kürtlerin işgalin başlamasından önce ve sonra kuzey bölgelerinde yoğun olarak yaşadığı ve işgalci güçlerle uyum içinde çalıştığı yönünde farklı hikayeler bulunmaktadır. Devlet Başkanı Saddam Hüseyin'in kimyasal silahlarla bile bu bölge halkını hedef alması, kendi ülkelerinde koruma ve sığınak arama ihtiyacını artırmıştır. Ayrıca, Türkiye'nin Irak politikasında bir

dönüm noktası olarak kabul edilen 1 Mart 2003 tarihli karar unutulmamalıdır. Bu kararlar Türkiye, topraklarını işgal için kullanmayı reddetmiş ve bu durum farklı tepkileri hem olumlu hem olumsuz şekilde etkilemiştir. Ayrıca ekonomik zorluklar da aşılmıştır. İslam dünyasından ve Arap ülkelerinden olumlu tepkiler alınmıştır. Ancak bu kararın bazı olumsuz tepkilere yol açması da mümkündür.

Bu dönemde, Ekmeleddin İhsanoğlu'nun İslam Konferansı Teşkilatı İcra Direktörü olarak seçilmesi, Türkiye'nin ABD'ye bağımlı bir bölge aktörü olarak görülmemesine katkı sağlamıştır. Bununla birlikte, Türk halkının ve TBMM'nin çoğunluğunun kararı doğrultusunda ilerleyen Türk macerası, bölgede temsil eden Türk halkının tutumu nedeniyle kampanya sürecine tepki göstermemiştir. Ancak bu kararın uzun vadedeki avantaj ve dezavantajları hala netleşmemiştir ve sonuçları görmek için daha fazla zaman gerekmektedir (Güldalı, 2009:99).

4. Türkiye'nin Askeri Varlığı Bölgedeki Yansımaları

Türkiye'nin başarılı politikaları, ülkeyi uluslararası sistemin etkin bir gücü haline getirmiştir. Çeşitli kapasiteleri ile Türkiye, uluslararası arenada güçlü aktörlerle zayıf aktörler arasında bir konumda bulunmaktadır. Bu durum merkezi kuvvet kavramıyla ifade edilmektedir. Türkiye, bölgesindeki ülkelerle işbirliği yaparak diplomatik ve askeri ilişkiler yoluyla etki alanını genişletmeyi başarmıştır. Kurulan askeri ilişkiler sonucunda sınır ötesinde yer alan askeri üsler, stratejik görevleri üstlenmektedir. Terörle mücadele, çatışma çözümü, kalıcı barışın sağlanması ve sürdürülmesi gibi çeşitli alanlarda etkin bir rol oynamaktadır. Türkiye, DEAŞ'la mücadele kapsamında Irak'ta kurulan üs kampına ek olarak Suriye, Somali gibi ülkelerde bulunan üslerle de önemli hizmetler sunmaktadır. Ayrıca Türkiye'nin Katar, Bosna Hersek, Arnavutluk, Lübnan, KKTC, Kosova, Afganistan ve Azerbaycan gibi ülkelerde de askeri varlığı mevcuttur (Ayşe, 2019:67).

Son yıllarda savunma sanayisine yönelik yapılan yatırımlar ve başarılı diplomasi ilişkileri, Türkiye'nin bu konumunu desteklemiştir. Türkiye, bölgesinin en önemli ülkelerinden biri olarak, insani ve güvenlik nedenlerine dayalı olarak inisiyatif kullanmaktan çekinmeyen bir tutum sergilemektedir. Özellikle Arap Baharı sonrasında bölgede oluşan yeni denge Türkiye'nin önemli adımlar atmasına neden olmuştur. Suriye'deki iç savaş ve bölgedeki dengesizlikler,

Türkiye'nin bölgesel politikasını etkileyen faktörler arasında yer almıştır. Astana süreci ve İdlib krizi gibi olaylar, Türkiye'nin bölgesel zorluklarla başa çıkmak ve istikrarı sağlamak için uluslararası aktörlerle işbirliği yapma çabalarını vurgulamaktadır. Terörle mücadele amacıyla gerçekleştirilen operasyonlar da Türkiye'nin güvenliğini koruma yolunda atılan adımlardan biridir. PKK'nın uzantısı olan PYD ve DEAŞ'a yönelik operasyonlar, Türkiye'nin güvenlik konusundaki kararlılığını göstermektedir (Acun ve Salaymeh, 2018:70).

Türkiye'nin bölgesel etkinliğinin artırılması için askeri varlığı ve sahaya inmesi, terör tehditlerini minimize etmeye yardımcı olmuştur. Coğrafi değişikliklerden en çok etkilenen ülke olarak Türkiye, 1990'ların başından bu yana hem ekonomik hem de siyasi açıdan çeşitli bedeller ödemiştir. Bosna'dan başlayarak yaşanan tüm sorunlar, Türkiye'nin üzerine düşen rolü artırmıştır. Özellikle 11 Eylül sonrası dönemde ABD'nin Irak ve Afganistan'ı işgali, Türkiye'nin rolünü daha da önemli hale getirmiştir. Türkiye, Irak'ın işgal edilmesi için topraklarını kullanma talebini reddederek ABD ile yaşanan gerginliklere neden olmuştur. Suriye iç savaşı ve milyonlarca sivilin kaçıışı, Türkiye'yi insani bir trajedi ile yüz yüze getirmiştir. PKK ve PYD gibi örgütlerin yayılması, Türkiye'nin güney sınırında terör koridorunun oluşmasına yol açmıştır (Muslu, 2019:10).

ABD'nin Irak'tan çekilmesi ve Suriye iç savaşına müdahalesi, bölgesel güçlerin etki alanlarını genişletmelerine olanak sağlamıştır. Türkiye, bu dönemde güvenliğini ve bölgesel çıkarlarını korumak adına çeşitli girişimlerde bulunmuştur. Fırat Kalkanı ve Zeytin Dalı harekâtları gibi faaliyetlerle Türkiye, sahada etkin bir rol oynamıştır. Türkiye'nin askeri varlığı, Fırat'ın doğusunda güvenli bölge kurma planları ve Astana süreci gibi gelişmeler, Türkiye'nin bölgesel etkinliğinin bir göstergesidir (Dedeoğlu, 1996:58).

Son dönemde iç güvenlik operasyonlarının etkisiyle eylem yapma imkânı azalan PKK terör örgütü, taktiklerini değiştirmiştir. Irak içinde üs bölgelerine yönelik planlı ve koordineli eylemler hazırlığı yaparken, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin önleyici operasyonları bu planları engellemiştir. Terör örgütünün stratejik ikmal noktalarından biri olan Haftanin'e yönelik gerçekleştirilen hava harekâtı, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin terörle mücadelesinin bir parçasıdır. Ayrıca Türk Silahlı Kuvvetleri, Kuzey Irak'ta bulunan terör örgütü hedeflerini etkisiz

hale getirmek amacıyla hava harekâtını gerçekleştirirken, yerli üretim insansız hava araçları ve silahlı insansız hava araçları da hareketin başarısını desteklemiştir. Türkiye'nin terörle mücadelesinde elde ettiği başarılar, terör örgütlerinin etkisini zayıflatmış ve işlevselliğini azaltma olasılığını artırmıştır (Özdemir, 2022:43).

Bu dönemde Türkiye'nin bölgesel etkinliğini artırmak için gerçekleştirdiği askeri operasyonlar, PKK'nın Kuzey Irak'taki faaliyetlerini engellemiştir. PKK'nın Kandil, Sincar, Karacak, Zap, Avaşin-Basyan ve Hakurk gibi bölgelerdeki terör kamplarının hedef alınması, Türkiye'nin bölgesel güvenliğini sağlama amacını yansıtmaktadır. Türkiye'nin sahadaki varlığı, bölgesel siyasi denkleme katılmasına olanak tanımaktadır. Astana süreci ve Fırat'ın doğusunda kurulan güvenlik bölgesi tartışmaları da bu etkinliğin birer göstergesidir (Dedeoğlu, 1996:58).

Türkiye'nin Kuzey Irak'taki terörle mücadele çerçevesinde gerçekleştirdiği operasyonlara ilişkin örnekler sunmayı amaçlıyorum. Türkiye'nin PKK'ya karşı gösterdiği kararlı ve etkili mücadele, terör örgütünün Kuzey Irak'taki stratejik hedeflerinde değişikliklere yol açmıştır. PKK, önceden eğitim merkezi ve geri gönderme alanı olarak kullandığı Kuzey Irak'ı ana üs olarak kullanmaya çalışırken aynı zamanda İKBY'nin KDP kontrolündeki bölgelerinde yeni bölgesel hakimiyet kurmaya yönelmiş ve bu durumu etkili bir araç olarak görmüştür. PKK terör örgütü, kuruluşundan bu yana Türkiye'nin en temel güvenlik endişelerinden biri olmuştur. Şu anda Türkiye'nin en büyük tehdit olarak gördüğü terör örgütlerinden biri olmaya devam etmektedir. Ancak son yıllardaki gelişmeler, örgütün etkisini zayıflatarak kendi çıkarları doğrultusunda kullanılan bazı aktörlere karşı işlevselliğini kaybetme olasılığını artırmıştır. Türkiye'nin terörle mücadelede elde ettiği başarılar, PKK'nın etkisini zayıflatma ve işlevselliğini kaybetme ihtimalini artırır unsurlar arasında yer almaktadır (Özdemir, 2022:78).

Son dönemde iç güvenlik operasyonları nedeniyle eylem yapma yeteneği azalan PKK terör örgütü, taktiksel değişikliklere gitmiştir. Terör örgütü PKK, Irak içerisinde üs bölgelerinde üst düzey planlı ve koordineli eylemler hazırlığı yaparken, bu planlar Türk Silahlı Kuvvetleri'nin (TSK) önleyici operasyonları ile engellenmiştir. TSK, terör örgütünün Kandil ile Suriye arasındaki stratejik ikmal noktalarından biri olan Haftanin'e büyük ölçekli hava harekâtı başlatmıştır. Son

bir ay içerisinde Suriye'den büyük silah sevkiyatı yapılan bölgedeki terör örgütü tarafından tahkim edilmeye çalışılan noktalara yönelik hava harekâtı ile TSK, birinci aşamayı başarılı bir şekilde gerçekleştirmiştir. Bu operasyon, alışlagelen operasyonlardan farklı bir yaklaşımla TSK'nın, Kuzey Irak'taki terör örgütü hedeflerini hava harekâtının aktif aşamasının ardından da baskı altında tutmaya devam ettiğini göstermektedir.

Ayrıca yurt içinde düzenlenen seri operasyonlar ve özellikle yerli üretim insansız hava araçları (İHA) ve silahlı insansız hava araçları (SİHA) kullanımı sayesinde hareket imkanlarını kaybeden terör örgütüne karşı gerçekleştirilen Pençe Harekâtı'nın Kartal kodu ile hava ayağında, Sincar, Karacak, Kandil, Zap, Avaşin-Basyan ve Hakurk'taki terör kampları F-16 savaş uçakları tarafından bombardımana tutularak Kuzey Irak'taki saldırı kabiliyetlerinin yok edilmesi hedeflenmiştir. Bu operasyon kapsamında kaçan teröristlerin kaçış güzergahlarını kapatmak amacıyla komandolar Haftanın bölgesinde belirlenen kavşak noktalarına atılmıştır. Operasyonun devamında bin 200 asker, SİHA ve atak helikopterleri ile birlikte Tatvan komando taburları ve mekanize piyade birlikleri kullanılarak Kuzey Irak'tan Suriye'ye geçiş güzergahında yer alan Haftanın bölgesinin geçiş noktaları ve sınır içine sızma noktalarına yönelik operasyonlar sürdürülmektedir. Bu noktada Haftanın bölgesinin bölgedeki geçiş güzergahları ve sınır içine sızma noktalarına sahip olması, operasyonun önemini daha da artırmaktadır (Pençe Kartal ve Kaplan: Kuzey Irak'ta Önleyici Harekât).

IV. TÜRKİYE-IRAK İLİŞKLERİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

A. 1920-1939 Türkiye-İrak Siyasi İlişkiler

İrak, 1500'li yıllardan başlayarak yaklaşık 400 yıl Osmanlı hakimiyetinde kalmış, 30 Ekim 1918 tarihinde itilaf devletleri ile yapılan anlaşma ile kaybedilerek Osmanlı idaresinden çıkmıştır. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra itilaf devletleri ile imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşması'nın 7.maddesindeki "itilaf devletleri, kendilerini tehlikede gördükleri yerleri işgal edebilir" hükmüne dayanarak Irak, İngiltere tarafından işgal edilmiştir. 25 Nisan 1920 tarihindeki San Remo Konferansı'nda alınan karar ile de burada İngiliz manda yönetimi kurulmasına karar verilmiştir. Kurtuluş Savaşı'nın başarıyla neticelenmesinin ardından Misak-ı Millîde alınan kararlar gündeme gelmiş ve Musul konusu, Türkiye ile Irak arasındaki ilişkilerde önemli bir yer tutmuştur (El Hasani, 1988, II: 66).

İrak'ın 1923 yılında bağımsız olmasından sonra Irak ile Türkiye ilişkilerinde olumlu gelişmeler yaşanmış, bilhassa İtalya'nın saldırgan tutumundan dolayı Irak ve Türkiye'nin de yer aldığı Sadabad Paktı 1937 yılında kurularak, bölge barışına dair önemli bir mesaj verilmiştir. Bu pakt, güvenlik başta olmak üzere farklı alanlardaki işbirliğini içermektedir. Bu dönemdeki Irak ve Türkiye ilişkilerinde, Türkmenlerin durumu ve Musul-Kerkük meselesi gibi unsurlar etkilidir (BCA: 7).

İrak'ın mezhepsel, din ve etnik yapısı incelendiğinde Sünniler, Şiiler, Araplar, Türkmenler, Kürtler, Müslümanlar, Hristiyanlar ve Yezidiler gibi farklı grupların yer aldığı ve ulusal bir kimlik oluşturmanın çok zor olduğu fark edilmektedir. Osmanlı Devleti zamanında kentlerin ön planda yer alması ve kırsalda hakim olan aşiret yapısı, merkezi yönetimin oluşturulmasının en önemli nedenlerinden biri olarak kabul edilmiştir. İngiltere, burayı işgal ettikten sonra merkezi bir yönetim oluşturmaya çalışmış, ancak yine aynı etkenlerden dolayı merkezi yönetim oluşturulamamıştır.

İngiltere, işgalden hemen sonra merkezi bir yönetim kurma çalışmalarına başlamış ve toplumsal dengeleri bilmesine karşın bu kararından geri adım atmamıştır. Ciddi bir toplumsal tepkiyle karşılaşmasından sonra burada önemli bir etki gücü olan Emir Faysal'ı hükümdar ilan ederek, tepkileri kesmeyi amaçlamıştır. Türkiye'nin o dönemde Irak'la kurmaya çalıştığı ilişkilerde, sık sık İngiltere ile karşı karşıya gelmesinin temelinde bu durum vardır.

Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM)'nin Misak-ı Milli konusundaki hassasiyetleri çok yüksektir. 1 Mayıs 1920 tarihinde Mustafa Kemal Atatürk, mecliste yaptığı konuşmada bunu net olarak göstermiştir. Konuşmasında, kabul ettikleri esasların başında hudut konusunun geldiğini, hududun ise İskenderun'dan geçerek doğu illerine kadar gittiğini, Kerkük, Süleymaniye ve Musul'u içine aldığını net olarak belirtmiştir (Karakoç, 2014:49)

Musul sorunu, 1923 yılında yapılan Lozan Konferansı'nda ele alınan konulardan biri olmuş ve bu konu nedeniyle Türkiye ile İngiltere karşı karşıya gelmiştir (Armaoğlu, 2010: 322). Konferansta çözülemeyen bu konu daha sonraya ertelenmiş ve Türkiye, 1926'da imzalanan Ankara Antlaşması ile Musul üzerindeki haklarından vazgeçmeyi kabul etmiştir (Arafat, 2009: 215).

Musul'daki haklardan vazgeçilmesinin ardından, buradaki Türkmenlerin Türkiye sınırı dışında kalmaları, farklı bir soruna neden olmuştur. Ayrıca Musul'un kaybedilmesi ile birlikte bölgedeki zengin enerji yatakları da Türkiye dışında kalmıştır (Yazıcı, 2011: 142-144).

1930'larda İtalya'nın Avrupa ve Asya'da faşist bir politika benimseyerek saldırgan bir tutumu göstermesi, Türkiye, Afganistan, İran ve Irak arasında Sabada Pakti'nin imzalanmasına yol açmıştır. 4 Temmuz 1937'de imzalanan bu pakta göre;

→ Arap ülkeleri uzak tutulmak şartıyla Türkiye, Afganistan, Irak ve İran arasında bir Doğu Antlaşması yapılacaktır.

→ Şatt-ül Arap'ın bir kısmı İran'a bırakılacak; buna karşılık olarak İran ise Irak ile olan sınırların güvenliğini sağlayacak ve ablukadaki Irak mallarını iade edecektir.

→Türkiye'de ayaklanan Kürtlere, İran ve Irak tarafından silah başta olmak üzere herhangi bir yardım yapılmayacaktır.

→Türk hükümeti, gerekli durumlarda Irak hükümetine silah yardımı yapacaktır.

→Savaş dönemlerinde Irak hükümeti, Musul'un kontrolünü Türk hükümetine bırakacaktır.

→Irak hükümeti, Türk devletinin güneye doğru sınırlarını genişletme hareketlerine müdahale etmeyecektir (Sander, 2005: 108).

Irak-Türkiye ilişkilerinde II. Dünya Savaşı'na kadar olan süreç ele alındığında, Irak'ın İngiliz mandasında bulunmasından dolayı bütün politikaların, İngiltere tarafından şekillendirildiği, bağımsızlığını kazanmasından sonra ise Türkiye ile ilişkilerinin ılımlı olduğu ve ilgili dönemdeki en önemli konunun Musul meselesi ile Sadabad Paktı olduğu görülecektir.

Türkiye'nin, 1930'lara kadar yürütmüş olduğu Irak politikaları incelendiğinde, yeni kurulan bir devlet olmasından dolayı daha gerçekçi bir politika izlediği ve Musul meselesi gibi temel problemlerin çözülmesinden daha çok barışçıl ve yapıcı bir politikanın benimsendiği fark edilmektedir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin onaylamasıyla, Musul meselesi tüm çabalara rağmen kapatılmıştır. Zorunlu Irak, İngilizlerin arabuluculuğuyla 1932 yılında Milletler Cemiyeti üyesi olmuş ve bu şekilde bağımsızlık kazanmıştır. Ancak petrolün çok uluslu şirketler tarafından kontrol edilmesi, bu bağımsızlığın aslında sözde olduğu inancını doğurmuştur. Irak'ta siyasetin tamamen İngiltere tarafından belirlenmesi, bağımsızlığın sadece bir yüzeyde olduğu düşüncesini desteklemektedir. Kral Faysal, 1931 yılında Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Atatürk ile görüşmek ve Türkiye'yi ziyaret etmek isteğini içeren bir telgraf çekmiştir. Türkiye'den gelen olumlu yanıt üzerine, bu ziyaret 6-8 Temmuz 1931 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Ziyaretin ardından yapılan açıklamada, "Türkiye ile Irak arasındaki dostane ve iyi komşuluk ilişkilerinin her iki ülkenin karşılıklı çıkarları ve barış politikalarıyla uyumlu olduğu konusunda mutabık kalındığı" ifade edilmiştir. Bu görüşme sonrası, 1932 yılında Türkiye ile Irak Başbakanı arasında "ikamet, iade ve ticaret anlaşmaları" gibi önemli konularda anlaşmalara varılmıştır.

Dünyanın diğer bölgelerindeki gelişmeler göz önüne alındığında, Türkiye ve Irak Batılı ülkelerle iyi ilişkiler kurma amacıyla mevcut durumu

sürdürmüşlerdir. Türkiye ile Irak arasındaki 1932 Anlaşması ve üyelikleri, her iki ülke açısından önemli bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir. Diplomatik düzeyde başlayan Türkiye-İrak ilişkileri, zaman içinde yüksek bir seviyeye ulaşmış ve dostluk ile ittifak müzakereleri çerçevesinde daha da gelişmiştir. Kral Faysal'ın Ankara'yı ziyaret etme isteği ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Atatürk'ü anmak istemesi, bu ilişkilerin temelini oluşturmuştur. (Şimşir, 2004:85). Kral Faysal'ın liderliği altında gerçekleşen ziyaret, iki ülke arasındaki dostluk ve komşuluk ilişkilerinin önemini vurgulamıştır. 1933'te Kral Faysal'ın ölümünün ardından yerine oğlu Gazi geçmiş ve bu dönemde (1933-1939) Avrupa ve dünyadaki diğer gelişmeler, ilişkilerin şekillenmesinde etkili olmuştur. Bu dönemde Türkiye ve Irak'ın iç sorunları, ilişkileri zaman zaman etkilemiş olsa da genel olarak iki ülke arasındaki dostluk ve ittifak müzakereleri giderek daha fazla gelişmiştir. (Bilgin, 2003:219

Türkiye ile Irak arasındaki ilişkiler, Mustafa Kemal Atatürk'ün öncülüğünde sürdürülen dostluk ve kardeşlik politikaları çerçevesinde önemli bir evrim geçirmiştir (Şimşir, 2004:84-85). Irak, birçok alanda Türkiye'nin model alındığı bir ülke olmuştur. Özellikle, Irak basınında Türkiye'nin ulusal ekonomi politikası, ideal bir model olarak sunulmuştur. Türkiye ve Irak arasındaki dostane ilişkiler, her iki taraf için de imtiyazlı anlaşmaların yapılmasına olanak tanımıştır. Bu bağlamda, 9 ve 10 Ocak 1932 tarihlerinde, Türkiye ile Irak arasında üç ayrı anlaşma olan İade Anlaşması, İkamet Anlaşması ve Ticaret Anlaşması imzalanmıştır. Suçluların iadesi anlaşmasına göre, iki ülke makamları, barış ve güvenliği sağlamak ve suçluların iadesini düzenlemekle yükümlüdür "İade Anlaşması"nda belirtilen hükümler çerçevesinde, suçlu kişilerin iadesi öngörülmüştür. Ancak bazı istisnalar da bulunmaktadır. "İkamet Anlaşması", ticari hususları içeren bir sözleşmedir. Bu anlaşmaya göre, tarafların vatandaşları ve şirketleri, karşı taraftaki topraklarda ikamet etme ve ticaret yapma hakkına sahip olmuştur (Canatan, 1996:36-45).

"Ticaret Anlaşması" ise, ticari ilişkilerin restorasyonuna dayalı olarak tasarlanmıştır (Canatan, 1996:36-48). 29 Ekim 1936'da, Bekir Sıtkı Paşa tarafından gerçekleştirilen askeri darbenin ardından, Türkiye ile Irak arasındaki dostane ilişkiler ve Sadabat İttifakı'nın kuruluşu önemli bir rol oynamıştır. İtalya'nın Habeşistan'ı (Etiyopya) ilhak etmesi, Akdeniz kıyılarına yönelik ilgi ve

Cenevre Sözleşmesi, Sadabat Anlaşması'nın temel nedenleri olarak öne çıkmıştır. Ancak, anlaşmanın imzalanabilmesi için öncelikle Irak ile İran arasındaki sınır anlaşmazlığının çözüme kavuşturulması gerekmektedir. 4 Temmuz 1937 tarihli İran-İrak sınır anlaşması sonrasında, Türkiye Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras, Irak Dışişleri Bakanı Naci El-Asıl ve Afganistan Dışişleri Bakanı Faiz Mohamed Khan ile birlikte Tahran'a giderek müzakerelerde bulunmuşlardır. Bu çerçevede, 8 Temmuz 1937 tarihinde Sadabat Sarayı'nda Sadabat Anlaşması imzalanmıştır. Anlaşma, dört ülkenin iç işlerine müdahaleyi yasaklamış, sınır bütünlüğünü sağlamış ve uluslararası uyuşmazlıkların diplomatik yollarla çözülmesine odaklanmıştır. Ayrıca, taraflar arasında saldırıları önlemek ve bölgesel tehditleri bertaraf etmek için bir dostluk paktı olarak da değerlendirilmiştir. Bu bağlamda, Milletler Cemiyeti'nin dünya barışına katkıda bulunma ve üye ülkeler arasında uyumu sağlama amacı da göz önünde bulundurulmalıdır (Soisal, 1983:584).

Sonuç olarak, II. Dünya Savaşı öncesindeki belirsiz uluslararası ortam, özellikle İtalya ve Almanya'nın revizyonist politikaları, Türkiye ile Irak'ın yaklaşmasına yol açmıştır. Bu yaklaşma, mevcut sorunların bir süreliğine ertelenmesine olanak tanımış ve ülkeler arasında çözüm süreçlerini zorunlu hale getirmiştir. Bu bağlamda, sadakat paktının imzalanmasını sağlamıştır. Sadabat Anlaşması'nın beklenen sonuçları getirememiş olması, Türkiye'nin bölgesel bir aktör olarak Balkan Anlaşması benzeri bir konuma gelmesi açısından dış politikada önemli bir adım olarak değerlendirilmelidir.

B. 1930-1979 Türkiye-İrak Siyasi ilişkileri

Türkiye ile Irak arasındaki ilişkilerde önemli bir yer tutan Musul Meselesinin çözümü ile ilgili gelişmeler, 1932-1938 döneminde yaşanmaya başlamıştır. Atatürk dönemi Türk dış politikasında bu konuyla ilgili farklı antlaşmalar imzalanmıştır. 9-10 Ocak 1932'de "Ticaret Muahedenamesi", "İkamet Mukavelesi" ve "İade-i Mücrimin Muahedenamesi" isimli farklı antlaşmalara imza atılmıştır.

Irak devletini temsil etmek üzere Vüzera Meclisi Reisi Ferik Nuri Sait Paşa ve Türkiye'yi temsil etmek üzere ise Burdur Milletvekili olan Mustafa Şeref Bey tarafından imzalanan İade-i Mücrimin Antlaşması, her iki ülkede barış ve huzuru bozan suçluların iadesini konu almıştır. Söz konusu antlaşma toplamda on sekiz

maddeden oluşurken, suçluların iadesi konusunda tam bir anlaşma sağlanmıştır. Antlaşmada, istisnai durumlara da detaylı olarak yer verilmiştir (Canatan,1996:36-45).

Irak Krallığı ve Türkiye Cumhuriyeti arasında gerçekleşen İkamet Mukavelesi ise ticari özellik taşıyan bir antlaşmadır ve buna göre taraf devletlerin vatandaşları ile şirketleri, diğer devletin topraklarında ikamet edebilecek ve ticari faaliyet yürütebilecektir.

İmzalanan diğer antlaşma olan Ticaret Muahedenamesi ise yine ticari bir antlaşma olup, burada ise temel hedef ticari ilişkilerin canlandırılması olmuştur (Sıddık ,2011:133).

Irak ile Türkiye arasındaki ilişkilerin yakınlaşmasını sağlayan bir başka gelişme ise 1932 yılında yaşanmıştır. Türkiye ile Irak'ın bu yıl Milletler Cemiyeti'ne katılması, ilişkiler için önemli bir dönüm noktası olmuştur. Atatürk ilkeleri çerçevesinde rasyonel çözümler üretmeye yoğunlaşan Türkiye'ye Milletler Cemiyeti üyeliğinin teklif edilmesi son derece önemli bir gelişmedir. Milletler Cemiyeti Sekreteri olan Sir Erik Drummond tarafından 6 Temmuz 1932'de Türkiye'nin İsviçre Büyükelçisi olan Cemal Hüsnü (Taray) Bey üzerinden Türk hükümetine çağrı yapılmıştır. Çağrının konusu; Milletler Cemiyeti'ne üye olma ve kurulacak birliktelik ile tarafların işbirliği yapması üzerine olmuştur. Yapılan çağrı Türk hükümetini son derece memnun etmiş ve Mustafa Kemal Atatürk tarafından 1932 yılının Kasım ayında yapılan meclis konuşmasında bu konuya değinilmiştir.

Mustafa Kemal konuşmasında; uluslararası politik güvenliğin gelişmesi noktasındaki en önemli koşulun, bütün ülkelerin barışı koruma noktasındaki düşünce birlikteliği olduğunu belirtmiştir. Ayrıca ekonomik genişliğin temelini ise bütün devletlerin kolay bir şekilde geçiminin sağlanmasına hakkının olduğunu öngören bir anlayışla sağlanacağını ifade etmiştir (Goloğlu,1974:58-59)

O dönemde Irak'ın temel dış politika parametreleri, Ortadoğu ülkeleriyle yakın ilişkiler kurma üzerinedir. Kral Faysal, bilhassa Osmanlı Devleti'nden ayrılarak bağımsız olan Arap devletlerinin liderliğini üstlenmek için önemli adımlar atmış ve söz konusu ülkelerle ciddi ticari antlaşmalar imzalamıştır. Kral Faysal, Arapların lideri olma konusunda göstermiş olduğu çabaya ilişkin en

uygun ortamı, Milletler Cemiyeti'ne üye olarak bulmuştur. Zira 3 Ekim 1932'de Milletler Cemiyeti'ne üye olan Irak, Arap devletleri içerisinde özel bir konuma yükselmiştir.

Kral Faysal, 1933 yılında hayatını kaybetmiş ve bu olaydan sonra Irak'ta istikrar kaybolmaya başlamıştır. Faysal'ın yerine oğlu olan Gazi Bin Faysal geçmiş, babası kadar deneyimli olmamasına karşın, milliyetçi özellikleri nedeniyle kısa sürede halkın sempatisini kazanmayı başarmıştır. Gazi, ordunun rolünün azaltılması ve sivil yönetimin daha ön planda olmasını hedefleyen çalışmalar yapmıştır. Söz konusu çalışmalar, daha sonraki dönemde, Irak'taki iktidar mücadelesinin artmasına yol açmıştır.

1958 ile 1960'larda Irak ile Türkiye arasındaki ilişkiler, gevşek bir zemin üzerinde oluşmuştur. 31 Temmuz 1958'de Türkiye, Irak'ın yeni devletini resmi olarak tanımıştır, lakin bu dönemde iki devletin ilişkileri iyi seviyede değildir (Koçsoy, 1991: 121). Söz konusu durumun nedeni ise Türkiye'nin Amerika ve Batı ile olan iyi ilişkileridir. Türkiye, Batı ve ABD yanlısı bir politika izlerken, Irak ise Sovyetler yanlısı politikalarla dikkat çekmekteydi. Abdülkerim Kasım dönemindeki etkinliklere bakıldığında, bu durum net olarak görülür. Fakat Irak ile Türkiye arasındaki soğuk ilişkilere karşın, iki devlet arasında olaylar yaşanmamış ve ilişkiler normal seyrinde devam etmiştir.

Bu dönemde Türkiye'nin iç siyaseti, özellikle 27 Mayıs 1960 darbesinden sonra çok karışık bir durum almıştır. Yapılan askeri darbe ile Menderes hükümetine son verilmiş, ancak buna bağlı olarak da dış ilişkilerde hiçbir değişiklik olmamıştır. Darbe bildirisinin okunduğu radyo yayınında, dış ilişkilerin korunacağı ifade edilmiştir (Özdemir, 2000: 230). Irak'ın iç işleri ise 14 Temmuz 1958'de meydana gelen devrim nedeniyle ciddi şekilde karışmıştır. Abdülkerim Kasım'ın devrilmesi ve ortadan kaldırılmasına ilişkin planlar, 8 Şubat 1963'te başarıya ulaşmıştır (Koçsoy, 1991: 122).

1960'larda Türkiye'nin hazırlamış olduğu Güneydoğu Anadolu Projesi'nden (GAP) dolayı Irak ile Türkiye arasındaki ilişkiler bozulmuştur. Dicle ve Fırat ırmakları üzerine sulama ve elektrik üretimi için 22 baraj kurulmuş ve Irak'a giden su akışı azalmıştır. Bu projenin Suriye'ye olan etkisi daha fazla idi. Ancak Irak devleti, bu projeyi direkt bir tehdit olarak gördüğünü açıklamıştır (En-

Na'imi , 2012: 12). Bu gerginliklere rağmen 1958'de devrimin yıl dönümünden dolayı dönemin cumhurbaşkanı olan Cemal Gürsel, Abdülkerim Kasım'a bir tebrik yollamış, Kasım ise 23 Temmuz 1960'da teşekkürlerini ileterek, bu tebrik mesajına karşılık vermiştir. Kasım mesajında, Irak halkının Türk halkı ile çalışma istediğini de açık olarak iletmiştir. Mesajının sonunda ise Türk devletini ve halkını sevdiğini dile getirerek, aradaki buzları eritmek istediğini göstermiştir (BCA, 246-Sıra No: 2).

II. Dünya Savaşı'nın ardından Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği, etkilerini sürdürdüler. Özellikle ABD, nüfuzunun en büyük payına sahipti ve 1958 yılına kadar Irak'taki etkisini sürdürdü. Kasım Devrimi sonrasında Irak'ta Sovyet etkisi belirginleşti ve bu durum 1980 yılına kadar devam etti (Kaştan, 2008:314). 1958 yılında gerçekleşen devrimden sonra Türkiye-İrak ilişkileri 1960'lara kadar sorunlu bir seyir izledi. Eski Cumhurbaşkanı Abdurrahman Arif (1966-1968) dönemi, ilişkilerin geliştiği ve siyasi, ekonomik, kültürel boyutların zenginleştiği bir dönem olarak öne çıktı. Ancak 1968'den bu yana Türkiye ve Irak arasındaki ilişkiler, olumlu ve olumsuz eğilimler arasında dalgalanma gösterdi. İki ülke arasındaki çatışmalar, sınır anlaşmazlıklarından su sorunlarına, Türkmen ve PKK varlığına kadar bir dizi konuyu merkeze yerleştirdi. Bu faktörler, iki ülke arasında birçok soruna yol açtı.

1984 Hot Pursuit Anlaşması gibi bir dizi anlaşmaya rağmen, sorunlar devam etti. İki ülke arasındaki ticaret hacmi 3 milyar dolara ulaşmasına rağmen, ilişkilerin kopma noktasına geldiği bir dönem yaşandı .14 Temmuz 1958 Irak Devrimi, Türkiye-İrak ilişkilerini olumsuz etkiledi. Özellikle, Türkiye'nin Irak'taki devrimi durdurma amaçlı askeri müdahaleye hazır olduğu haberleri, iki ülke arasındaki gerginliği artırdı. Türk hükümeti, Irak'ın iç işlerine müdahale etmeye yönelik niyetini açıkça dile getirdi ve hatta Türk ordusu güneye doğru ilerledi. Ancak, Amerika'nın baskısı ve Adnan Menderes'e yapılan tavsiyeler, durumu değiştirdi. Hayreddin Arkaman'ın anılarına göre, Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve Başbakan Adnan Menderes'in Irak hükümeti ile yaptığı görüşmeler sonucunda anlaşmaya varıldı. Türkiye Cumhuriyeti Millî Savunma Bakanlığı, bu bağlamda bir uygulama planı hazırladı (Nuaym,1975:261). Ürdün'ün eski Dışişleri Bakanı Avni Abdülhadi, konuyla ilgili olarak "Güvenilir bir kaynaktan duyduğuma göre... Türkiye'nin Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Adnan

Menderes'in resmi temsilcisi olarak görev yapan Irak'ın Nesiper Ankara Büyükelçisi Ravi ile temas kurduğunu öğrendim. Bu temas, Irak'ta monarşiyi deviren darbenin hemen ardından gerçekleşti.

Türk ordusu, Bağdat Antlaşması'na dayanarak, Bağdat'taki devrime karşıydı ve bunu Karaçi'deki İngiliz Yüksek Temsilcisi onayladı. 31 Temmuz 1958'de Türkiye, Bağdat Büyükelçisi Behçet Arkman aracılığıyla Irak Cumhuriyeti hükümetini tanıdığını ilan etti. Ancak, Türk hükümeti, Irak'ın sıkıntıları nedeniyle önceki tutumunu değiştirmede. Bu durum, Abdulkerim Qasim'in Türkiye'nin Irak'ı tanımamasını "Türk milleti kaynaklı" olarak yorumlamasına neden oldu (Abdulhamid, 2006:10). 8 Şubat 1963'te Irak'ta başlayan devrim, Türkiye tarafından hızla tanındı. Aynı şekilde, 8 Mart 1963'te Suriye'deki devrimi de onaylandı. Bu dönemde Suriye ve Irak arasında bir koalisyon kurulma çabaları gözlemlendi. Bu gelişmeler sonrasında İsmet İnönü, 19 Mart 1963'te Karaçi'de düzenlenen bir konferansta dile getirdiği konuyu Nisan 1963'te daha da geniş bir kapsamda açıkladı. Özellikle Arap dünyasındaki son gelişmelerin, bölgeyi etkileyeceğine dikkat çekti ve bu dönemde Kıbrıs krizinin Türkiye'nin Arap ülkeleriyle ilişkilerini güçlendirmesine katkı sağladığını belirtti. Ancak Arap ülkelerinin bu dönemde olumsuz tutumları da bilinmektedir.

Sonuç olarak, Türkiye genel olarak Arap coğrafyasına, özel olarak da Irak'a yaklaşmaya çalışmıştır (Nuaym, 1975). 8 Şubat ve 8 Mart 1963 tarihlerinde Irak ve Suriye'de yaşanan devrimler, Baas Partisi'nin iktidara gelmesi ve ardından Mısır'ın da içine dahil olduğu bir birlik havası oluşturdu. 14-17 Nisan 1963 tarihleri arasında Kahire'de gerçekleşen toplantıda üç ülkenin üst düzey yetkilileri arasında imzalanan 1963 Anlaşması, gerçekte bu birliğin kurulmasını öngören bir anlaşma olarak öne çıktı. II. Dünya Savaşı sonrası dönem, Türkiye-Irak ilişkilerinin evrim geçirmesine olanak sağladı. Özellikle bu dönemde Sovyet tehdidi yaklaşırken, iki ülke arasında yakın bağlar oluştu. Ancak Abdulkerim Kasım dönemi, Türkiye-Irak ilişkilerinde farklılaşmaya neden oldu. O dönemde Irak'ın Sovyet yanlısı politikaları ilişkileri etkiledi. 1960'lardan bu yana, Türkiye ve Irak benzer askeri darbelere tanıklık etti, her iki ülke de ekonomik güçlüklerle mücadele etti ve iç siyasi sorunlarla uğraştı (Hüseyin, 2020:183).

C. 1979-1990 Türkiye-İrak Siyasi İlişkileri

1968-1988 yılları arasında, Irak'ın dış politikası büyük çalkantılara sahne oldu. Baas Partisi'nin 1968'de iktidara gelmesiyle birlikte, Irak Batı ülkelerinden izole edildi ve çeşitli yönlerden Sovyetler Birliği'ne bağımlı hale geldi. Bu bağımlılık, 1972 yılında Sovyetler Birliği ile imzalanan Dostluk Antlaşması ile daha da arttı. Zira Irak'ın temel gelir kaynağı petrol olması, ülkenin politikalarında bir değişikliğe yol açtı ve batıya yönelmeye başladı. Petrol geliri, yeni teknolojik araçlar ve pazarlara erişim sağlama ihtiyacını beraberinde getirdi. Bu ihtiyaçlar, Batı ile olan ilişkilerin merkezinde kritik bir faktör haline geldi. Bu evraklarla birlikte, Irak Sovyetler Birliği'ne olan bağımlılığını azaltmaya başladı. Bu durum karşısında Sovyetler Birliği, gelecekte olası bir Irak-İran savaşında İran'a destek olacak olan Irak'ın komşusu İran'a yaklaşma ihtiyacını duydu (Harris, 2000, 49-52).

1975 yılında teknoloji transferi için Batı ülkelerinden alımlar başlayan Irak, aynı zamanda Batılı savunma müteahhitleri için de önemli bir pazar haline geldi. Bu noktadan itibaren, Irak ve Batı arasında ikili ilişkilerin güçlendirilmesine daha fazla vurgu yapıldı. Ancak Sovyetler Birliği ile olan ilişkiler daha sınırlı ölçüde devam etti. Irak'ın Sovyetler Birliği'ne olan bağımlılığının kırılma noktası, 22 Eylül 1980 tarihinde başlayan Irak-İran Savaşı oldu. Bu dönemde İran, Sovyetler Birliği'nin ana müttefiklerinden biriydi. 1982 yılında, Irak ile ABD arasında 1967 yılında kesilen ilişkiler yeniden tesis edildi. Sovyet yardımına karşılık ABD, Irak'a hem ekonomik hem de askeri destek sağladı. Sonuç olarak, 1982 yılında Amerika Birleşik Devletleri, Irak için önemli bir müttefik haline geldi (Brar ve Rule, 2004:247-51).

Bu süre zarfında Irak'ın Ortadoğu politikasında da önemli gelişmeler yaşandı. 1973 savaşında, Irak Suriye cephesinde yer aldı. Bu cephede yer alarak, Mısır'ın 1979'da İsrail ile imzaladığı anlaşmayı sert bir şekilde eleştirdi ve Mısır'ı Arap Birliği üyeliğinden çıkarmak amacıyla Suriye ile çatışmaya girdi. Irak'ın dış politikasında Kuveyt de önemli bir rol oynadı. 1973 yılında, Saddam'ın iktidardan önce, Irak Kuveyt'in sınır bölgelerini işgal etti. Bu işgal, Basra Körfezi'nin ağzında bulunan iki adayı ele geçirme amacını taşıyordu. Ancak Arap Birliği ve Suudi Arabistan'ın sert ve yaygın tepkisi sonucunda Irak geri çekilmek zorunda

kaldı, ancak daha sonra Saddam'ın tam bir işgali gerçekleşti (Arı, 2004:480-482).

D. I.Körfez Savaşı'nın Çıkması ve Türkiye-Irak İlişkilerine Etkisi

2 Ağustos 1990 tarihinde Irak'ın Kuveyt'e yönelik saldırısıyla başlayan savaş, özellikle Türkiye başta olmak üzere bölge ülkeleri için ciddi sonuçlar doğurmuştur. Bu savaşın Türkiye-Irak ilişkilerine olan etkisi, iki ayrı aşamada ele alınmalıdır. İlk aşama, 2 Ağustos 1990 tarihinde Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesiyle başlamış ve 16 Şubat 1991 tarihinde ABD liderliğindeki koalisyonun Irak'a yönelik saldırısının başlatılmasıyla sona ermiştir. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne göre ikinci aşama ise, Irak'ta meydana gelen ayaklanma süreci ve savaş sonrası düzenin kurulması dönemidir (Turan, 2015: 189).

Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesinin nedenlerini anlamak için Körfez Krizi'nin temelini oluşturan 1980-1988 İran-Irak Savaşı'na dönülmelidir. Bu dönemde, Körfez Savaşı ile İran-Irak Savaşı arasında organik bir bağ bulunmaktadır (Armaor, 2004: 436). Bilindiği üzere, Irak uzun yıllar süren İran-Irak Savaşı'nı yaşamış ve bu dönemde Batılı ülkelere büyük miktarlarda silah alarak cephaneliklerini genişletmiştir. Bu silah alımları sonucunda Irak, bölgedeki liderliğini pekiştirmeyi amaçlamıştır. Ancak Saddam Hüseyin'in bu hedeflerine ulaşmasını engelleyen bazı sorunlar bulunmaktadır. Bunlar arasında 1980-1988 yılları arasında yaşadığı ağır ekonomik kayıp ve ödenemeyen dış borçlar yer almaktadır. Irak'ın Kuveyt'e olan borcu sadece 30 milyar dolar değil, ayrıca ülkenin toplam dış borcu da 50 milyar dolar seviyesindedir. Ayrıca savaşın ekonomi ve altyapıyı yeniden inşa etmek için gereken 200 milyar dolarlık kaynağa ihtiyacı vardır. Saddam Hüseyin, aynı zamanda bölgedeki itibarını artırmayı hedeflemiştir. Bu bağlamda, Irak'ın Kuveyt'i ele geçirme planı basit ve çözümlenebilir bir seçenek olarak ortaya çıkmıştır (Bilgin, 2003: 226).

Bu sürecin doğrultusunda, 1990 yılında Bağdat'ta düzenlenen Arap Birliği zirvesinde Saddam Hüseyin, bazı Arap ülkelerinin Kuveyt'i "coğrafi entegrasyon" nedeniyle öne çıkan ülkeler arasında birinci sıraya koyacaklarını açıklamıştır (Tuner, 2016: 29). Irak, Arap Birliği Genel Sekreterine Temmuz 1990'da yazdığı bir mektupta Kuveyt'in 1980'den beri Irak'a ait olduğunu iddia etmiş, bu süreçte Kuveyt'in Irak'a zarar verdiğini ve Kuveyt'e olan borçlarının iptal edilmesini talep

etmiştir (Tucker, 2016: 30). Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesi, başta ABD ve bölge ülkeleri olmak üzere yoğun bir tepkiyle karşılaştı. Türkiye, diğer bölge devletleri gibi işgale karşı çıktı. Irak'ın işgalinin ardından toplanan Milli Güvenlik Konseyi, Irak'ı Kuveyt'ten çekilmeye çağırdı ve Kuveyt'in egemenliğinin iade edilmesi gerektiğini bildirdi. Türkiye, kriz sırasında tam tarafsızlığını koruma gerekliliğiyle karşı karşıya kaldı ve BM Güvenlik Konseyi'nin ekonomik ambargo kararlarına uymadı (Sileli, 2005: 176).

Özal'ın Irak'ın taleplerine olumsuz yanıt vermesi sonucunda, Türkiye, Irak'ın Kuveyt'ten çekilmesi gerektiğini beyan etti. 6 Ağustos tarihli 661 sayılı BM Güvenlik Konseyi Kararı'na katılarak, Irak'a kapsamlı ekonomik ambargo uygulama kararı aldı. Bu süreçte Kerkük-Yumurtalık boru hattını imzalayarak tamamen kapatma kararı alındı ve bu adım, Irak'ın Türkiye'ye petrol ihracatını engelledi. Ayrıca, Türkiye, Irak sınırındaki askeri varlığını artırdı ve NATO üslerini ABD uçaklarına açtı (Fırat ve Kürkçüoğlu, 2002: 552). BM Güvenlik Konseyi'nin 29 Kasım 1990 tarihli ve 678 sayılı Kararı, Irak'ın Kuveyt'ten çekilmesi için son tarihi 15 Ocak 1991 olarak belirledi. Irak, Kuveyt'ten çekilmedi ve 17 Ocak 1991 tarihinde ABD liderliğindeki koalisyon uçakları Irak'a hava saldırılarına başladı. Bu hava saldırılarına Malatya ve İncirlik üslerinden kalkan uçaklar da katıldı (Cirelli, 2005: 178). Aynı gün Körfez Savaşı'nın başlamasıyla birlikte toplanan TBMM, yabancı askerlerin Türkiye'ye alınmasına ve Türk askerlerinin yurt dışına gönderilmesine izin verdi. Bu olaylar çerçevesinde, Bağdat hükümeti Türkiye'ye sert bir tepki gösterdi. Irak Dışişleri Bakanı Tarık Aziz, Türkiye'nin tutumunu "ABD'nin önünde eğilmek ve Irak halkına karşı utanç verici ve haince bir saldırıya destek olmak" olarak nitelendirdi. Bu süreç, Özal'ın iyi niyetle Türkiye'yi ABD'nin yanına sürüklemesi ve buna karşı mahalle baskısına karşı duran Türkiye-Irak ilişkilerindeki ilk belirgin gerilimi işaret etti (Bilgin, 2003: 227).

Körfez Savaşı sırasında Irak'a ve Irak'a uygulanan ambargo, Türkiye-Irak ilişkilerini ciddi şekilde etkiledi. Ekonomik olarak büyük zarar gören Türkiye'nin Irak ile yıllık ticaret hacmi 2,5 milyar dolara kadar düştü. Bununla birlikte, sınır ticaretinin sona ermesi, Güneydoğu Anadolu bölgesinde binlerce insanın işsiz kalmasına neden oldu. Bu işsizlik durumu, PKK terör örgütüne katılmak suretiyle Türkiye'nin milli güvenliğini tehdit eden bir duruma dönüştü. Ayrıca, daha

sonraki dönemde Türkiye-Kuzey Irak ilişkileri bölümünde göreceğimiz gibi, Kuzey Irak'ın tamamen Kürt grupların kontrolüne geçmesi ve Türkiye'nin bu oluşumları kabul etmeyeceğini belirtmesi gibi etkenler de önemli rol oynadı. Körfez Krizi sonrasında Türk yetkililer, olumsuz havayı yatıştırmak amacıyla Irak'a ziyaretler gerçekleştirdi. Ancak bu ziyaretler sırasında Saddam Hüseyin, Türkiye'yi yabancı güçlerin Kuzey Irak'ı işgaline izin vermekle suçladı. Aynı dönemde, Irak Kültür Bakanı Sadun Hammadi, Türkiye'yi suçlayarak "Türkiye Hammer Power'ın Irak'ı bombalamasına izin vererek bu ülkeyi sırtından bıçaklamıştır" ifadesiyle Irak'ın İncirlik Üssü'nü hedef alabileceğini ima etti. Bu gelişmelerin etkisiyle, Körfez krizi sonrasında Türkiye'nin Batı'ya verdiği destek ve Irak'ın Türkiye'yi suçlaması, iki ülke ilişkilerinde derin yaralar açmıştır (Arab, 2018: 23).

E. 2003 Sonrası Dönem Türkiye-İrak İlişkileri

11 Eylül 2001 saldırıları, ABD dış politikasında önemli değişikliklere yol açtı. İkiz Kuleler ve Pentagon'a yönelik saldırılar sonrası El Kaide'nin sorumlu olduğu açıklandı. 2001 yılında Afganistan'a ve 2003 yılında Irak'a müdahale edildi. ABD'nin Terörle Mücadele politikası çerçevesinde Ortadoğu'da terör örgütlerine ve destekçi ülkelere karşı mücadele yoğunlaştı (Kuloğlu-Sarıkaya, 2004: 27).

Irak'ın 2003'teki işgali, uluslararası arenada büyük tartışmalara neden oldu. Irak'ın kitle imha silahlarına dair herhangi bir kanıt olmamasına ve El Kaide ile herhangi bir bağlantının bulunmamasına rağmen, ABD kararlı bir şekilde Irak'ı işgal etti (Efeğil, 2013). ABD, Irak'ın işgaline uluslararası meşruiyet kazandırmak için çaba sarf etti. Fransa ve Almanya'nın karşı çıkmasına rağmen, ABD Güvenlik Konseyi'nde 1441 sayılı kararın alınmasına izin verdi (Gaytancıoğlu, 2008: 128-130). ABD'nin Irak'ı BM onayı olmadan işgal etmesi, uluslararası düzeyde eleştirilere neden oldu. Irak'ın komşuları ve savaşa uzaktan karşı çıkan ülkeler, Irak savaşının hatalı bir adım olduğunu ifade ettiler. Türkiye de, ABD askerlerinin Türkiye üzerinden Irak'a gönderilmesine izin verme konusunda tereddüt etti ve bu konuda anlaşmazlık yaşandı. Ancak bazı müzakerelerin ardından bazı Türk üslerinin ABD'ye kullanımı izin verildi ve böylece bölgedeki

istikrarsızlık arttı. İlerleyen dönemde de Irak'ta kitle imha silahları veya El Kaide bağlantısına dair kanıtlar bulunamadı (Gaytancıoğlu, 2008: 128-130).

AK Parti'nin iktidara gelmesiyle birlikte, Türkiye bölgesel siyaset ve Ortadoğu jeopolitiği üzerinde daha fazla odaklanmıştır. Türkiye, Soğuk Savaş sonrası dönemde daha aktif bir dış politika izlemeye başlamış ve bölgesel ilişkileri güçlendirmiştir. AK Parti'nin yönetimi altında, Türkiye'nin Orta Doğu ülkeleriyle ikili ve çok taraflı ilişkileri geliştirme çabaları artarken, bu dönemde Türkiye'nin aktif bir rol model olarak görülmesi desteklenmiştir (Efegil, 2016: 46).

2003 yılında gerçekleşen Irak işgali, Ortadoğu'da yeni bir denge oluşturma sürecini başlatmıştır. 11 Eylül saldırılarının ardından ABD'nin Ortadoğu politikası, Türkiye dahil bölge ülkelerini tedirgin etmiştir. 2001'den sonraki dönemde Türkiye, geleneksel bölgesel politikası olan "Ortadoğu sorunlarından kaçınma" anlayışının yetersiz olduğunu fark etmiştir. Ayrıca, savaş karşıtlığı hem halk hem de elit kesimler arasında yaygın bir görüş haline gelmiş, Batı'nın emperyalist amaçları doğrultusunda bölgeyi bölmeye ve kontrol altına almaya çalıştığı algısı yeniden canlanmıştır (Gülden, 2006: 9). Bu süreçte Türkiye, bölgesel sorunlara sırtını dönerek değil, sorunların çözümüne yönelik dostane politikalar ve çözümler sunarak riski azaltmanın daha etkili olacağına inanmaya başlamıştır (Şahin, 2010: 22-9).

ABD'nin Türkiye Millet Meclisi'nin işbirliğine yönelik bir talebi reddetmesi, ABD'nin Irak'ta başarısız olmasının bir sonucu olarak Ortadoğu'da hakimiyet boşluğu oluşturmuştur. Türkiye, İran ve diğer bölge ülkeleri ile birlikte ekonomik ve siyasi çıkarlarını gözeterek bu boşluğu doldurma çabasına girişmiştir. Bu durum, Türk dış politikasının bir zorunlu sonucu olarak kabul edilmelidir. Çünkü dinamik ve değişken bir bölge olan Ortadoğu'da bulunan Türkiye'nin bu süreçlerden etkilenmemesi düşünülemez. Bölgesel jeopolitik rekabet, Türkiye'yi bu sürecin içine çekmiş ve belli tedbirler almayı zorunlu kılmıştır (Mehmed, 2007: 52).

Irak'ta Saddam Hüseyin döneminin bitmesinin ardından Irak-Türkiye ilişkilerinde yeni bir dönem başlamış ve Türkiye uzun süre ilişkiler için karşısında bir muhatap bulamamıştır. Irak'taki kaos ortamının tam olarak

sonlanmaması, dengelerin yerini bulmaması türünden nedenlerden dolayı Türkiye kimi muhatap alacağı konusunda ciddi tereddütler yaşamıştır. Bu süreçte Irak'ta bulunan işgalci güçlerin mi, devletin mevcut yetkililerinin mi, yoksa dini ve etnik liderlerin mi muhatap alınacağı konusu, muhatap bulunamamasına yol açmıştır. Irak'taki mevcut istikrarsızlık nedeniyle burada barınan ve Türkiye'ye sızan teröristler için uygun bir ortam oluşturmuştur. Bu sorunun çözümü için alınacak çift taraflı veya tek taraflı önlemler konusu havada kalmış ve ciddi sıkıntılar ortaya çıkmıştır. Türkiye açısından bu bölgenin terörle mücadeledeki önemi, sıkıntılarının çok daha ciddi boyutlara ulaşmasına neden olmuştur. 2006 yılının Mayıs ayından itibaren Irak'ı temsil eden Celal Talabani ve Mesut Barzani arasında açıklama düellosu meydana gelmiştir. Irak Devlet Başkanı olan Celal Talabani, bölücü terör örgütü olan PKK ile mücadeleyle alakalı Türkiye'nin atmış olduğu adımlar nedeniyle Türkiye'yi suçlayıcı açıklamalar yapmış ve bunları uzun süre devam ettirmiştir (203 <http://www.usakgundem.com/yazarlar.php?type=1&id=442> (15.10.2008)).

Esasen Irak ile Türkiye arasındaki olumlu diplomasinin, Irak'ın iç istikrarına katkı vereceği ve yeniden yapılanma sürecindeki ülkenin eğitiminden iç güvenliğine varıncaya kadar farklı alanlarına olumlu etkiler yapacağı, Irak'ın yeniden kurmaya çalıştığı enerji ve altyapı alanında rahatlayacağı, o dönemde uzmanlarca dile getirilmiştir. Irak, güvenlik, istikrar ve enerji konuları başta olmak üzere bu diplomasiden yararlanırken, Türkiye ise söz konusu süreçten ekonomik ve güvenlik alanında çıkarlar sağlayacaktır. Irak'ın kaos ortamından çıkarak istikrarlı ve güvenli bir ülke olmasından en fazla memnuniyeti Türkiye duyacaktır. Zaten Türkiye, Irak'taki istikrar ve güven ortamı için en fazla çabayı gösteren ülke olmuştur. O dönemde yapılan sınır ötesi hareketler, bilhassa Dağlica baskınından sonraki gelişmeler incelendiğinde, Türkiye'nin kesinlikle olaylara duygusal bakmadığı ve aceleci davranmadığı görülecektir. Bu tavrını ise uluslararası alandaki haklılığının zarar görmemesi ve haklı iken haksız duruma düşülmemesi için sürdürmüştür. O dönemde yapılan çalışmalarla diplomatik ve siyasi altyapının hazırlanması, sınır ötesi hareketlere sert uluslararası tepkilerin gelmemesini sağlamıştır. O dönemdeki süreçte Mesut Barzani, bölgesel yönetimin başında bulunuyor, daha önce sorun yaşadığı Talabani ile uyumlu bir tablo çiziyordu. Geçmişte de çelişkili ifadeleri olmasına karşın ilgili dönemde

Mesut Barzani tarafından kışkırtıcı açıklamalar yapılmıştır. Sınır ötesi harekattan sonra Irak Cumhurbaşkanı Celal Talabani Türkiye'ye gelerek önemli bir ziyaret gerçekleştirmiş ve terörle mücadele alanında Türkiye'ye destek vereceklerini, işbirliği yapacaklarını bizzat kendisi duyurmuştur. Yaşanan bu gelişmelerden sonra Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Prof. Dr. Ahmet Davutoğlu ve beraberindeki bir heyet Irak'a giderek Kuzey Irak'la ilgili resmi temaslarda bulunmuştur. Yaşanan bu gelişmelerden sonra Mesut Barzani'nin üslup değiştirdiği fark edilmiştir (Vernon, J., Fix This War, New York, 2006:36).

Farklı bir açıdan incelendiğinde ekonomik ve politik ilişkilerin de paralel olarak geliştiği fark edilmektedir. Irak ile daha gelişmiş ilişkiler, ekonomik açıdan büyük bir öneme sahip petrol anlaşmalarının içinde yer almaya imkan vermektedir. Irak'ta savaşın ardından 2008 yılına kadar Türk şirketlerine petrol arama izni verilmezken, 2008 ile birlikte bu alanda belirgin bir değişim yaşanmış ve Türk şirketleri de arama izni almaya başlamıştır.

2003 yılı sonrasındaki Türkiye'nin Irak politikası, daha önceki dönemlere göre ciddi anlamda farklılaşmıştır. Bu dönemdeki politikanın özellikleri ve yönü genel olarak şu şekildedir:

Irak'ın toprak bütünlüğünün korunması ve buradaki istikrarın bir önce sağlanması,

Bölücü terör örgütü PKK'ya karşı yapılan mücadelede Irak hükümetinin desteğinin alınması ve örgüte destek olunmasının engellenmesi,

Irak'ın din, ırk, mezhep veya farklı bir etken nedeniyle parçalanmaması,

Ülkenin yeniden yapılandırılmasına, diğer komşu ülkelerle beraber destek olunması,

ABD ile yapıcı işbirliği kurulması ve işbirliğinin geliştirilmesi,

Başta Türkler olmak üzere Irak'ta yaşayan tüm etnik grupların mağdur edilmemesi,

Irak'taki Türklerin siyasi ve ekonomik açıdan daha güçlü hale gelmesi,

Basra'da yeni bir konsolosluk açılması,

Irak'taki tüm gruplarla irtibata geçilmesi.

Milli Güvenlik Kurulu (MGK) tarafından alınan kararlar bağlamında Irak'ın genelinde yaşanan gelişmeler detaylı olarak incelenerek, buradaki milli mutabakatın temelini meydana getiren yasama alanındaki faaliyetlerle Irak'ın bölgede yeniden yerini almasına yönelik gelişmeler ayrıntılı olarak değerlendirilmiştir. Bu kapsamda Türkiye'nin bütün Iraklı oluşum ve gruplarla görüşmeler yapmasının faydalı olacağı belirtilmiştir. Irak'la başta enerji ve ekonomi olmak üzere farklı alanlardaki ikili işbirliğinin daha fazla geliştirilmesine odaklanılmıştır (Vernon, 2006:36).

Söz konusu gelişmelerin başında ise 5 Kasım 2007'de gerçekleştirilen George W. Bush-Recep Tayyip Erdoğan görüşmesinden sonra oluşan PKK ile ortak mücadele zemini, Irak ile Türkiye arasında diplomasi, enerji güvenliği ve ekonomik işbirliği sözcükleriyle özetlenecek yeni dönemin başlangıcı gelir. Dışişleri Bakanlığı tarafından ifade edilen Irak'a ayda bir defa yapılacak olan ziyaretler de söz konusu sürecin bir işareti olarak kabul edilmektedir. Tereddütlere ve soru işaretlerine karşın ABD'nin Türkiye'ye vermiş olduğu önem ve işbirliği yapma isteğinin halen devam ettiği görülmüştür (Laçiner, 2001:2).

Diplomatik ilişkiler açısından bakıldığında, Türkiye ile Irak arasında güvenlik, eğitim, ülke yönetiminde yapısal reformlar ve ayrıca enerji ve altyapı alanlarında aktif bir diplomasi kurulması gerekmektedir. Bu çabalamanın sonucunda bölgede yeni yaklaşımlar ve ilerlemeler beklenmelidir. Özellikle Irak'ın gelişmesi ve istikrara kavuşması, Türkiye'nin de yararına olacaktır. Bölgenin istikrarının sağlanması, Türkiye'nin milli güvenliği ve ekonomik çıkarları açısından önemlidir. Bu bağlamda, Türkiye'nin Irak'a yönelik çabaları ve işbirliği çerçevesinde önemli sonuçlar elde edilebilir.

Sonuç olarak, Irak'ın 2003 işgali Ortadoğu'da yeni bir denge yaratmıştır ve bu durum Türkiye'yi etkilemiştir. Türkiye, bölgedeki gelişmeleri ve riskleri dikkatlice değerlendirerek bölgesel politikalarını şekillendirmeye başlamış ve aktif bir rol oynamayı tercih etmiştir. Bu süreçte Türkiye'nin bölge ülkeleriyle yürüttüğü diplomasi ve işbirliği çabaları, bölgenin istikrarına ve Türkiye'nin güvenliğine katkı sağlayacaktır (Vernon, 2006:36)

F. 30 Ocak 2005 Irak'ın İlk Seçimler Sonrası Irak-Türkiye ilişkileri

Irak'ta 30 Ocak 2005 tarihinde gerçekleşen seçimler, Irak tarihinde yeni bir dönemin başladığına işaret etmektedir. Bu seçimler, Irak'ın geçmişi ve geleceği için, tüm kusurlarına ve eksikliklerine rağmen büyük önem taşımaktadır. Tarih geriye döndürülemez ve Irak eski haline dönemez, bu nedenle tüm olumsuzluklara rağmen seçimler Amerikan işgali ve "demokratikleşme" sürecinde bir adım olarak değerlendirilmiştir (Çetinsaya, 30 Ocak 2005).

2003 sonrası dönemde ABD'nin, direnişi zayıflatmak amacıyla Sünni kesimi iktidardan uzaklaştırdığı ve Şii nüfusunu ülke genelinde yaymaya çalıştığı gözlemlenebilir. Bu süreçte Washington yönetimleri ile Bağdat yönetimi, İran etkisindeki Şii grupların ülke çapındaki etkisini azaltma ve direniş hareketini bölmek için Arap milliyetçilerini silahlandırmış ve El Kaide üyelerine karşı savunma mekanizmalarını güçlendirmiştir. Bununla birlikte, denge sağlamak amacıyla zaman zaman Sünnilerin seçimlere katılımını teşvik etmişlerdir. Sünni kesimin diğer seçimlere katılma nedeni ise Şii ve Kürt yönetiminde yaşadıkları baskılardan kaçınma arzusu ve Irak'ın toprak bütünlüğünü koruma ihtiyacıdır. Ayrıca ABD, mezhepsel ve etnik uzlaşmayı teşvik etme politikası izlerken, komşu Türkiye'yi de bu süreçte harekete geçirmiştir. Türkiye, etkili bir arabuluculuk politikası izleyerek Sünni kesimin siyasi sürece katılımını sağlamıştır (Erkmen, 2006: 19).

Saddam Hüseyin rejiminin devrilmesinin ardından siyasetten dışlanan Sünni kesimin yeniden topluma kazandırılması ihtiyacı ve bölgesel gelişmeler, Türkiye'yi Irak meselesinin içine çekmiştir. Bu dönemde PKK, Kuzey Irak'tan lojistik destek sağlayarak ve üs olarak kullanarak tekrar etkin hale gelmiştir. Aynı zamanda, Irak Kürt siyaseti, Türkiye ile çatışma içine girmiş ve Türkiye'nin Irak politikası, bazı çelişkiler içermiştir. Bu süreçte Türkiye, Irak merkezi hükümeti ile iyi ilişkiler kurmuştur (ORSAM, 6.11.2017).

Türkiye ile Irak arasındaki ilişki, sadece iki ülke ilişkisi olarak değil, aynı zamanda uzun yıllara dayanan komşuluk ilişkisi olarak görülmelidir. İki ülke, yüzyıllardır bir arada yaşayan milletlerin komşusu olarak yaklaşık 100 yıldır ilişkilerini sürdürmektedir. Bu bağlamda, "Komşunun komşusu külüne ihtiyacı vardır" ilkesi dikkate alınmalıdır. Bu ilkeye göre, en azından birlik içinde hareket

etmek gerekmektedir. Irak'taki herhangi bir kaos durumu Türkiye'yi etkileyebileceği gibi, aynı şekilde Türkiye'deki kaos da Irak'ı etkileyebilir. Cumhuriyet tarihine genel bir bakış açısıyla yaklaşıldığında, Türkiye-İrak ilişkilerinin genel olarak iyi bir düzeyde olduğu söylenebilir. 2005 yılında ABD liderliğindeki yabancı güçler tarafından hazırlanan Irak anayasası, Kerkük'ün Irak merkezi hükümetinden ayrılmasına yönelik ciddi bir girişimde bulunmuş, ancak bu çaba istenilen sonucu vermemiştir.

Bu süreçte Türk yetkililer, Kerkük'ün Türkiye için kırmızı çizgi olduğunu vurgulayarak hem Kürt yönetimine hem de diğer dış ülkelere, bölünme durumunda müdahale edileceğini belirtmişlerdir. 2013 yılında IŞİD'in Kuzey Irak'ta artan gücü, Türkiye-İrak ilişkilerinde geleneksel bir güvenlik politikasına olan ihtiyacı yeniden ortaya çıkarmıştır (Kaslak, 196). İran-İrak savaşının sonucunda, bölgedeki Sünni-Şii çatışmasının IŞİD'in doğuşuna sebep olduğu kabul edilen coğrafya, özellikle Türkiye için büyük bir güvenlik tehdidi olarak algılanmaktaydı. Türkiye, bu tehdidi bertaraf etmek amacıyla Irak'ın toprak bütünlüğünü ve ortak güvenlik politikasını koruma amacıyla terörle mücadelede Orta Irak'taki rejimi desteklemeyi sürdürdü. Irak'ın başkenti Bağdat'ın 2014'te Haydar el-İbadi'nin iktidara gelmesiyle birlikte, Türkiye ile Irak merkezi hükümeti arasında ikili ilişkilerin güvenlik düzeyini yükseltme amacıyla ilerleme kaydedildi. IŞİD'in 2014'te Musul'u ele geçirmesi, bölge güvenliği üzerindeki endişeleri artırdı ve Türkiye, İran ve Irak hükümetleri Musul'un geri alınması operasyonuna hazırlık yaptılar. Ancak Türkiye'nin Başika kampına asker göndermesi, İran'ın aksine Irak'taki hassas güç dengesini tam anlamıyla anlayamaması nedeniyle uluslararası endişelere yol açtı (Semin, 2015:2).

İlişkilerin genel eğilimine bakıldığında, Türkiye-İrak ilişkilerinin ana odağının ulusal güvenlik olduğu görülmektedir. 2000'lerin başında, geleneksel güvenlik anlayışının yerini kısmen diyalogla ilişki kurma yaklaşımına bırakmış olsa da, Irak sınırları içinde yaşanan gelişmeler Türkiye'nin Irak'ın güvenliği açısından en önemli konulardan biri olarak gördüğünü göstermiştir. Askeri müdahaleler geleneksel güvenlik vizyonuna uygun bir şekilde gerçekleştirilse de, Türkiye zaman zaman bölgede yumuşak güç unsurlarıyla aktif bir rol oynamış ve Irak, Türkiye'nin güvenlik gündeminin odak noktalarından biri olarak kalmıştır. AKP iktidarının başlamasıyla birlikte 2002 yılında insani güvenlik ve devlet

merkezli bir perspektif geliştirilerek Türkmenler aracılığıyla güvenlik anlayışı şekillenmeye başlamıştır. Türkiye'nin temel endişesi, Irak'ın toprak bütünlüğünün korunması olmakla birlikte, gerektiğinde tarihsel olarak PKK kamplarının bulunduğu bölgelerin bombalanması gibi askeri müdahalelere de katılmaktan kaçınmamıştır. Uzun vadede, Türkiye'nin olası Irak çatışmalarından negatif yönde etkilenme olasılığı yüksektir. Günümüz uluslararası ortamında değişen güvenlik tehditleri dikkate alındığında, Türkiye'nin milli bütünlüğü, Osmanlı mirası ve milli güvenliği, yeni güvenlik anlayışlarının ana odak noktalarından birini oluşturmaktadır. Bu bağlamda, Kopenhag okulunun geliştirdiği yeni güvenlikleştirme kavramına yönelik eleştiri, Türkiye'nin Irak'a yönelik güvenlik politikasının tarih ve ulusal kimliğe dayandığını göstermektedir. Ancak tarihsel geçmişin, sadece siyasi liderlerin söylemlerini güçlendiren bir faktör olarak değil, aynı zamanda Türkiye'nin kaybettiği imtiyazları ve milli çıkarları da etkileyen bir faktör olarak ele alınması gerekmektedir.

Türkiye-Irak ilişkisi, sadece iki ülke ilişkisi olarak değil, aynı zamanda yüzyıllara dayanan komşuluk ilişkisi olarak da görülmelidir. İki ülke, yüzyıllardır birlikte yaşayan halkların komşuları olarak, yaklaşık 100 yıldır komşu olarak ilişkilerini sürdürmektedirler. Bu bağlamda, komşu ülkelerin sürekli iletişim halinde olması gerektiğine dair "Komşunun komşusunun külüne ihtiyacı vardır" ilkesi dikkate alınmalıdır. Bu ilkeye göre, en azından birlik içinde hareket edilmesi gerekmektedir. Irak'taki biraz kaosun Türkiye'yi etkilemesi olası olduğu gibi, aynı şekilde Türkiye'deki kaosun da Irak'ı etkilemesi muhtemeldir. Cumhuriyet tarihine genel bir bakış açısıyla yaklaşıldığında, ilişkilerin genel olarak iyi bir düzeyde olduğu söylenebilir (Yazıcı, 2020).

G. 2011'den Sonra Türkiye-Irak Arasındaki İlişkilerde Yaşanan Gelişmeler

2003 yılında gerçekleşen işgalin ardından Irak, ABD ile olan güvenlik, askeri, ekonomik ve siyasi alanlardaki ilişkilere ilişkin 2008'den başlayarak ABD yönetimi ile görüşmeler yapmıştır. Irak ve ABD arasındaki müzakereler sonucunda iki tarafın stratejik ilişkilerinin tespitini konu alan ve işgalin ardından Irak'ta bulunan ABD askerlerinin tamamen çekilmesini öngören "Kuvvetlerin Statüsü Antlaşması" imzalanarak önemli bir adım atılmıştır (Ulutaş ve Torlak, 2011: 5). SOFA olarak isimlendirilen söz konusu antlaşma kapsamında ABD en

geç 2011'in sonunda askerlerini tamamen Irak'tan çekeceğini taahhüt etmiştir. 15 Aralık 2011'de başkent Bağdat'a dönemin ABD Savunma Bakanı olan Leon Panetta'nın da katılımıyla düzenlenen törende ABD bayrakları Irak'ta tamamen indirilmiş ve Irak'tan çıkılacağı duyurulmuştur. Bayrakların inmesi, işgalin de resmi olarak sonlandığı anlamına gelmiştir. Bu adım ile işgal ile egemenliğini kaybeden Irak, yeniden egemenliğini kazanmış olmuştur (Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi Raporu, 2013: 15).

ABD'nin Irak'tan çıkacağını açıklaması ile birlikte İran ve Türkiye gibi bölgede yer alan devletler, Irak'ta güç elde etme çabalarına başlamıştır. Irak'ın Batıya açılan kapısı konumundaki Türkiye, buradaki gelişmelerden en fazla etkilenen ülkedir. ABD'nin çıkması ile Irak'ta meydana gelecek güç boşluğunu kendi lehine çevirmek için yoğun çaba göstermesi, esasen beklenen bir durumdu. SOFA ile birlikte Türkiye, Irak üzerindeki etkisini artırmak için Irak ile "Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Antlaşması" yapmış ve söz konusu antlaşma kapsamında, ABD'nin çıkması sonrasında Irak'ın manevra kabiliyetini ve etkinliğini artırmayı hedeflemiştir (Ayhan, 2009: 26). Yapılan antlaşma haricinde Türkiye'nin burada daha etkili olabilmek amacıyla yapmış olduğu farklı bir girişim ise 2010'daki genel seçimlerde gerçekleşmiştir. 2010'da Irak'ta yapılan genel seçimlerde Türkiye, kendi çıkarlarına göre hareket edecek bir Bağdat Hükümetinin oluşması için faaliyetlerde bulunmuş, bu kapsamda seçim öncesi dönemde Sünni Araplar nezdinde farklı girişimler yapmıştır. Zira Türkiye, ABD sonrası Irak için Sünni Arapların ülke siyasetinde etkili olmasının, kendi çıkarları açısından en uygun seçenek olduğunun farkındadır. Bu kapsamda Türkiye, 2010'daki genel seçimlerden hemen önce Sünni Arap liderlerini Ankara'ya davet etmiş ve seçime koalisyon ile katılmalarını tavsiye etmiştir. Bu tavsiye sonucunda İyad Allavi Başkanlığında kurulan El-İrakiye listesi altında Sünni gruplar koalisyonla seçime girmiştir. Bu seçimde Türkiye ve bölgedeki diğer Sünni devletlerde açık olarak kurulan bu koalisyonu desteklemiştir. Türkiye'nin yapmış olduğu yönlendirmelerle Türkmenlerin önemli kısmı da bu koalisyona desteklerini açıklamıştır. Türkiye'nin bu dönemde açık şekilde Sünni grupları desteklemesi, 2011'den sonra Bağdat Merkezi Hükümeti ile yaşayacağı gerginliklerin temeli olmuştur (Tamer, 2016: 108-110). Görüleceği üzere ABD'nin Irak'tan çekileceğini ifade etmesinin ardından Türkiye Irak'ta önemli

girişimlere başlamış ve dış politikasını adeta yeniden şekillendirmiştir. İlgili dönemde Türkiye'nin Irak'a bu kadar odaklanmasının temelinde; ABD sonrası dönemde yaşanacak gelişmeleri kendi çıkarları için yönlendirmek istemesi vardır. Ayrıca burada meydana gelecek bir istikrarsızlığın güvenlik risklerine neden olmamasını istiyordu. Son olarak da Irak'ın tıpkı İran gibi bir Şii devleti olmasını istememesi de bu politikaların nedeni olmuştur. Bahsedilen hususlar nedeniyle 2009 ile 2011 yılları arasında Irak, Türkiye'nin Ortadoğu politikasının merkezinde yer almıştır (Ayhan, 2009: 25)

Türkiye'nin tüm çalışmalarına karşın ABD'nin Irak'tan çekilmesi ile birlikte yaşanan gelişmeler, istenilen yönde olmamıştır. ABD'nin çekilmesiyle Sünni grupların Irak'ta daha etkin olması için çalışmalar yapmasına karşın Türkiye, istediği sonucu elde edememiştir. 2010 yılında yapılan genel seçimlerde El-İrakiye koalisyonu birinci olmuş, buna karşın hükümet kurma görevi Maliki'ye verilmiştir. Söz konusu durum, Türkiye'nin Irak'a yönelik çalışmalarının boşa çıkmasına neden olmuştur. Maliki yeniden başbakan olmuş ve böylece ABD sonrasındaki Irak'ta, Şii'ler daha etkin bir konuma yükselmiştir. Bu durum Irak dış politikasının da Şii gruplar tarafından belirlenmesine yol açmıştır. Maliki, arkasına almış olduğu İran desteği ile birlikte Şii eksenli bir politika uygulamıştır. Maliki, bu dönemle birlikte Türkiye'yi Irak denkleminin dışına itmek için gereken çabayı açık olarak göstermiştir. Maliki'nin atmış olduğu bu adımlar, tarihte ilk defa Irak ve Türkiye arasındaki ilişkilerin yüksek seviyede gerginleşmesine neden olmuştur. ABD'nin çekilmesinin ardından başlayan dönemde, Irak ile Türkiye arasında iki farklı alanda önemli gerginlik meydana gelmiştir (Oğuzlu, 2012: 36)

H. 1 Irak Cumhurbaşkanı Yardımcısı Gerginliği

ABD'nin Irak'tan çıkmasından hemen sonra Irak ile Türkiye arasındaki ilişkilerin gerilmesine ve durma noktasına kadar getiren olayların başında, hakkında yurtdışına çıkma yasağı ve gözaltı kararı olan Irak Cumhurbaşkanı Yardımcısı olan Tarık El-Haşimi'ye Türkiye'nin vermiş olduğu destek gelmektedir. Seçimlerden sonra başbakan olan Şii kökenli Nuri El-Maliki, Şii eksenli politikaları benimsemeye ve uygulamaya başlamış ve bu kapsamda, merkezi yönetim içerisindeki Sünni etkinliğinin azaltılmasına odaklanmıştır. Bu

kapsamda farklı gerekçelerle Sünni liderler hakkında gözaltı kararları alınmıştır. 2011 yılının Aralık ayında Maliki'nin bu politikaları kapsamında Sünni kökenli olan Cumhurbaşkanı Yardımcısı Tarık El-Haşimi için de gözaltı kararı alınmıştır. Bu kararın gerekçesi ise terör örgütlerine yardım etme, ülke içerisinde istikrarsızlık ve güvensizlik yaratmak için suikast timleri kurmaktır. Yurtdışına çıkış yasağı konulan Tarık El-Haşimi için yakalama kararı da çıkarılmıştır (Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi Raporu, 2015: 8). Söz konusu karardan sonra Haşimi, Bölgesel Kürt Yönetimi Başkanı olan Mesut Barzani'den destek istemiş ve ona sığınmayı tercih etmiştir. Maliki yönetiminin bu tavrı, Türkiye'yi rahatsız etmiş ve Haşimi'ye açık olarak destek verilmiştir. Türkiye, Haşimi'ye yönelik suçlamalara inanmadığını, bunların komplo olduğunu, Maliki hükümetinin mezhepçi bir politika izlemeyi tercih ettiğini dile getirmiştir. Recep Tayyip Erdoğan, bu dönemde Maliki'ye mezhepçi politikalar izlediğine dair suçlamalar yaparken, Maliki ise Türkiye'yi Irak'ın içişlerine karışmakla suçlamıştır. İki lider arasında bu dönemde sert söz düelloları yaşanmıştır. Yaşananlar, Irak ile Türkiye arasındaki gerginlik oluşmasına ve gerginliğin tırmanmasına neden olmuştur (Ayhan, 2012: 22).

Haşimi hakkında yaşanan gelişmeler esnasında, Bölgesel Kürt Yönetimi'nin başkenti olan Erbil'de bulunan Haşimi, 8 Nisan 2012'de Türkiye'ye gelmiş ve burada kendisine oturma izni verilerek, gerginlik farklı bir seviyeye taşınmıştır. Haşimi'ye açıktan verilen bu destek sonrasında Irak ile Türkiye arasındaki gerilen ipler artık kopmuştur. Maliki, yaşanan bu gelişme üzerine 20 Nisan 2012 tarihinde bir televizyon programına katılarak, Türkiye'nin izlemiş olduğu politikaların yanlışlığından bahsetmiş ve bu politikaların, bölge devletlerinin Türkiye'ye düşman olmasına yol açtığından söz etmiştir. Buradaki “düşman devlet” nitelemesine Ankara çok sert tepki göstermiştir. Ankara, yapmış olduğu açıklamada Maliki tarafından izlenen mezhepçi politikaların sonunda Irak'ın istikrarsızlaşacağını ve bölgenin bir mezhep savaşına sürükleneceğini ifade etmiştir. Yaşanan bu açıklama krizlerinin ardında Irak ile Türkiye arasında nota krizi meydana gelmiştir (Balcı, 2012: 123).

Ülkeler arasındaki sert söz düellosu sürerken, Bağdat Merkezi Hükümeti'nin isteği ile Haşimi hakkında İnterpol tarafından Mayıs 2012'de kırmızı bülten çıkarılmıştır. Kırmızı bültenle arama kararının çıkmasının ardından

Irak'taki bir Ağır Ceza Mahkemesi, Haşimi hakkında giyabi idam cezasına hükmetmiştir. Söz konusu olayların ardından Irak Merkezi Hükümeti resmi yollar ile Haşimi'nin iadesini talep etmiştir. Irak'ın bu talebi, Ankara tarafından karşılık bulmamış ve Haşimi iade edilmemiştir. Haşimi'nin iade edilmeyeceği, dönemin Adalet Bakanı olan Bekir Bozdağ tarafından açıklanmıştır. Bozdağ, Haşimi'nin Türkiye'de bulunduğunu ve Türkiye'nin kendisine verdiği desteğin devam edeceğini açıklamıştır. Destek verdikleri birini iade etmeyeceklerini de net olarak dile getirmiştir (Erkmen, 2013: 92).

ABD'nin çekilmesinin ardından Irak'ta oluşan güç boşluğunu kendi çıkarları için kullanmak isteyen Türkiye, bu amaçta attığı adımların karşılığını istediği gibi alamamıştır. Haşimi olayından sonra ise zaten gergin olan Irak-Türkiye ilişkileri, daha da gerilmiş ve adeta tamamen kopmuştur. Haşimi olayı nedeniyle Iraklı ve Türk siyasetçilerin karşılıklı açıklamaları, ilişkilerin bu süreç için tamir edilemez seviyelere gelmesine yol açmıştır (<http://mynet.com> (erişim tarihi: 21.ocak.2023)).

İ. 2 Arap Baharı Bağlamında Suriye Krizi

Haşimi problemi nedeniyle gergin olan Irak ve Türkiye ilişkileri, Suriye Krizi nedeniyle daha da gerilmiştir. Suriye Krizinin Irak ile Türkiye arasındaki gerginliği daha da artırmasının nedeni, söz konusu ülkelerin Suriye'de yaşanan olaylara ilişkin farklı politikalar benimsemeleridir. Arap Baharı, 17 Aralık 2010'da Tunus'ta başlamıştır. Bu süreç çok kısa bir sürede diğer Arap ülkelerine yayılmış, 2011 yılında Suriye'yi etkisi altına almaya başlamıştır. Suriye'de etkisini göstermeden önce Tunus, Mısır ve Libya'daki otoriter rejimlerin yıkılmasına yol açmıştır. Aynı etkiyi Suriye'de de göstereceğine ve Suriye'deki rejimin de yıkılacağına kesin gözüyle bakılmıştır (Yeşilyurt, 2013:419).

Arap Baharı, Suriye'de ilk olarak barışçıl gösteriler şeklinde kendisini göstermiş, ancak bir süre sonra kanlı bir iç savaşa dönüşmüştür. İran'ın Suriye'deki olaylarda rejime destek vermesi ve mezhepçi bir politika gütmesi, buradaki olayların bir mezhep çatışmasına dönmesine neden olmuştur. Suriye krizinde Irak ile Türkiye tamamen zıt politikalar izlemeye başlamıştır. Bu durum da iki ülke arasındaki ilişkileri olumsuz etkilemiştir (Özkan, 2016: 44). Suriye'de çatışmaların yaşanmaya başladığı ilk dönemlerde Türkiye, sorunun barışçıl

yollarla çözümlenmesi için Muhalifler ile Esad Rejimi arasında arabuluculuk yapmıştır. Ancak Esad, kendi halkına silahları doğrultunca Türkiye'nin tavrı değişmiş ve Türkiye, Esad Rejimine karşı muhaliflere destek vermeye başlamıştır. Söz konusu politika değişikliği ile birlikte Türkiye, bütün uluslararası platformlarda Esad Rejiminin gitmesi gerektiğini savunmuş, Esad'sız bir Suriye istediğini açıkça dile getirerek, bütün dış politikasına buna göre şekillendirmeye başlamıştır (Miş vd., 2014: 216). Bunun yanında Türkiye, Esad Rejimi karşısında olan Özgür Suriye Ordusu'na askeri açıdan da destek vermeye başlamıştır. Türkiye'nin Suriye krizindeki dış politikası bu yönde değişirken, Irak'taki Maliki yönetimi ise mezhepçi politikaları ve İran'ın bu konudaki yönlendirmeleri ile çatışmaların yaşandığı ilk andan itibaren Esad Rejimini desteklemiş ve rejimin yanında olduklarını açık olarak dile getirmiştir. Maliki, Türkiye'nin Suriye'deki olaylara müdahil olmasının ise mezhep siyasetinden kaynaklandığını ifade etmiştir. Maliki, zaman zaman yaptığı açıklamalarda Türkiye'nin Suriye politikasını eleştirmiş, mezhep ve etnik farklılıkları kışkırtma amacıyla kullanan ülkelerin, yakın gelecekte bu sorunu kendi ülkelerinde göreceklerini dile getirmiştir. Bu açıklamaları ile Maliki direkt olarak Türkiye'yi hedef almış ve onun söylemiş olduğu bu sözlere dönemin Türkiye Başbakanı olan Ahmet Davutoğlu yanıt vermiştir. Davutoğlu, kendilerinin kesinlikle bir etnik veya mezhep politikası izlemediğini, her zaman farklılıkları zenginlik olarak gördüklerini, Irak'ın huzur içinde yaşaması için çok çaba sarf ettiklerini ve bunu da en iyi Irak Başbakanı Nuri El-Maliki'nin bildiğini ifade etmiştir (ORSAM, 2013: 19).

Çatışmaların yaşanmaya başladığı ilk günden itibaren Maliki hükümeti, Türkiye'nin gitmesini açık bir dille ifade ettiği Esad Rejimine açıktan destek vermeyi tercih etmiştir. Ayrıca Maliki yönetimi, Arap Birliği tarafından Suriye'ye yönelik alınan yaptırım kararlarını eleştirerek, kendilerinin bu kararları uygulamayacaklarını ifade etmiştir. Bütün bunlara ek olarak Maliki hükümeti, Esad rejimine askeri teçhizat ve yardım götüren İran askeri kargo uçaklarına hava sahasını açarak, Suriye rejiminin yanında olduğunu net olarak göstermiştir. Esad rejiminin bu süreçte devrilmemesi ve ayak kalmasının en önemli nedenlerinden biri, İran ve Maliki yönetiminin vermiş olduğu destektir. Maliki yönetiminin Suriye krizinde izlemiş olduğu bu politika, Ankara'da büyük bir rahatsızlığa

neden olmuştur. Bu rahatsızlık ise Türkiye ile Irak arasındaki ilişkilerin daha da bozulmasına yol açmıştır. Her iki ülke de bu süreçte birbirlerini, Suriye krizine mezhepçi olarak yaklaşmakla suçlamıştır (<http://www.bilgesam.org/> (erişim tarihi: 3. Mart. 2023)).

ABD'nin Irak'tan çıkmasından sonra iktidara gelen Maliki hükümetinin Irak iç siyaseti ve Suriye konularında izlemiş olduğu mezhepçi politikalarından Türkiye gibi Iraklı Sünni ve Kürt siyasetçiler de rahatsızlık duyduklarını farklı platformlarda ifade etmişlerdir. Maliki yönetiminin iktidardan gitmesi için Irak siyasetinde karşıt bir cephe oluşmaya başlamıştır. Bu cephe, Bölgesel Kürt Yönetiminin eski başkanı olan Mesut Barzani, Sünni kökenli dönemin Irak meclis başkanı Usame El Nuceyfi ve İyad İllavi'den oluşmuştur. Söz konusu cephe, ilk defa Bölgesel Kürt Yönetiminin başkenti olan Erbil'de toplanmıştır. Burada gerçekleştirilen toplantıda taraflar, Maliki'ye verilen güvenoyunun geri çekilmesine yönelik bir sürecin başlatılmasına karar vermiştir (Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi Raporu, 2013: 16). Maliki hükümetine karşı başlatılan bu girişime Türkiye açık şekilde desteklemiştir. Bu kapsamda, sürecin başlaması yönünde karar alan Iraklı liderleri Ankara'ya davet etmiştir.

Başlatılan bu süreç çerçevesinde 2012 yılının Nisan ayında Irak Meclisi Milletvekilleri arasında güvenoyunun geri çekilmesine yönelik bir imza kampanyası başlatılarak, imza toplanmaya başlanmıştır. Ancak Maliki'nin iktidardan gönderilmesine yönelik olarak başlatılan bu kampanyada, yeterli sayıda imza toplanamamış ve süreç, başarısızlıkla sonuçlanmıştır (ORSAM, 2013: 8). Kendisi ve yönetimi aleyhine başlatılan bu önemli süreçten sorunsuz olarak çıkan Nuri El-Maliki, bu süreci açıktan destekleyen Türkiye'ye sert tepki göstermiştir. Maliki, sürecin başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından Al Hurra televizyonuna bir röportaj vermiştir. Maliki bu röportajda; Türkiye'nin son yıllarda Irak'la ilgili yapmış olduğu girişimlerin iç işlerine müdahale anlamına geldiğini, buna kesinlikle izin vermeyeceklerini, Türkiye'nin izlediği politikaların bölgeyi istikrarsızlaştırdığını ve iç savaşa kadar gidecek süreçleri başlattığını, bütün bu süreçte en büyük zararı Türkiye'nin göreceğini, zira Türkiye'de farklı etnik grupların ve mezheplerin bulunduğunu ifade etmiştir (Ayhan, 2012: 23).

Söz konusu açıklamalar kapsamında 2012 yılının Temmuz ayında Ahmet Davutoğlu Suriye'nin bazı Kürt yerleşim yerlerinin PYD (Demokratik Birlik

Partisi) terör örgütü tarafından kontrol edilmesi konularında görüşmeler yapmak üzere Erbil'e gitmiştir. Davutoğlu'nun yapmış olduğu bu ziyarette Erbil'den Kerkük'e geçmesi, Maliki hükümetinin sert tepkilerine neden olmuştur. İlgili tepkilerin sebebi ise ziyaret öncesinde Başbakan Maliki'nin kabine toplantısını Kerkük'te yapacağını açıklamış olmasıdır. Maliki'nin bu kararının ardından Davutoğlu'nun Kerkük'e olan ziyareti, Irak Merkezi Hükümetinin iç işlerine müdahale olarak algılanmasına yol açmıştır. Hatta Maliki hükümeti, konuyu egemenlik boyutuna kadar taşıyarak, gerilimi tırmandırmıştır. Davutoğlu'nun ziyaretine ek olarak MHP Başkanı Devlet Bahçeli, Ramazan Bayramı'nı Kerkük'te geçirmek istediğini dile getirmiş, ancak Maliki yönetimi tarafından Bahçeli'ye vize verilmemiştir. Bütün bunların yanında Erbil'de düzenlenen enerji konferansına katılmak için gelen dönemin Türkiye Cumhuriyeti Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı olan Taner Yıldız'ın uçağının Erbil'e inmesine, Irak'ta bulunan Merkezi Yönetimi tarafından izin verilmemiştir. Maliki'nin Türkiye'ye karşı takınmış olduğu söz konusu tavır nedeniyle iki ülke arasındaki ilişkiler, farklı ve dönüşü olmayan bir yola girmiştir (Erkmen, 2013: 92).

V. TÜRKİYE VE IRAK ARASINDAKİ SORUNLAR

A. Geçmişten Günümüze Devam Eden Sorunlar

1. Musul Sorunu

Irak ile Türkiye arasındaki ilişkilerin bozulmasına neden olan ve günümüzde etkileri halen devam eden sorunlardan biri Musul meselesidir. Musul meselesi, bölgesel ve uluslararası boyutları ile dikkatli bir şekilde ele alınması gereken bir krizdir (Erol, 2015: 27). Musul sorunu, I. Dünya Savaşı'nın son dönemlerinde, Lozan sürecinde ve Cumhuriyeti'nin ilan edildiği ilk yıllarda önemli bir gündem haline gelmiştir. Musul, hem sahip olduğu yer altı zenginlikleri hem de jeopolitik konumu nedeniyle her zaman dikkat çeken bölge olmuştur (Çobanoğlu, 1994: 104). Musul, Osmanlı egemenliği altındayken 91.000 kilometrekarelik alana ve yaklaşık 350.000 kadar nüfusa sahip bir bölge olarak dikkat çekmiştir. İdari yapı açısından Musul, Süleymaniye, Kerkük ve Musul sancaklarından meydana gelmekteydi. 1330 ile 1914 Yılı Salnamesi'ne göre Musul sancağı içerisinde Akra, Zakho, İmadiye, Duhok ve Zincar kazaları, Kerkük sancağı içerisinde Selahiye, Kuşunk, Revanduz ve Erbil yer alırken, Süleymaniye sancağında ise Bazyan, Muhammerah, Şehr-i Zor ve Kalambriya kazaları yer almıştır (Öke, 1992: 1). Tarihin neredeyse her döneminde Mezopotamya'nın önemli merkezlerinin olduğu noktalara yakın konumda olan ve Anadolu ile bütünleşen Musul, Farslar ile Türkler arasında büyük bir çekişmenin nedeni olmuştur. Nihayetinde Osmanlı hakimiyetinde kalmış ve buraya yoğun bir Türk nüfusu yerleşmeye başlamıştır. Musul, Süleymaniye ve Kerkük kentleri, tarihteki önemli Türk yerleşim merkezleri olarak kabul edilir. Musul'un sonu ise Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'nı kaybetmesiyle başlamıştır. Savaşın ardından 30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşması, bu sonun en önemli adımıdır (Çobanoğlu, 1994: 105). İngiltere, bu antlaşmanın 7.maddesini gerekçe göstererek 16 Kasım 1918'de Musul'u işgal ettiğini açıklamıştır. Daha sonraki dönemde başlatılan Türk İstiklal Mücadelesinin ön hazırlıkları sırasında Misak-ı Milli kabul edilmiş ve kabul edilen bu sınırların içerisinde Musul'un da

yer aldığı görülmüştür. Buna karşın Musul düşman işgalinden kurtarılamadan Mudanya Antlaşması imzalanmıştır. Söz konusu antlaşma nedeniyle Musul'un durumu, daha sonraya bırakılmıştır (Gönlüböl ve Sar, 1974: 74).

Musul sorunu, Lozan Konferansı'nın en önemli konularından biri olmuş ve bu konuyla ilgili sert tartışmalar yaşanmıştır. Görüşmeler, 20 Kasım 1922'de başlamış ve 23 Ocak 1923 tarihine kadar devam etmiştir. Bu süreçte en fazla zaman alan konusu Musul meselesi olmuştur. Türk Delegasyon Başkanı ve Dışişleri Bakanı İsmet İnönü tarafından bölgede plebisit yapılarak sorunun çözülmesini önermiştir. Buna karşın İngiliz temsilcisi olan Lord Curzon tarafından bu öneri kabul edilmemiş ve sorunun daha sonra çözülmesi için Milletler Cemiyeti'ne gidilmesini tavsiye etmiştir. Nihayetinde bu teklif kabul edilmiş ve Musul sorunu Lozan'da da çözülememiştir. Antlaşmanın 3.fıkrasına eklenen bir madde ile Irak ile Türkiye arasındaki sınır, gündemden çıkarılmıştır. Bu maddenin 2.fıkrasında, Irak ile Türkiye arasındaki sınırın, antlaşmanın yürürlüğe girmesinden sonraki 9 aylık süreçte iki ülke arasında yapılacak ikili görüşmelerle belirleneceği; taraflar arasında anlaşma olmaması durumunda ise konunun Milletler Cemiyeti'ne taşınacağı belirtilmiştir. Söz konusu süreçte sınırlar belirlenene kadar İngiliz ve Türk hükümetleri, bölgede sınır değişikliklerine yol açacak askeri operasyonlar veya farklı eylemler gerçekleştirmeyecektir (Silleli, 2005: 64).

Musul sorununun Lozan'da çözüme kavuşturulamaması üzerine İngiltere'nin isteğiyle İngiltere ile Türkiye arasındaki görüşmeler İstanbul'a taşınmış ve 19 Mayıs 1924'te Haliç Konferansı yapılmıştır. Bu defa Türk heyetine Fethi Bey başkanlık etmiş ve Türk heyeti, Lozan'dakine benzer tezleri öne sürmüştür. Fethi Bey, bölge nüfusunun Türk olduğunu ifade ederken, Musul petrolerinden belli bir payın İngiltere'ye verilmesini de teklif etmiştir. İngiliz tarafı ise bu teklifleri kabul etmemiştir. Üstelik İngiliz heyetinin başında yer alan Pery Cox, Kerkük ve Musul haricinde Nesturiler için Hakkari'nin de Irak'a bırakılması gerektiğini dile getirerek Türk heyetini şaşırtmıştır. İngiltere'nin bu adımının arkasında ise konunun Milletler Cemiyeti'ne taşınması olduğu bilinmektedir. Musul'dan daha fazlasını talep ederek, konunun sonuçsuz kalmasını ve böylece Milletler Cemiyeti'ne gitmesini sağlamışlardır (Uzgel, 2002: 263).

Irak ile Türkiye arasındaki sınırın belirlenmesi konusu, 20 Eylül 1924'te İngilizlerce Milletler Cemiyeti'ne havale edilmiş, Milletler Cemiyeti'nde Türkiye'yi Fethi Bey başkanlığındaki bir heyet temsil etmiştir. Taraflar, konuyla ilgili raporlar sunarak kendi görüşlerini belirtmişlerdir. Türkiye, daha önceki tezlerini yineleyerek bölgede plebisit yapılmasının adil bir çözüm olduğunu iddia etmiş, İngiltere ise Musul'un Irak'a bağlanmasını talep etmiştir. İngilizler, bu meselenin Musul meselesi olmadığını, Irak sınırlarının belirlenmesi meselesi olduğunu dile getirmişlerdir (Canatan, 1996: 29). Uzun görüşmelerin ardından konu 30 Eylül 1924'te bir komisyona hava edilmiş ve bu komisyonun bölgede araştırmalar yapması ve Musul halkının görüşlerini öğrenmesi kararlaştırılmıştır. Söz konusu komisyona, taraflara yazışma ve gerektiğinde soruşturma açma yetkisi verilmiştir. Komisyon, Romanya'daki İsveçli temsilci A. Wirsén, Belçikalı Albay Paulis ve Macar Kont Teleki'den oluşmuştur. Komisyonun bölgede çalışmalara başlamasından kısa bir süre sonra İngilizlerin kuzeye doğru yeni topraklar edinme girişimleri, bölgede çatışmaların yaşanmasına yol açmıştır. Bu durumun üzerine Milletler Cemiyeti 29 Ekim 1924'te Brüksel'de bir toplantı gerçekleştirerek Musul'u, Hakkari'den ayıran bir noktadan geçici sınır çekmiş ve bu geçici sınır, o dönemde "Brüksel Hattı" olarak ifade edilmiştir. Bu süreçte İngilizler, Türkiye'nin aleyhine bir havanın oluşturulması için propagandalarını ciddi şekilde artırmıştır.

Komisyon Londra, Ankara, Bağdat ve Musul'da incelemeler yaptıktan sonra İngiltere lehine bir karar açıklamış, "Musul Tahkik Komisyonu" başlıklı raporu 16 Temmuz 1925'te Millet Cemiyeti'ne sunmuştur. Söz konusu raporda, bölgede plebisit yapılmasının zor ve burada yaşayan halkın önemli kısmının eğiliminin ise Irak'tan yana olduğu ifade edilmiştir. Bu kapsamda sorunun çözümü için en ideal yolun, Musul'u Irak' vermek, Irak'ın 25 yıl süreyle İngiliz mandası altında kalması ve Kürt haklarına saygı duyulması olduğu belirtilmiştir. Kürtlerin haklarının korunmaması durumunda, bölgenin Irak'tan alınarak daha istikrarlı olan Türkiye'ye verilmesi görüşü yer almıştır. Irak ile Türkiye arasındaki sınır, Brüksel Hattı olacaktır. Cemiyet kararlarını taşıyan rapor İngiltere tarafından kabul edilirken, Türkiye tarafından ise reddedilmiştir. Ancak Türkiye'nin itirazlarına karşın Milletler Cemiyeti, 16 Aralık 1925'te Musul'un Irak toprağı olduğunu ilan etmiştir (Erol, 2015: 32).

Milletler Cemiyeti'nin kararından hemen sonra Türkiye, alınan bu karar sert tepki vermiş ve Musul'u kaybettiği için tazminat talep etmiştir. İngilizler ile bu konuyla alakalı görüşmeler başlamış ve bunların sonucunda 5 Haziran 1926'da Ankara'da Irak, İngiltere ve Türkiye arasında bir antlaşma imzalanmıştır. Söz konusu antlaşma, Irak ile Türkiye arasındaki ilk direkt iletişim olarak kabul edilir. Bu antlaşmaya göre Irak ile Türkiye arasındaki sınır, Milletler Cemiyeti tarafından belirlenen sınır kabul edilmiş, ancak Türkiye lehine bazı küçük değişiklikler gerçekleştirilmiştir. Antlaşma kapsamında Türkiye'ye, bölgedeki haklarının karşılığı olarak petrol gelirlerinin %10'luk bölümü 25 yıllığına verilmiştir. Türkiye ise %10'luk bölüm yerine 500.000 poundluk sabit oranlar talep etmiştir. Bu kapsamda Türkiye, 1954 yılına kadar toplam 3 milyar 500 bin poundluk bir tazminat almıştır. Türkiye'nin konuya dair tüm protestoları sonuçsuz kalmış, ayrıca ödenmesi gereken kısım uzun yıllar devlet bütçesinde borç olarak gözükmiştir. Türkiye'nin 1985 yılına kadar 2 milyon pound daha alması gerektiği ifade edilmiştir. Irak'la bu dönemde ticari ilişkilerin gelişmesi üzerine ilgili alacaktan 1985 yılında vazgeçilmiş ve bütçe hesabından ilgili tutar çıkarılmıştır (Eyicil ve Hamadlak, 2015: 76).

Ankara Antlaşması'nın ardından Irak ile Türkiye ilişkileri normalleşmeye başlayarak dostane bir hava oluşmuştur. 1928 yılında iki taraf karşılıklı olarak elçilikler kurmuştur. İlk Türk elçisi Lütfi Tokay olurken, ilk Irak elçisi ise Salih Nishat olmuştur. Türk elçisi Bağdat'ta 21 Aralık 1929'da, Irak elçisi ise 10 Ocak 1928'de Ankara'da güven mektuplarını sunmuşlardır. Bu adımların ardından diplomatik alanlarda başlayan ilişkiler, Irak'ın tam olarak bağımsız olduğu 1932'den itibaren direkt olarak gelişmeye başlamıştır (Çobanoğlu, 1994: 107).

2. PKK Terör Örgütünün Sorunu

Kürdistan İşçi Partisi (PKK), Marksist-Leninist ve anarşist ideolojilere dayalı bir terör örgütü olarak faaliyet göstermektedir. Bu örgüt, coğrafi olarak Türkiye'nin güneydoğusunu, Irak'ın kuzeyini, Suriye'nin kuzeyini ve İran'ın kuzeybatısını içine alan geniş bir coğrafyada devlet kurmayı ve bunu takiben demokratik özerkliği sağlamayı amaçlayan bir terör örgütü olarak bilinmektedir. PKK, faaliyetlerini özellikle Türkiye sınırları içinde yoğunlaştırmış, ülke güvenlik güçlerine ve sivil halka yönelik silahlı terör eylemleri gerçekleştirerek

etkisini göstermiş ve bu tür eylemleri sürdürmeye çalışmıştır (Ergül ve Dönmez, 2007:68).

PKK'nın kurucusu olan Abdullah Öcalan, örgütü 1978 yılında Diyarbakır'da kurmuştur. Bu terör örgütü, radikal sol ideolojiyi ve Kürt milliyetçiliğini aynı çatı altında birleştiren bir yapıya sahiptir. Özellikle Türkiye'nin güneydoğusunda "Kürt devleti" kurma amacıyla Türk Silahlı Kuvvetleri'ne karşı silahlı saldırılar gerçekleştirmiştir. Ancak 1980 yılında gerçekleşen 12 Eylül darbesinin ardından örgütün bazı üyeleri tutuklanmış, diğerleri ise Suriye ve Irak gibi ülkelere kaçmak zorunda kalmıştır. İran-Irak savaşının yol açtığı otorite boşluğu, örgüt mensuplarına Kuzey Irak'ta bir üs oluşturma fırsatı vermiştir. PKK, uluslararası sistemdeki değişimlerden faydalanarak 1990'lı yıllarda Kürt hareketini güçlendirmeye yönelik çabalarını arttırmıştır. Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve Birinci Körfez Savaşı öncesinde yaşanan Iraklı Kürt mülteci krizi, PKK'nın içerde güçlenmesine ve dışarıdan destek alarak Avrupa'da varlığını duyurmasına olanak sağlamıştır (Barkey, 1993:51).

PKK'nın temel amacı Türkiye içinde asayiş bozarak varlık gösteren bir terör örgütüdür. PKK, özellikle Avrupa ve Ortadoğu bölgelerinde etkili olmaya çalışmıştır. Örgüt, kendini sözde ezilen, sömürülen ve tanınmayan Kürt halkının haklarını savunan bir yapı olarak sunmuştur. PKK, coğrafi olarak Türkiye, Irak, İran ve Suriye'nin bir kısmını kapsayan bir bölge olan Kürdistan adını verdiği bağımsız bir Kürt devleti kurmayı amaçlamış, ancak federalizm ile özerklik arasında gidip gelmiştir. Bu örgütün siyasi faaliyetleri özellikle çeşitli Avrupa ülkelerini hedef almaktadır. PKK, Avrupa Birliği (AB), Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Birleşmiş Milletler (BM) ve Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) tarafından yasa dışı terör örgütü olarak tanınmıştır (Türkmen Törel, 2002:36).

PKK, kuruluşundan bu yana isim değişikliklerine gitmiş ve 2002'de KADEK (Kürdistan Özgürlük ve Demokrasi Kongresi), 2003'te Kongra-Gel (Halk Kongresi) adını kullanmış, 2005 yılında ise yeniden PKK adını almıştır. Abdullah Öcalan, örgütün kurucusu ve ilk genel sekreteridir (Sökmen, 2012:48).

1980'lerin başında başlayan sınır ötesi operasyonlar, II. Körfez Savaşı'nın ardından da devam etmiştir. Türk Hava Kuvvetleri, 2003 yılında Irak

hükümetinin desteğiyle sınır ötesi bir harekât gerçekleştirmiştir. Aralık 2007'de Türk Hava Kuvvetleri, Kuzey Irak'taki PKK kamplarına hava saldırıları düzenlemiştir. Şubat 2008'de gerçekleşen bu saldırılardan sonra Irak hükümeti, Türkiye'nin Irak'ın toprak bütünlüğüne saygı göstermesini talep etmiştir. Bu dönemde ABD yetkilileri, operasyonların azaltılması yönünde çaba göstermiştir. Ekim 2008'de PKK'nın Türk Silahlı Kuvvetleri'ne yönelik saldırıları artarken, Türk Hava Kuvvetleri Kuzey Irak'taki dağlık bölgeleri tekrar bombalamıştır. Kasım 2008'de ABD, Irak ve Türkiye hükümetleri, PKK hakkında bilgi paylaşımını amaçlayan üçlü bir forumun oluşturulmasını önermiştir. Mayıs 2009'da Irak ziyareti sırasında Irak Cumhurbaşkanı Celal Talabani, PKK'yı silah bırakmaya çağırmıştır ("Operation Iraq Freedom"). 2009 yılında AKP hükümeti, PKK'yı silahsızlandırmayı ve barışçıl bir çözüm sağlamayı amaçlayan "demokratik açılım" politikasını başlatmıştır. Bu politika çerçevesinde Kürtçe isimlerin iadesi, seçmeli Kürtçe eğitim, PKK üyeleri için af gibi konular ele alınmıştır. Ancak demokratik açılım beklenen sonuçları vermemiş ve PKK sorununun daha geniş bir çerçevede ele alınması gerektiği ortaya çıkmıştır (Pusane, 2014:81-99). Ancak, Türk demokrasisi için son derece kritik olan bu süreçten kaçınmamak gereklidir; zira bu süreç önemli unsurları içermektedir.

Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) hükümeti, stratejisini daha önceki dönemlere kıyasla daha geniş faktörleri içermek üzere revize etmek amacıyla büyük bir adım atmıştır. Bu çerçevede, 9 Ekim 2019 tarihinde Suriye'nin kuzeyinde Birleşmiş Milletler 'in 51. maddesinde yer alan meşru müdafaa hakkına dayanarak "Barış Pınarı Harekatı'nı başlatmıştır. Türkiye, bu operasyonla bölgedeki başlıca düşmanlar başta olmak üzere tüm terör örgütlerini ve teröristleri etkisiz hale getirmeyi, bölgeden sağladıkları kaynaklar üzerinden elde ettikleri finansal kaynakları kurutmaya yönelik çaba göstermeyi, güvenli bölgeye yerleşmiş olan Suriyelilerin kendi topraklarına dönüşlerini sağlamayı ve kendi sınırlarını koruyarak bölgeye barış ve istikrar getirmeyi amaçlamaktadır. Elbette askeri yöntemler, zaman zaman savaş stratejilerinde vazgeçilmez bir faktör olabilmektedir. Aslında bu noktada ifade edilebilir ki, bahsi geçen operasyon ve sonrasındaki süreç iyi bir biçimde değerlendirildiğinde, Türkiye'nin PKK ile mücadelesinde bir dönüm noktası teşkil edebilir. Bu bağlamda, Sri Lanka'da faaliyet gösteren Tamil Kaplanlarının sürecini hatırlamak öğreticidir. Sri Lanka,

başlangıçta sorunu yalnızca bir güvenlik meselesi olarak ele almış ve bu nedenle ağırlıklı olarak askeri yöntemlere başvurmuştur. Ancak sonraki dönemlerde, sorunun çeşitli boyutlarını içeren politikalar geliştirilmiştir. Ne var ki, Tamil Kaplanlarının tavizsiz tavrı, daha kapsamlı stratejilerle sorunun çözümünün mümkün olmadığını göstermiş ve bu nedenle 2006 yılında başlatılan askeri operasyon, örgüte ciddi bir darbe vurmuştur. Bu askeri başarı, inisiyatifin hükümete geçtiği bir dönemi işaret etmiş, sonraki süreç ise diğer sektörlerin siyasi destekleri ile desteklenerek Tamil toplumunun kazanılmasını amaçlayan bir aşamayı başlatmıştır (Yılmaz, 2010:204-206).

Son dönemde Türkiye'de uygulanan askeri yöntemlerle takip edilen uygun ve istikrarlı stratejilerle PKK terörünün sonlandırılması, benzer süreçlerin deneyimlenmesinin önemine işaret etmektedir (Altındağ, 2020:42).

3. Su sorunu

Türkiye ve Irak arasında uzun yıllara dayanan sınıraşan su sorununun çözümüne yönelik yapılan değerlendirmelerde, uluslararası gelişmelerin belirleyici bir rol oynadığı gözlemlenmektedir. Bu sorunun ortaya çıkmasında, iki ülke arasındaki ilişkilerin karmaşıklığına ek olarak uluslararası arenadaki siyasi gelişmelerin etkisi önemlidir. Zira Türkiye ile Irak arasındaki ilişkiler, uluslararası siyasi, ekonomik ve teknolojik faktörlerin değişkenliğine bağlı olarak zaman içerisinde farklı bir seyir izlemektedir (Seyfi Kılıç, 2018:2).

Türkiye'nin su sorunuyla ilgili bir özet yapacak olursak, Türkiye ile Suriye ve Irak arasındaki su sorununun temel ayrışmasının Fırat, Dicle ve Asi nehirlerinin tanımı ile ilgili olduğu görülmektedir. Türkiye, "sınır aşan sular" ifadesini tercih ederken, Suriye ve Irak sürekli olarak "uluslararası sular" ve "ortak sular" terimlerini kullanmaktadır. Ayrıca Türkiye, Fırat ve Dicle nehirlerini tek bir nehir havzası olarak görmesine karşın, özellikle Irak, bu nehirleri ayrı ayrı ve iki farklı nehir havzası olarak kabul eder. Dolayısıyla bu farklı görüşler, uluslararası hukuktaki "uluslararası sular" ve "sınır aşan sular" kavramları arasındaki ayrımın ve bu kavramlara dayalı hak ve yetkilerin nasıl yorumlandığına dair önemli sonuçlar doğurur (Kapan, 2007:292). Türkiye-Irak ilişkileri bağlamında, su sorunu sınır ötesi boyutlara sahiptir.

Türkiye, Fırat ve Dicle nehirlerinin su kaynaklarını ekonomik ve sosyal kalkınmanın desteklenmesi ve ülke genelindeki enerji ve beslenme gereksinimlerinin karşılanması amacıyla barajlar inşa etme politikasını benimsemiştir (Bilen, 2000:86). Gerçekten de Fırat ve Dicle nehirleri, Irak'ın temel yüzey su kaynaklarıdır ve bu nedenle Irak, bu nehirlerin mansap ülkesi konumundadır. Ancak Suriye gibi Irak da hem Türkiye'nin hem de Suriye'nin yüzey su kaynaklarına ev sahipliği yapan bir bölgede bulunmaktadır. İşte bu iki ülke arasındaki ilişkideki karmaşıklık, su kaynaklarının paylaşımını zorlaştırmaktadır .

Türkiye ve Irak arasındaki sınıraşan su sorununun çözümü, sellerin kontrol altına alınması, su akışının düzenlenmesi, gözlem istasyonlarının kurulması ve etkili bir şekilde kullanılmasını içeren düzenlemeleri kapsamaktadır. 29 Mart 1946 tarihinde imzalanan "Dostluk ve İyi Komşuluk Antlaşması'na ilave olarak, "Dicle, Fırat ve Yan Suların Düzenlenmesi Hakkında Protokol" de imzalanmış ancak tam anlamıyla uygulanamamıştır (Pazarcı, 2014:301). Fırat ve Dicle nehirleri başta olmak üzere su kaynaklarının kullanımı ve Türkiye ile Irak arasındaki su yollarının sınırları kanunlarla düzenlenmiştir. Bu konudaki en önemli anlaşmalar, 29 Mart 1946 tarihinde Dostluk ve İyi Komşuluk Antlaşması'na ek olarak imzalanan Dicle, Fırat ve kollarının sularının düzenlenmesine ilişkin protokol ve 7 Şubat 1976 tarihinde imzalanan ekonomik ve teknik işbirliği anlaşmasıdır (Durmaz uçar, 2002:102-109).

Ancak sınıraşan su sorunu, neredeyse yarım yüzyıllık bir geçmişe sahip olmasına rağmen henüz tam olarak çözüme kavuşturulamamıştır. Uluslararası düzenin anarşik yapısı ve Suriye ile Irak'ın sadece kendi çıkarlarını gözetleyen politikaları, bu sorunu çatışmalara sürükleyen etkenler olarak görülmektedir. Su sorunu, ekonomik, siyasi ve stratejik güvenlik açısından kritik bir unsur haline gelmiştir. Neorealizme göre, devletler güvenlik ve çıkarlarını tehlikeye atan unsurlara karşı tepki gösterir ve bu tür durumlarda stratejik kaynaklar, kendiliğinden bir güvenlik sorunu teşkil eder. Dolayısıyla devletler, bu tür sorunlara silahlı çatışma ile yanıt verme eğilimindedir. Su sorunu, çatışmanın gerçekleşme olasılığını belirleyen ekonomik, siyasi, sosyal ve konjonktürel faktörlere bağlıdır. Şu an için sınıraşan su sorunu doğrudan bir çatışma nedeni olarak görülmesi de, potansiyel bir çatışmayı tetikleyici unsur olarak

düşünülmelidir. Bu bağlamda, uluslararası sistemin ve bölgesel dinamiklerin gözetildiği, yumuşak ve sert güç araçlarıyla su haklarını koruma amacını taşıyan bir politika benimsemek, Türkiye'nin en iyi çıkarına olacaktır. En kötü senaryoda, anlık veya gerçek bir tehdit olmasa dahi silahlı çatışma riski göz ardı edilmemelidir (Akbaş, 2015:111).

B. 2003 Sonrası Irak'ta Ortaya Çıkan Güvenlik Sorunlar ve Türkiye

1. 2003ten Sonrası Irak'ta Ortaya Çıkan Güvenlik Sorunları

2003 yılından sonra Irak, ülkeyi 35 yıl boyunca yöneten totaliter Baas rejiminin tamamen çöküşünü yansıtan radikal bir değişim sürecine tanıklık etmiştir. Bu süreç, siyasi, ekonomik, güvenlik ve sosyal kurumlar da dahil olmak üzere temel yönelimlerde ve yapılarda meydana gelen tümüyle yeni ve demokratik bir dönüşümü içermektedir. Ancak bu değişim, Amerika Birleşik Devletleri'nin 2003 yılında gerçekleştirdiği dışsal askeri müdahale ile sağlanmış olup, bu müdahaleci devlet Irak toplumunun gerçeklerini, koşullarını ve tarihî deneyimini dikkate almadan bazı kararlar almıştır.

Öncelikle, bu kararlardan en önemlisi önceki güvenlik kurumlarının ortadan kaldırılması ve yerlerine dengeden yoksun yeni kurumların oluşturulmasıdır. Bu durum, ülkede siyasi istikrarsızlık, toplumsal parçalanma ve mezhepsel anlaşmazlıkların yanı sıra gevşek güvenlik ortamını da beraberinde getirmiştir. Bu nedenle terör ve fanatizm gibi tehditlerin yanı sıra silahlı militanlar ve sınır ötesi örgütler için de çekici bir ortam oluşmuştur. Yapılan bu kararlar sonucunda hem Federal Hükümete hem de Irak Kürd Bölgesel Yönetimi'ne (IKBY) bağlı yeni güvenlik kurumları kurulmuş olsa da, bu kurumlar sorunlar ve meydan okumalar yaşayarak güvenlik ve istikrarın korunmasına olumsuz etki etmiştir (Riyad, 2021:8).

2003 yılında Amerika Birleşik Devletleri ve müttefik kuvvetleri tarafından başlatılan Irak savaşı, hızlı ve düşük kayıplarla kazanılmıştır. Ancak bu savaşın başarısında, ilgi duyan herkesi etkileyen bir planlama ve yürütme başarısı rol oynamıştır. Bununla birlikte, savaş sonrasında ortaya çıkan güvenlik sorunları, bu askeri zaferi gölgelemiştir. Müttefik kuvvetlerin, savaş sonrası olaylarda uğradığı kayıplar, savaş sırasında kaybedilen askeri personele yaklaşmıştır. Ayrıca, ABD

ve müttefiklerinin teknolojik üstünlükleri ve terör saldırılarına karşı iyi eğitilmiş askerleri olmasına rağmen, gerilla tarzı saldırılarla karşılaşmaları, yeni zorluklar yaratmıştır (Mili Gazete, 7 Ocak 2004). Çatışma devam ederken, Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere'nin silahlı kuvvetleri, iyi eğitilmiş, hızlı hareket edebilen ve isabetli atış yapabilen bir güce sahip olarak öne çıkmıştır. Bu üstün teknolojik yetenekler sayesinde Amerikan ordusu, savaş alanını kontrol edebilmiş ve Saddam'ın ordusunun konumuna hızla ulaşabilmiştir. Ancak sadece askeri üstünlükle sınırlı kalmayan bir zafer elde edilmiştir. Irak'ın siyasi ve sosyal özellikleri ile devlet ve ordunun yapısal sorunları da sonuca katkıda bulunmuştur (Heller, 1993:37-51).

Saddam rejiminin savunmadaki zayıflıklarından biri, meşruiyet sorunundan kaynaklanmıştır. Hükümetin Sünni azınlığa dayanmasının ve çoğunluğu oluşturan Şii Araplar, Türkmenler, Süryaniler ve Kürtlerin iktidar dışında tutulmasının zorla ve baskıyla gerçekleştirilmesi, meşruiyet sorununun temel nedenini oluşturmuştur. Bu durum, hem orduda hem de milli savunmada yapısal sorunlara yol açmıştır. Irak'ın işgaline karşı sessiz kalmak yerine, ülkedeki Kürt nüfusu işgalcilerle işbirliği yaparken, özellikle güneyde yaşayan ve büyük çoğunluğu oluşturan Şiiler, işgalci güçlere destek vermiştir. Saldırı öncesi sessizlik, Sünni Arap bölgelerinin sakinleşmesine yol açmış ve ardından bu bölgelerde direniş artmıştır (Ari, 2004:486).

Bu olumsuz faktörlere ek olarak, Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere'nin Irak ordusuna yönelik hava saldırıları da Irak ordusunun zayıflamasına neden olmuştur. Bu hava saldırıları, hava savunma sistemlerini yok etmiş ve askerler üzerinde psikolojik etkiler bırakmıştır. Bu durum, Saddam'ın hava gücünü tamamen yok etmiş ve ülkeyi iç bütünlüğünü kaybetmiş teknolojiye sahip eski bir orduyla baş başa bırakmıştır. Savaşın başlamasından 50 gün sonra, Irak ordusu dağılmış ve Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere'nin kuvvetleri ülkeyi işgal etmiştir. Bu durum, 1 Mayıs 2003 tarihinde ABD Başkanı Bush tarafından savaşın sona erdiği ilan edildiği bir dönemde gerçekleşmiştir (Hürriyet, 30 Mayıs 2003). İşgal güçlerinin kolayca mağlup ettiği Irak, 2003 yılında gerçekleşen işgal sonrasında çeşitli dönüşümlere tanıklık etmiştir. Bu dönüşümler kapsamında ilk olarak, Saddam rejiminin ordusu, polis ve istihbarat birimleri arasında ayırım yapılması hedeflenmiştir. Ayrıca Baas Partisi gibi

Saddam rejiminin ideolojik ve siyasi örgütleri tasfiye edilmiştir. Bu olaylar yaşandığı dönemde ülke büyük bir kargaşa içerisindeydi ve kamu binalarının çoğu yağmalanmıştı. İşgalci güçler, "yeniden mühendislik" anlayışıyla hareket ederek yeni güvenlik anlayışı ve ideolojik kavramlar temelinde ülkeyi yeniden şekillendirmeye çalıştılar (Hammer ve Champy, 1994:24). Ancak işgalci güçlerin yeni bir ülke inşa etmek için yeterli plan ve hazırlık yapmadıkları kısa süre sonra anlaşıldı. Artan soygun vakaları, yetersiz güvenlik düzenlemeleri ve küçük çaplı suçların artışı, güvenlik sorunlarını önemli ölçüde artırdı.

Aynı dönemde, müttefik askerlere yönelik bazı münferit saldırılar yaşanmış olmasına rağmen, bu saldırılar fanatik Baas taraftarları tarafından gerçekleştirildiği için ciddiye alınmamıştır. Saldırganlar, Iraklılardan dostça bir karşılama beklemişlerdi. Ancak saldırılar hızla artmaya başladı ve bu saldırılar karmaşık bir şekilde planlanmış ve koordine edilmiş bir çabanın ürünü olarak görünmekteydi. Bu saldırılar birkaç ay sonra etkilerini ve sonuçlarını daha da belirgin hale getirdi (Blanford, 2003:79).

Güvenlik sorunları devam ettiğinde, ABD'nin Irak'taki asker sayısını azaltmak zorunda kalması, yaklaşan başkanlık seçimleri ve siyasi kaygılar nedeniyle ciddi güvenlik açıklarına yol açabilir. İsyanı bastırmak için sivil nüfus için istikrarlı bir çalışma ortamı yaratmak ve isyancıların cesaretini kırmak gereklidir. Ancak güvenlik endişelerinin devam ettiği bir durumda birliklerin azaltılması, güvenlik açıkları yaratabilir. Ayrıca, Irak güvenlik güçlerinin yetersiz olduğu bir ortamda isyancılar daha da cesaretlenebilir. Irak'ın güvenliğini sağlamak, ABD ve müttefiklerinin yetenekleriyle yakından ilişkilidir. Saldırganlar, insanları kendi taraflarına çekmek için çaba sarf ettiklerinde büyük ilerlemeler kaydedebilirler. Bu nedenle ABD, toplumsal yapıdaki güçlü organizasyonlar olan aşiretleri etkilemeye çalışmış ve onları kendi yanına çekmeye çalışmıştır. Bu, kabilelerin isyancıları korumalarını ve istihbaratlarını ABD'ye iletmelerini engellemeyi amaçlamıştır. Bu süreç, sivil toplum aktörlerinin rolünün önemini göstermiştir. Ayrıca, ABD'nin Irak polisini ve aşiretleri isyancılara karşı daha aktif bir şekilde savaşmaya ikna edebilmesi durumunda önemli adımlar atabilirdi. Ancak Irak polisi ile Amerikan askerleri arasındaki güvenlik krizini çözmek gerekmektedir.

Iraklılar, direnişi kıracaklarına inanana kadar ABD ile gerçek bir işbirliği yapmayacaklarını ifade etmişlerdir. Bu nedenle, isyancılar sivil halka saldırmayı sürdürdükçe, ABD'nin halktan yardım alması ve Irak'a yerleşmesi zorlaşacaktır. ABD, direnişi sona erdirmek için isyancıların "işgal tezi"ni zayıflatacak stratejiler geliştirmeye çalışmaktadır. Öte yandan, Irak'ın egemenliğinin yerel halka devredilmesiyle ilgili olarak NATO veya BM'nin işgali devralması gibi senaryolar da düşünülmüştür. Bu tür senaryolarda, karşıtların dünya kamuoyuyla yüzleşerek ikna edilmesi gerekmektedir (Ali Özcan, 2014:96).

2. DEAŞ Terör Örgütü

ABD'nin Irak'ı işgalinin ardından ortaya çıkan güç ve otorite boşluğu, yeni aktörlerin belirginleşmesine ve mevcut aktörlerin güç dengesinin değişmesine yol açtı. Bu bağlamda, en önemli aktörlerden biri, kendisini "Irak ve Şam İslam Devleti" olarak tanımlayan terör örgütü DEAŞ'tır. DEAŞ, Irak'ın iç ve dış aktörlerini temel muhataplara bağlayan bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Terör örgütü DEAŞ'ın Irak'ın ulusal bütünlüğünü tehdit etmesine rağmen, tüm tarafların birleşmesi bu sorunu çözme noktasında yetersiz kalmıştır (Akbaş, 2015: 147).

Suriye'deki çatışma ortamının artmasıyla tekrar ortaya çıkan DEAŞ terör örgütü, küresel terörün en çarpıcı örneklerinden birini sunmaktadır. Petrol rezervlerine yakınlığı nedeniyle dünyanın en zengin terör gruplarından biri olarak kabul edilen DEAŞ, küreselleşmenin avantajlarından en iyi şekilde faydalanmaktadır. Bu sayede dünya genelinde on binlerce insanı saflarına katmayı başarmaktadır. Aynı şekilde, küreselleşme ve teknolojik ilerlemelerle birlikte interneti, bilişim sistemlerini, yazılı, görsel ve sosyal medyayı etkili bir propaganda aracı olarak kullanmaktadır. Teknolojik gelişmeler, faaliyetlerin planlanması, hazırlığı, icrası ve yönetimi süreçlerinde öne çıkmakta, böylelikle küreselleşen dünya düzenine entegre olma çabasını yansıtmaktadır (Karakaş, 2017: 35-36).

Öyle ki, Irak'ta doğan DEAŞ terör örgütü, küreselleşme sayesinde elde ettiği fırsatları kullanarak yerel bir oluşumdan küresel bir tehdide dönüşmüş, dünyanın farklı bölgelerinde çeşitli terör saldırıları düzenlemiştir. Örgütün üyeleri çeşitli coğrafi bölgelerde faaliyet göstermektedir. Bu kapsamda, Ocak 2015'te Fransız dergisi Charlie Hebdo'ya ve aynı yılın Kasım ayında Paris'te, 2016'da

Fransa'nın Nice şehrine ve Belçika'nın başkenti Brüksel'e birçok saldırı gerçekleştirilmiştir. Aynı şekilde, DEAŞ, 2015'ten 2016'nın ağustos ayına kadar Türkiye'de 9 intihar saldırısı düzenlemiştir.

DEAŞ terör örgütünün hedefleri, toplumu baskı altına almak, panik ve korku yaratmak suretiyle etkilemektir. Küreselleşmeyle birlikte medyanın gücü, bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde bu hedeflere aracılık etmektedir. Terör eylemlerinin başarısı, kaç kişinin öldüğünden ziyade, hedef kitlenin üzerinde istenen etkinin nasıl yaratıldığına bağlıdır. Bu noktada, medyanın görselleri büyük önem taşımaktadır.

Günümüzde küreselleşme etkisiyle terör örgütlerinin ve eylemlerinin dünya çapında etkisi ve yayılımı artmaktadır. Ekonomik eşitsizlik bu artışın temel nedenlerinden biridir, zira teröristler, eylemleri aracılığıyla maruz kaldıkları haksızlıklara karşı koymayı amaçlarlar. Ayrıca, küresel ve teknolojik gelişmeler de teröristler tarafından benimsenir. Ulaşım ve iletişim araçlarının ucuz ve erişilebilir olması, teröristlere operasyonlarında kolaylık sağlamakta ve hız kazandırmaktadır, bu da teröristler tarafından sıkça tercih edilen bir faktördür (Akçay ve Çelenay, 2012: 183).

3. DEAŞ'ın Türkiye Etkisi

2003 yılında ABD'nin Irak'ı işgal etmesinin ardından, ülke içinde mezhep çatışmaları, yönetim zayıflığı ve merkezi otoritenin zayıflığı gibi sorunlar yaşanmıştır. Aynı dönemde Suriye, Arap Bahar'ının başlamasıyla birlikte iç savaşa doğru hızla sürüklenmiştir. DEAŞ (Irak ve Şam İslam Devleti), bu iki ülkenin içinde bulunduğu hassas durumu etkili bir şekilde kullanarak kısa sürede geniş bir alanda kontrol sağlamış ve neredeyse Sykes-Picot Antlaşması'nı ve mevcut düzeni sarsmayı amaçlamıştır (Polis Akademisi Raporu: 46).

DEAŞ terör örgütü, el-Kaide'den ayrılarak ortaya çıkmış ve yarattığı etkiyle el-Kaide'yi geride bırakarak dini motifli radikal terör örgütü olarak literatürdeki yerini almıştır. DEAŞ ve çağdaşları (Nusra, Arabistan el-Kaidesi, Ensar el-Şeria, Mağrip el-Kaidesi vb), birinci nesil küresel terör örgütü örneği olan el-Kaide'den farklı olarak ortaya çıkış koşulları ve kullandıkları yöntemlerle ikinci nesil terör örgütleri olarak kabul edilirler. Her ne kadar DEAŞ'ın temel kadrosu el-Kaide'nin kamplarından yetişmiş ve farklı bölgelere dağılarak ikinci nesil terör dalgasını

başlatmış olsa da, artık yeni bir jenerasyonun temsilcileri olarak kabul edilirler. Küreselleşme, modern dünya, teknoloji ve sosyal medya gibi faktörleri örgüt menfaatlerine yönelik olarak kullanarak radikalleşme ve terörizm alanlarında yeni bir dönemin başlangıcını işaret ederler. Bu noktada, el-Kaide döneminde terör eylemleri sıklıkla klasik anlamda bombalama veya intihar eylemi yöntemleriyle sınırlıyken, DEAŞ ve benzer örgütlerin yalnız kurt taktikleri, yerel radikalleşme ve siber saldırı gibi yeni nesil terörizm taktiklerine başvurduğu ve bunları etkili bir biçimde kullanmayı başardığı gözlemlenmektedir.

DEAŞ ile el-Kaide arasındaki diğer bir önemli fark, el-Kaide'nin uluslararası bir terör ağı iken DEAŞ'ın belirli bir toprak parçası üzerinde devlet inşası yapmaya çalışan bir örgüt tipi olduğudur. DEAŞ'ın kısa bir süreliğine de olsa bu devlet inşası pratiğini gerçekleştirmesi, benzer örgütleri de DEAŞ'ı örnek alarak aynı yolu izlemeye teşvik etmiştir. Nitekim, Nusra Cephesi adlı terör örgütü, Heyet Tahrir el-Şam adını alarak el-Kaide ile bağlarını kopardığını ilan ederek bölgesel bir örgüt olduklarını ve devletleşmeyi hedeflediklerini beyan etmiştir (Cengiz, 1 Ağustos 2016).

DEAŞ'la birlikte, dini motifli silahlı grupların küresel veya bölgesel terör ağı şeklinde örgütlendikleri ve yerine, çökmüş devlet sınırları içerisinde devletleşmeye çabalayan grupların ortaya çıktığı gözlemlenmektedir (ÖZTÜRK, DEAŞ'ın Yükselişi ve Düşüşü: 48). Türkiye, uluslararası koalisyon üyesi olarak yer almanın yanı sıra, DEAŞ'la mücadele çerçevesinde İncirlik üssünü koalisyon üyelerine açmış ve bölgede DEAŞ ve diğer terör gruplarıyla başa çıkabilmek adına sınır ötesi operasyonlar gerçekleştirmiştir. Bu nedenle ülke, DEAŞ'ın terör saldırılarına maruz kalmış ve vatandaşlarını bu tür saldırılarda kaybetmiştir. Türkiye, 2014-2017 yılları arasında DEAŞ saldırılarının yoğunlaştığı bir dönemi yaşamıştır.

Türkiye, DEAŞ'la mücadelede sadece ulusal güvenlik birimlerini değil aynı zamanda uluslararası güvenlik işbirliklerini de etkili bir şekilde kullanarak, yabancı terörist savaşçıların ülke içinden geçişini engellemiş ve bu konuda önemli tedbirler almıştır. Ülke ayrıca eğit-donat programları aracılığıyla terörle başa çıkma kapasitesini artırmış, komşu ülkelerin güvenlik güçlerini eğiterek uluslararası bir örnek olmuştur. Türkiye, sadece DEAŞ gibi dini radikalleşme örnekleriyle değil aynı zamanda PKK/YPG gibi diğer terör örgütleriyle de

mücadele etmek durumunda kalarak, aynı anda birden fazla terör örgütüyle başa çıkmak zorunda kalmış bir devlet konumundadır.

Türkiye'nin DEAŞ'la mücadelesindeki diğer katkıları arasında, "eğit-donat" programı çerçevesinde 7,000 Iraklı güvenlik personeline eğitim vermesi bulunmaktadır. Yabancı terörist savaşçıların bölgeye geçişini engellemek amacıyla Türkiye, ciddi önlemler almış, 75,480 kişiye giriş yasağı uygulamış ve 7,445 yabancı uyruklu kişiyi sınır dışı etmiştir. Ayrıca, Emniyet Genel Müdürlüğü Terörle Mücadele Daire Başkanlığı'na bağlı Risk Analiz Birimleri kurulmuş, büyük havalimanları, otobüs ve tren istasyonlarında 26,500 yolcu kontrol edilmiş, 17,900 kişi sorgulanmış ve 8,300'den fazla yabancı terörist savaşçı şüphelinin girişi bu birimlerce engellenmiştir (T.C. İletişim Başkanlığı, 21 Ekim 2019).

2016 yılında, Türk Silahlı Kuvvetleri, sınır güvenliğini artırmak ve DEAŞ'tan gelen tehditleri önlemek amacıyla, 15 Temmuz 2016'daki darbe girişiminden sadece bir ay sonra Fırat Kalkanı Harekatı'nı gerçekleştirmiştir. Daha sonra, Fırat Kalkanı Harekatı, 24 Şubat 2017'de El Bab yerleşimini kontrol etme hedefini başarmıştır. Özgür Suriye Ordusu'nun (ÖSO) düzenlediği bu operasyon sonucunda, 243 yerleşim yeri ve sınır hattındaki 2,015 kilometrekarelik alan DEAŞ'tan kurtarılmış, radikal terör örgütü DEAŞ'ın 3,000'den fazla üyesi etkisiz hale getirilmiş ve DEAŞ terör örgütüne ait 21,000 hedef tahrip edilmiştir. Diğer ülkelerin DEAŞ'la daha çok hava kuvvetleriyle mücadele ettiği bir dönemde, Türk Silahlı Kuvvetleri, DEAŞ'la yakın temas halinde mücadele eden tek ordudur. Bu süreçte, mayın temizliği, silah imha, güvenlik ve asayiş operasyonları da devam etmiştir. Ayrıca, bu çabalardan sonra Fırat Kalkanı hareket bölgesinden çoğunluğu oluşturan yaklaşık 320,000 Suriyeli vatandaş ilgili kurumlarla işbirliği yaparak ülkelerine geri gönderilmiştir (T.C MSB, 24 Ağustos 2016).

4. Irak'taki PKK Terör Örgütü'nün Varlığı ve Türkiye-Irak ilişkilerine Etkisi

Coğrafi konum nedeniyle Irak kaynaklı problemlerden ve Irak'ta yaşanan istikrarsızlıklardan, Türkiye-Irak ilişkileri farklı şekillerde etkilenmiştir. Irak ile Türkiye arasındaki ilişkilerin temelini meydana getiren ve 1926 yılında imzalanan Ankara Antlaşmasında etkili olan en kritik hususlardan biri, her iki ülkede de

bulunan ayrılıkçı gruplar ve buna bağılı olarak sınır güvenliğidir. Türkiye ile Irak arasında 1983'te Sınır Güvenliği ve İşbirliği Antlaşması'nın imzalanmasının nedeni de yine aynı hususlardır. Söz konusu antlaşmalardan hareketle iki ülke arasındaki güvenliğin ne kadar önemli olduğu net şekilde görülebilmektedir. 1980'den itibaren Irak ile Türkiye arasındaki ilişkilerin olumsuz etkilenmesine neden olan hususlardan biri, hiç şüphesiz Irak'ın kuzeyinde varlığını sürdürmeye başlayan PKK terör örgütüdür. Bilhassa İran-Irak Savaşı sırasında kuzey bölgelerde oluşan boşluğa PKK yerleşmiş ve buradan Türkiye'ye yönelik terör faaliyetlerinde bulunmaya başlamıştır (<https://www.academia.edu/>(erişim tarihi: 28.03.2023)). Sınır komşusunun topraklarında yer alan PKK terör örgütü, Türkiye'nin Irak'ı bir komşu olmaktan daha çok bir güvenlik tehdidi merkezi olarak görmeye başlamasına yol açmıştır. Kuzey Irak'a yuvalanan PKK, Türkiye'nin bu bölgeye 1983'ten itibaren belli aralıklarla ve farklı büyüklüklerde yaptığı askeri operasyonların nedeni olmuştur. Söz konusu operasyonlar karşılığında Irak yönetimi bazı dönemlerde PKK terör örgütünü kullanmayı tercih etmiş ve terör örgütü ile Türkiye'nin zaman ve güç kaybetmesini hedeflemiştir. Böylece Türkiye'nin bölgedeki gücünü azaltmayı amaçlamıştır. Bütün bunlar ise Irak ile Türkiye ilişkilerinin gerilmesiyle sonuçlanmıştır (Semin, 2011: 185).

Birinci Körfez Savaşı'nın ardından PKK terör örgütü gücünü artırma imkanı yakalamış ve manevra kabiliyetine sahip olmuştur. Bu durumun temelinde ise savaşın ardından Saddam Hüseyin yönetiminin örgüte düzenli olarak sağlamış olduğu lojistik vardır. Saddam Hüseyin yönetimi, PKK'ya destek vererek hem Körfez Savaşı esnasında ABD ile birlikte hareket eden Türkiye'yi bu tavrından dolayı cezalandırmak istemiş hem de örgütün güçlenmesi ile KYB ve KDP'ye ek olarak PKK'yı da Kürtler için alternatif haline getirerek bölgedeki Kürtlerin üçe bölünmesini hedeflemiştir. Saddam Hüseyin, her ne kadar güçlü bir PKK'nın Kuzey Irak'a yerleşmesini istemişse de, KDP ve KYB buna izin vermemiştir. Bu sayede bölge adeta bir iç savaşa sürüklenmiştir. Buradaki düşünceler nedeniyle Irak yönetimine bağılı olarak hareket eden askerler, BM'nin 688 sayılı kararına istinaden bölgeden çekilirken, ellerinde bulunan bütün ağır silahları PKK terör örgütüne bırakmıştır. Buna ek olarak Kuzey Irak'ta oluşan otorite boşluğundan yararlanarak Türkiye sınırına yaklaşık 10-15 km mesafede olan noktalara kamplar ve sığınma yerleri, yine PKK tarafından kurulmuştur. Söz konusu kampların en

önemlileri Ari, Basyan, Haftanin, Avagöze, Mezi, Keryadere, Hakurk ve Şivi'dir (Silleli, 2005, 192). Bundan dolayı Irak yönetimi tarafından benimsenen ilgili politikalara Türkiye tarafından sert tepkiler verilmiş ve Ekim 1992'de Kuzey Irak'a geniş kapsamlı bir askeri operasyon başlatılmıştır. Söz konusu operasyon sayesinde PKK, 1984'ten beri kurduğu psikolojik ve altyapı üstünlüğünü kaybetmiştir. İlgili operasyona Kuzey Irak'ta yer alan peşmerge güçleri de dahil olmuştur. Genel manada ilgili dönem incelendiğinde, en önemli gündem konusunun PKK sorunu olduğu ve iki ülke arasındaki gerginliklere yol açtığı görülmektedir (Özdağ, 1999: 90).

ABD tarafından 2003 yılında gerçekleştirilen Irak müdahalesinin ardından Irak'taki devlet yapısı tamamen çökmüş ve ülkede ciddi bir otorite boşluğu meydana gelmiştir. İlgili durum nedeniyle Türkiye'nin Irak'ın toprak bütünlüğü ve PKK kaynaklı terör eylemleri konusundaki endişeleri ciddi anlamda artmıştır. İşgal esnasında ABD ile birlikte hareket eden Iraklı Kürt gruplar, verdikleri destek nedeniyle ülkenin kuzeyindeki fiili özerkliklerini anayasal zemine taşıma cesareti bulmuş ve bir devletleşme sürecini başlatmışlardır. PKK ise savaş döneminin getirmiş olduğu şartlar nedeniyle Kandil bölgesinde çok daha rahat varlık göstermeye ve hareket etmeye başlamıştır. Yine savaş dönemi şartları sayesinde PKK çok daha kolay bir şekilde silah ve mühimmat tedariki sağlamış ve bütün bunlar, PKK terör örgütünün Türkiye'ye olan saldırılarının artmasına zemin hazırlamıştır (BİLGE, 2013: 21). Gerçekleştirilen saldırılara karşın Türkiye, 1 Mart Tezkeresi nedeniyle oluşan şartlardan dolayı 2007 yılına kadar Irak'ın kuzey bölgesine herhangi bir askeri hareket düzenleme imkanı bulamamıştır. Daha açık ifade ile ABD böyle bir harekate izin vermemiştir. Kuzey Irak'ta yer alan PKK kamplarına yönelik askeri operasyon noktasında Türkiye, bilhassa 2003 ile 2007 yılları arasındaki dönemde hem Irak yönetimi hem de ABD ile anlaşmazlıklar yaşamıştır (<http://www.bilgesam.org/> (erişim Tarihi: 17.3.2023). 7 Ekim 2003 tarihinde Türk askerinin Irak'a girerek sınır ötesi operasyon yapmasına izin veren tezkerenin TBMM'de kabul edilmesinin ardından başta ABD olmak üzere Irak'ın sert tepki vermesi, bu durumu kanıtlar nitelikteki olaylardan biridir. Kabul edilen tezkereden sonra ABD Dışişleri Sözcüsü olan Sean Mc Cormack tarafından Türkiye'nin bu noktada tek taraflı hareketlerden kaçınması ve problemin Irak ile yapılacak işbirliği çerçevesinde

çözülmesi gerektiği ifade edilmiştir. Buna ek olarak dönemin Irak Meclisi Başkanı olan Muhammed Meşhedani de komşu veya farklı bir ülkeden Irak'ın içişlerine karışmaya yönelik adımlar gelmesi durumunda, buna izin verilmeyeceğini, daha önceki yıllarda olduğu gibi Irak'a uzanan elleri keseceklerini ifade etmiştir. Bu açıklamalardan da anlaşılacağı üzere 2003 ile 2007 yılları arasındaki dönemde, Türkiye ile Irak ilişkilerinin temel konusu PKK ile ilgili anlaşmazlıklardır (Yılmaz, 2012: 174).

2007 yılından itibaren Türkiye terör konusunda yeniden Irak yönetimi seviyesinde girişimlerde bulunmaya başlamıştır. Bu kapsamda Irak Başbakanı İbrahim Caferi'nin gerçekleştirdiği Ankara ziyareti oldukça önemlidir. Caferi, yapmış olduğu ziyarette PKK'yla alakalı olarak Türkiye ile aynı düşüncede olduklarını dile getirmiştir. Tayyip Erdoğan ile Caferi arasında gerçekleştirilen görüşmede bölücü terör örgütünün Irak'taki faaliyetlerinin sonlandırılması konusunda anlaşmaya varılmıştır. Gerçekleştirilen ikili görüşmeler sonucunda 28 Eylül 2007'de Irak ile Türkiye arasında Terörle Mücadele Anlaşması imzalanarak, hayata geçirilmiştir. Bununla bağlantılı şekilde 5 Kasım 2007 tarihinde Başbakan Tayyip Erdoğan tarafından ABD'de yapılan temaslar neticesinde, iki taraf da PKK terör örgütüne karşı birlikte hareket etme noktasında karar almıştır. Bu sayede PKK ile mücadele kapsamında ABD-Türkiye-Irak arasında üçlü mekanizma geliştirilmiştir. 2007'den başlayarak Irak ve Türkiye, PKK ile mücadele konusunda önemli bir uyum göstermiştir. İşgalin ilk dönemlerinde Türkiye, Irak ile olan ilişkilerinde sadece PKK terör örgütüne ve Kuzey Irak'ın durumuna odaklanmıştır. Fakat 2007 yılı ile bu durum değişmiş ve Irak ile olan ilişkiler, Türkiye tarafından çok daha geniş bir yelpazede değerlendirilmeye başlanmıştır. 2007 yılında yaşanan bu gelişmeler üzerinde Türkiye, Kuzey Irak'ta yer alan Kürt yönetimiyle de diyalog kurmuş ve ilişkileri geliştirmiştir. Söz konusu dönemden başlamak üzere Irak ile Türkiye arasındaki ilişkiler istikrarlı olarak gelişmiştir. Türkiye, Irak'taki olayları ve gelişmeleri daha yakından takip etmeye başlamış, Irak'ın toprak bütünlüğünün korunması için farklı seviyelerde, uluslararası girişimlere imza atmıştır (Çevik, 2011: 205-206).

5. 2003 sonrası Türkiye-Irak Güvenlik ilişkileri

2001 yılında Amerika Birleşik Devletleri'ne yapılan ikiz kule saldırısının ardından dünya düzeninde belirgin değişiklikler meydana geldi. Özellikle 2003 yılında ABD'nin Irak'ı işgal etmesi, ülkede denge durumunu altüst etti. Bu yeni yapılanmanın sonucunda, Ortadoğu'da etkin olmak isteyen dış güçlerin bölgesel ve küresel çekişmeleri, hem Irak'ı hem de diğer bölge ülkelerini etkileyen dış politikaları etkiledi. Amerika'nın Irak'ı işgalinin ardından tüm Ortadoğu'yu etkileyen sorunları şu şekilde sıralayabiliriz:

- Arap ülkelerinde başlayan halk ayaklanmaları,
- DAEŞ, El Kaide gibi terör örgütlerinin bölgede varlık göstermesi,
- Etnik ve mezhepsel çatışmaların bölgesel rekabete olan etkisi.

Yukarıdaki faktörler göz önüne alındığında, Irak ve Suriye'nin hem Türkiye'nin güvenlik politikasını hem de Ortadoğu politikasını doğrudan etkilediği gözlemlenmektedir (Kabakçı, 2018:2). Türkiye ile Irak arasındaki güvenlik politikası ilişkisine bakıldığında, terör örgütü PKK ile mücadele ve iki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerin her iki ülke için de öncelikli olduğu görülür. Irak'ta sığınak arayan ve Türkiye'ye yönelik saldırılar düzenleyen PKK, iki ülke arasındaki temel sorunlardan birini oluşturur. PKK'nın saldırıları sonucunda iki ülke arasında Türk kuvvetleri, Irak topraklarında zaman zaman kara ve hava operasyonları gerçekleştirmiştir. Bu nedenle 1983 yılında, PKK terör örgütüyle mücadele amacıyla Türkiye ile Bağdat arasında "Sınır Güvenliği ve İşbirliği Anlaşması" imzalanmıştır. Bu anlaşma, Türk ordusunun Irak topraklarının sınırlarından 10 kilometre kadar kara harekâtı yapabilmesine olanak tanımaktadır. TSK, 1984 yılında PKK'ya karşı Irak'ta ilk operasyonlarını gerçekleştirdi.

ABD'nin Irak'ı işgalinin ardından Türkiye ve Irak politikası üç aşamada gelişti:

•2003-2008 yılları arasında Türkiye, Kuzey Irak'taki Kürt hükümetini tehdit olarak görerek terörle mücadele politikası izledi.

•2008-2011 yılları arasında Türkiye, Irak'taki tüm etnik ve mezhepsel gruplarla ilişkilerini güçlendirerek Bağdat ve Erbil hükümetleriyle denge politikası yürüttü. Bu dengelenme sürecinde Ankara ve Bağdat Yüksek Kurulu

arasında Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi kapsamında 48 mutabakat zaptı imzalandı.

•2011'den sonra Türkiye ve İran'ın Irak'taki güç boşluğunu doldurma çabaları sonucunda Ankara-Bağdat ilişkileri sona erdi. Özellikle Türkiye'nin Kuzey Irak'taki Kürt yönetimiyle imzaladığı petrol anlaşması, Bağdat'taki merkezi hükümeti rahatsız etti ve ikili ilişkileri geliştirdi. Arap dünyasındaki ayaklanmalar ve Musul'un DEAŞ tarafından işgali de Türkiye-Irak ilişkilerinde çeşitli krizlere neden oldu.

•2015 yılında Bağdat, Türkiye'nin Başika'da Zelikan kampı kurmasını ve askeri personel sayısını artırmasını hoş karşılamadı. Ayrıca Arap ülkelerindeki ayaklanmalara karşı Türkiye'nin tutumu da Türkiye-Irak ilişkilerini olumsuz etkiledi (KABAKCI, 2018:4). Türkiye'nin son dönemdeki dış politikası ve politika belirleyicileri, özellikle özendirici, bölgesel kaygılar, bölgesel liderlik motivasyonu ve Osmanlı geçmişine vurgu yapma arzusu gibi faktörler Türkiye-Irak ilişkilerini etkilemiştir. Bu çerçevede Türkiye'nin performansı da ilişkilerin gündeminde yer bulmuştur (Aslan ve Alı, 2019:513).

VI. 2003'TEN SONRA TÜRKİYE-IRAK İLİŞKİLERİ İÇİN ÖNEMLİ KONU VE OLAYLAR

A. 2003'te ABD Irak'a Müdahalesi

Körfez Savaşı'nın ardından ABD-İrak ilişkilerinde gergin bir dönem başlamıştır. George W. Bush'un iktidara gelmesiyle birlikte Amerika'nın Irak'a müdahalesi gündeme gelmiştir. Bu müdahalenin temel sebebi, Saddam hükümetinin demokratik olmaması olarak gösterilmiştir. Bu noktada, Irak muhalefetinin rolü oldukça önemlidir. Ancak, Amerikalı uzmanlar, muhalefetin dağınıklığı ve zayıflığı nedeniyle ABD'nin beklediği destekleri alamayacağını düşünmekteydi. Bununla birlikte, süreç ilerledikçe ABD ve muhalefet arasındaki görüşmeler devam etmiştir. Saddam rejiminin devrilmesinin ardından Bush yönetimi, bölgede muhalif bir yönetim arayışına girmiştir. Irak muhalefeti ABD ve İngiltere ile birçok görüşme yapmıştır. Bu müzakereler, Şubat 2002'de Washington'da, Ocak 2003'te Londra Konferansı'nda ve 26 Şubat-1 Mart 2003 tarihleri arasında Irak'ın kuzeyindeki Selahaddin şehrinde gerçekleşmiştir. Londra'daki konferansta, Saddam rejiminin yönetim değişikliğine gitmesi ve daha demokratik bir Irak'ın inşa edilmesi gerektiği vurgulanmıştır (Şimşir, 2014: 248).

ABD'ye karşı 11 Eylül 2001'de gerçekleştirilen terör saldırılarına kadar ABD'nin Irak'a müdahalesi ihtimali çok güçlü değildi. Ancak söz konusu saldırının ardından ABD teröre karşı savaş ilan etmiş ve bu kapsamda kimyasal silahlara sahip oldukları gerekçesi ile önce Taliban idaresindeki Afganistan'a, daha sonra ise Saddam Hüseyin idaresindeki Irak'a karşı savaş başlatmıştır ((Saray, 2016: 111).

11 Eylül saldırılarının intikamı için Irak'a savaş açılması düşüncesi ilk defa ABD Savunma Bakanı olan Donald Ramsfield tarafından ortaya atılmıştır. Bush, Dışişleri Bakanı olan Colin Powell'ın tavsiyelerini de dikkate alarak önceliği Afganistan'a vermiş ve buraya saldırmaya karar vermiştir. Afganistan'a karşı başlatılan hareket, ABD'nin nihai hedefinin ilk basamağı olmuştur. Zira ABD'nin

temel hedefi terörü sonlandırmak değil, bölgedeki petrol yataklarını kontrol etmek idi. Ayrıca terör tehdidi neredeyse dünyanın her yerinde vardır. Örneğin; Latin Amerika ve Japonya'daki bazı terör grupları ABD açısından çok daha önemli tehditlerdi. Bütün bunları dikkate alarak ABD'nin Irak'a olan müdahalesinin temel nedeninin, Irak'ın sahip olduğu kaynaklar olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır (İsa, 2005:468).

2002 yılının Temmuz döneminde Birleşmiş Milletler İnceleme Komisyonu Irak'a yardım teklif etmiş, ancak bu teklif reddedilmiştir. Bu durum, ABD'nin işini daha kolay hale getirmiştir. Aynı yılın Ekim döneminde ABD kongresi tarafından Bush'a, ABD'nin çıkarlarının korunması için Irak'a savaş ilan etme yetkisi verilmiştir. Söz konusu iddialar, ABD'nin tamamen petrol ve diğer yer altı zenginlikleri için Irak ve Afganistan'a saldırılar düzenlediği yönündedir. Zira dünyadaki petrol rezervlerinin yaklaşık %65'lik bölümü bu bölgede yer almaktaydı. ABD açısından bu durum çok önemli bir fırsat demektir. Bütün bu sürecin sonunda ABD, kimyasal silah bulundurma gerekçesi ile Irak'a savaş ilan etmiş ve askeri müdahalede bulunmuştur. Savaşın sonuçlanmasının hemen ardından Irak'taki kamu bankaları adeta talan edilmiştir. Dönemin Irak polisi gözlemcisi ve İçişleri Bakanlığı danışmanı konumundaki Bob Xeyfor tarafından yapılan açıklamalar, son derece dikkat çekicidir. Xeyfor, her yerin talan edilmesi ve yağmalanmasına karşın petrol bakanlığının bu durumdan etkilenmediğini, ABD askerlerinin bu bakanlığın korunmasını istediğini, zira bu bakanlıkta Güney ve Kuzey Petrolleri ile ilgili belgeler ve kaynakların olduğunu belirtmiştir (Brimer,2006:29).

Birleşmiş Milletler, Irak'a 7 Aralık 2002'ye kadar süre vermiş ve saklamış olduğu silahları çıkarmasını talep etmiştir. Buna karşın Irak zaten daha önce elinde bulunan silahların listeni BM ile paylaşmıştı. Birleşmiş Miller Güvenlik Konseyi çıkarmış olduğu kararda, Irak'taki mevcut idarenin devrilmesine dair bir konudan bahsetmemiş olmasına karşın, ABD Başkanı olan Bush, ilgili karardan hareketle, Irak'ın Güvenlik Konseyi kararlarına tabi olmadığında, ABD ve ittifak güçlerinin Irak'ın silahlarını zorla alacakları açıklamasını yapmıştır. Zaten Güvenlik Konseyi kararlarının üzerinden henüz 48 saat dahi geçmeden ABD'nin savaş hazırlıklarına başladığı açıklanmıştır (İsa, 2005: 480-485)

ABD'nin Irak'a müdahale planlarına, Avrupa devletleri tarafından sert tepkiler gösterilmiştir. Bu konuda ABD sadece İngiltere'nin desteğini almayı başarmıştır. İngiltere, ABD'ye vermiş olduğu destek nedeniyle AB ülkeleri ve komşu ülkelerle sorunlar yaşamıştır. ABD ile ilişkileri geliştirmiş ve ABD'ye destek vermesinin temelinde Tony Blair vardır. Blair, savaşın İngiltere çıkarlarına uygun şekilde sonuçlanacağını ve İngiltere'nin enerji ihtiyacının buradan karşılanacağını ifade etmiştir (Zahreddin, 2004: 25,166).

ABD'nin Irak müdahalesi ile ilgili beklediği desteği tam olarak bulamamasının arkasında iki sebep vardır. Bunlardan ilki, müdahaleye gerekçe olarak gösterilen kimyasal silah varlığının kanıtlanamaması, ikincisi ise ABD'nin süreçte ikiyüzlü olmasıdır. ABD, Irak'ta kimyasal silahların varlığı kanıtlanmamasına karşın bu gerekçe ile Irak'a savaş ilan ederken, İsrail'in bu silahlara sahip olduğu açıkken, bu konuda tepki dahi göstermemiştir. Bu bağlamda, ABD'nin Irak'a olan müdahalesinin temel nedenlerinden birinin de bölgede İsrail'in daha da güçlenmesini sağlamak olduğu edilmiştir. Ortadoğu'da İsrail'in güvenliği açısından en önemli riskin Saddam Hüseyin ve dolayısıyla Irak olduğu bilinen bir gerçektir. ABD, petrol yataklarına sahip olmak, İsrail'in güvenlik risklerini ortadan kaldırmak ve İsrail'i bölgede daha güçlü hale getirmek için Irak hamlesini planlamaya devam ederken, uluslararası destek aramalarını da sürdürmüştür. Bu kapsamda 30 Ocak 2003'te Bulgaristan, Danimarka, İtalya, Portekiz ve İspanya'nın desteğini almayı başarmıştır. Fransa ve Almanya ise karşıt tutumlarını devam ettirmişlerdir (Uçarol, 2013:1193)

ABD, süreçte Rusya'nın desteğini de almak için farklı teklifler yapmıştır. Bu kapsamda üretim ve ekonomi alanında yardımlar yapılacağını, Sibirya petroleriyle ilgili Rusya lehine hareket edeceğini, Rusya'nın geçmişte İnsan Hakları Komisyonu'ndan aldığı cezaların affedilmesini sağlayacağını iletmiştir. Bunlara ek olarak Moskova'nın serbest ticaret yapmasına destek vereceğini de bildirmiştir. Bütün bunlara karşın Rusya ikna olmamış ve ABD'ye bu konuda destek vermemiştir. ABD'nin desteğini almak istediği NATO ülkeleri de bulunmaktaydı. Ancak NATO ülkeleri hem AB ülkelerinin etkisi hem de halklarının bu duruma göstereceği tepkiden dolayı açık şekilde ABD'yi desteklemeyi tercih etmemişlerdir (Zahreddin, 2004: 268).

Öte taraftan ABD ordusunun Irak'a yönelik askeri müdahalesi, Türkiye için Adalet ve Kalkınma Partisi için ikinci dünya savaşı öncesindeki durumu ve karşılaşılan durumları hatırlatmış ve gerçek bir krize yol açmıştır. Dokuzuncu Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, ülkenin Irak savaşına yönelik tutumunu "savaş kaçınılmazdır. Hangi eylem ve girişimde bulunursa bulunsun, Türkiye savaşa girerse bundan kötü etkilenir. Ama askeri hareketin bir parçası olmasa bile çok fazla hasar alacak ve tam bir trajedi ile karşı karşıya kalacak" şeklinde özetlemiştir. Ankara, ülkenin ve Irak halkının bütünlüğüne dayanan temel ve orijinal ilkeleri dikkate alarak savaşa karşı adeta tavır almıştır. Ayrıca Irak sorununa yönelik Birleşmiş Milletler delegasyonu tarafından barışçıl bir çözüm önerilmiştir. Benzer şekilde, Türkiye, savaşın olası sonuçlarına (ABD işgali ve olumsuz anlaşmalar gibi) karşı çok yönlü bir politika izlemeye çalışmıştır. Diplomatik girişimleri incelendiğinde, Türkiye Irak krizi olaylarında bağımsız bir tavır sürdürmüş ve bölgesel işbirliği ile meseleye yaklaşmayı tercih etmiştir. Dönemin Başbakanı Abdullah Gül, birçok Arap ülkesini ziyaret etmiş ve barışçıl çözümler için İran, Rusya Federasyonu ve Çin ile de görüşmelerde bulunmuştur. Savaşı önlemek amacıyla, Türkiye, krizi Amerikalılarla barışçıl bir şekilde çözmeye ikna etmek üzere 300 Türk iş adamından oluşan bir heyet ve bir bakanı Bağdat'a göndermiştir (Ali Mehdavi, 2006: 170-173).

Türkiye'nin bu konudaki ikinci adımı; Irak'a komşu ülkelerin dışişleri bakanlarının 23 Ocak 2003'te barışçıl bir çözüme ulaşmak için İstanbul'da yaptığı toplantıdır. Bu toplantıya İran, Suriye, Ürdün, Suudi Arabistan ve Mısır dışişleri bakanları katılmış, toplantının başkanlığını Gül üstlenmiştir. Gül'ün Orta Doğu ve Türkiye gezisinin sonuçlarına göre, Irak hükümetinden Birleşmiş Milletler Konseyi kararlarını uygulama talebi iletilmiştir (Hürriyet, 23.01.2003). Türk halkının Irak savaşını reddetmesi ve Amerikan politika ve projelerine karşı artan kınamalar ve protestolar nedeniyle AKP hükümeti konuyu Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne (TBMM) havale etmiştir. Müzakerelerin ardından konunun oylanması planlanmıştır. Ayrıca hükümetin savaşa katılmak istemediği de göz önünde bulundurulmalıdır. Zira Başbakan Yardımcısı Ertuğrul Yalçınbayır, Japonya'nın başkenti Tokyo'da düzenlediği basın toplantısında Türkiye'nin Irak savaşına asla katılmayacağını açıklamıştır (Yeni Şafak gazetesi, Şubat 18 2003.).

2003 yılının başlarında, hükümetin yasa tasarısı bir parlamento oturumunda kabul edilmiştir. 264 kabul oyu, 251 aleyhte oy ve 19 çekimser oy kullanılmıştır. Sonuç olarak, ABD'nin stratejik ortağı olan Türkiye'nin, Kuzey Irak'ta oluşturulmayı umduğu bir cephe çizme girişimleri sonuçsuz kalmıştır. Bu durum, halk kitlelerinin takdirini kazanmıştır. Birçok ilde düzenlenen mitinglerde TBMM'nin aldığı bu karar alkışlanmış ve Amerikan askerlerinin Türk topraklarını kullanmasına karşı çıkmıştır (Dimitri, 2003: 146).

ABD'nin Irak'ı işgal etmesinin ardından Türkiye, Irak'a yönelik yeni bir siyasi strateji benimsemeye başlamıştır. Bu strateji doğrultusunda Türkiye, Irak ile siyasi, diplomatik, güvenlik ve ekonomik ilişkilerini güçlendirmiştir. Örneğin, Türkiye savaştan sonra Irak'taki büyükelçiliğini kapatmamış, aksine Musul ve Erbil'de yeni konsolosluklar açarak ilişkileri güçlendirmeye çalışmıştır. Ayrıca PKK terör örgütünün faaliyet alanını sınırlamak için Irak hükümetine gereken güvenlik desteğini sağlamıştır. Bunun yanı sıra, Irak'ın altyapı ve ekonomik kalkınmasına katkıda bulunmak amacıyla gerekli adımları atmıştır. Irak'ın petrol ihracatındaki önemli rolü de unutulmamıştır. Tüm bu faaliyetler, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyeliğini hızlandırabileceğine inanılmaktadır.

Sonuç olarak, Herhangi bir negatiflik ABD'nin kararından vazgeçmesini sağlamamıştır. Sonuçta George W. Bush tarafından 17 Mart 2003 tarihinde Saddam Hüseyin ve oğullarına Irak'ı terk etmeleri için 48 saat süre verilmiş, Irak Devrim Güçleri Başkanlığı ise 19 Mart 2003 tarihinde bu teklifi sert bir şekilde kabul etmediklerini bildirmiştir. Ret kararının açıklandığı gün, silah denetim ekibi Irak'tan ayrılmış ve 20 Mart sabahı Amerika Birleşik Devletleri tarafından Bağdat üzerinde hava saldırıları başlatılmıştır. Hava saldırıları ile ABD-Irak Savaşı resmi olarak başlamış olmuştur (Uçrol, 2013:1194)

B. Karşılıklı Üst Düzeyde Ziyaretler ve Türkiye-Irak İlişkilerinin İyileştirilmesine Yönelik Çalışmalar

Irak ile Türkiye arasındaki ilişkilerin, her iki ülke için de önemli iç gelişmelerin yaşandığı 2007 yılının ikinci yarısından başlayarak, ekonomik ve siyasi alanda görünür olduğu ve reel gelişmelerin yaşandığı yeni bir döneme girdiği ifade edilebilmektedir. 22 Temmuz 2007 tarihinde Türkiye'de gerçekleştirilen parlamento seçimlerinde Adalet ve Kalkınma Partisi yüksek bir

oy olarak iktidar olmuştur. Yaşanan bu siyasi gelişme, Türkiye’de siyasi istikrarın güçlenmesine katkı vermiştir. İktidar, ülkedeki anayasal, siyasal ve ekonomik reformları hayata geçirme noktasında istediği kamuoyu desteğini almıştır. Komşu ülkelerle olan ilişkileri güçlendirmeye yönelik adımlar atılmış ve komşu ülkelerle sıfır sorun politikası uygulanmaya başlanmıştır. Irak’ta ise 2007’nin ikinci yarısında güvenlik konusunun kötüye gitmesinden dolayı daha yoğun güvenlik hamleleri hayata geçirilmiştir. Bu durum ise başta Türkiye olmak üzere tüm komşu ülkelerle ekonomik ve siyasi işbirliklerinin geliştirilmesi noktasında ülkeye avantaj kazandırmış ve istikrarın sağlanmasına katkı vermiştir. Bu kapsamda Türkiye ile Irak arasında diplomatik ve siyasi ilişkilerin geliştirilmesi ve bütün alanlarda ülkeler arasındaki işbirliğinin artırılması için uğraş veren Irak hükümetinin gayretleri doğrultusunda, Irak Başbakanı olan Nuri El Maliki 7 Ağustos 2007’de Türkiye’ye gelerek bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı ile yapılan görüşmede, iki ülkenin ekonomik ve ticari alanlarda karşılıklı olarak deneyimlerinin paylaşılması, ikili ilişkilerin güçlendirilmesi ve güvenlik alanında işbirliği yapılması konuları masaya yatırılmıştır. Bunlara ek olarak söz konusu görüşmede, iki ülke arasındaki ortak çıkarlara hizmet edecek şekilde ilişkilerin daha ileri seviyeye taşınmasına karar verilmiş, ülkeler arasında enerji alanında mutabakat anlaşması imzalanmıştır (Barkey,2010:3-4).

Irak Başbakanı tarafından gerçekleştirilen basın açıklamasında, iki taraf arasındaki görüşmelerin son derece verimli ve yararlı olduğu, Irak topraklarında yer alan PKK terör örgütü faaliyetleri karşı işbirliği ve diyalog konularında mutabakata varıldığı ve bu konuda ittifak sağlandığı açıklanmıştır. Buna ek olarak iki ülke arasındaki ticaret hacminin 2003 yılında 900 milyon dolar seviyelerindeyken, 2007 yılında bu hacmin 3 milyar dolar seviyesini aştığı vurgulanmıştır (Başbakanlık Konseyi 07.08.2007) Öte yandan Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı da Irak hükümeti ve halkına, siyasal çalışmalarına destek verdiğini, diyalog ve mutabakat projesini onayladığını belirtmiştir. İstikrarın ve güvenliğin sağlanması, Irak halkının refahının yükseltilmesi ve ülkenin toprak bütünlüğünün korunması ve Irak’taki güvenlik sorunlarının kalıcı olarak aşılması için Türkiye’nin azami düzeyde çaba gösterdiği de vurgulanmıştır. Ayrıca Türkiye Başbakanı tarafından Türkiye ile Irak arasındaki ticaret hacmini artırma

ve Irak'ın ihtiyacı olan elektrik ve yakıt konusunda Irak'a destek verme konusunda gerekli talimatları verdiklerini de ifade etmiştir. Maliki, dönemin Cumhurbaşkanı olan Ahmet Necdet Sezer ile bir görüşme gerçekleştirmiş ve Sezer, Türk hükümeti tarafından ifade edilen Irak halkına ve hükümetine desteği, güvenlik sorunların çözülmesi ve kalıcı olması için gerekli yardım yapılmasını, ülkenin yeniden inşası ve toprak bütünlüğünün korunması konularını desteklediğini ifade etmiştir (Bağdat Al Ta'akhı Gazetesi, 25 Aralık 2003). Söz konusu ziyaret, iki ülke arasındaki ekonomik ve güvenlik işbirliğinin güçlendirilmesi, ilişkilerin geliştirilmesi ve sağlamlaştırılması adına önemli bir adım olarak görülmüştür. Bunlara ek olarak iki ülke arasındaki atmosferin olumluya dönmesi de önemli bir detay olarak kabul edilmiştir.

Ülkelerin yetkilileri arasında karşılıklı olarak gerçekleştirilen ziyaretler, 2008 yılının temmuz ayında, bilhassa Şubat 2008 döneminde Türkiye'nin Kuzey Irak'a yönelik sınır ötesi operasyonların sonlanmasının ardından, Irak ile Türkiye arasında stratejik işbirliği yüksek konseyinin ortaya çıkmasının zeminini oluşturmuştur. İlgili ziyaretler, ekonomik ve siyasi alanlardaki stratejik seviyelere kadar, ikili ilişkilerin geliştirilmesine katkı vermiştir (<http://www.youm7.com> erişim: 15 Nisan 2023). Bu sürecin ardından ise planlanan çerçevede hareket etmek için bazı antlaşmalar imzalanmış ve bunlar hızlı bir şekilde hayata geçirilmiştir. 7 Mart 2008 günü dönemin Irak Cumhurbaşkanı olan Celal Talabani tarafından Ankara'ya çok önemli bir ziyaret yapılmış ve bu ziyaret her yönü ile tarihe geçmiştir. Söz konusu ziyaret, Türk toprakları içerisinde saldırılar düzenleyen bölücü terör örgütü tarafından kullanılan noktaları hedef alan hava saldırılarının durmasından hemen sonra, dönemin Cumhurbaşkanı olan Abdullah Gül'ün daveti ile 21 Şubat 2008'de gerçekleşmiştir. Celal Talabani tarafından Irak'ın, komşusu olan Türkiye ile sağlamak ve stratejik ilişkiler kurma amacıyla olduğu ifade edilerek, Türkiye ile Irak arasındaki ilişkilerin geliştirilmesine yönelik açıklamalar yapması, dikkat çekmiştir. Cumhurbaşkanı Abdullah Gül ile birlikte Cumhurbaşkanlığı Köşkü'nde gerçekleştirilen basın toplantısında Talabani tarafından ekonomi, siyaset, enerji ve kültür alanlarında, iki ülkenin olumlu yönde mesafeler alacağı konusunda ümitli olduğu dile getirilmiş ve Türkiye'nin Ortadoğu için güzel bir rol model olduğunun altı çizilmiştir.

C. 2008'de Türkiye ve Irak arasında Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi

Irak'ın 2003 yılında işgal edilmesi sırasında, ABD'nin Türkiye topraklarına asker göndermesine izin verilmesi için TBMM tarafından alınan kararın reddedilmesi, Türkiye'nin ABD ile karşı karşıya gelmesine ve sonrasında işgal sonuçlarına etkin bir şekilde müdahil olamamasına yol açtı. Ancak Türkiye, yakın ilişkileri gereği ABD'ye her türlü kolaylığı sağlamış ve Irak'ın yeniden yapılanma sürecine destek sunmuştur. ABD'nin Irak politikasının başarısızlığı, Türkiye'nin proaktif dış politikası ve strateji değişikliği, uluslararası ve bölgesel ekonomide meydana gelen değişiklikler, özellikle 5 Kasım 2007'de Başbakan Recep Tayyip Erdoğan ile dönemin ABD Başkanı George Bush arasındaki görüşmenin ardından, Türkiye'nin Irak'taki etkinliğini artırdı. Güvenlik temelli kırılğan bir dış politika yerine, karşılıklı güvene dayalı bir dış politika izleyen Türkiye, işbirliğini güçlendiren, donmuş sorunlara çözüm arayışında olan ve komşularıyla iyi ilişkiler kurma hedefi güden bir yaklaşım benimsedi. Bu çerçevede, Irak Başbakanı Nuri El-Maliki'nin Ağustos 2007'deki Türkiye ziyareti sırasında imzalanan mutabakat zaptının somut bir sonucu olarak Iraklı ve Türk yetkililer arasında gerçekleşen ziyaretler etkili oldu.

Bu işbirliği, özellikle Irak Cumhurbaşkanı Celal Talabani'nin Mart 2008'deki Ankara ziyaretinde gündeme gelen "üst düzey stratejik işbirliği konseyi"nin kurulması yönünde anlaşmaya varılmasını tetikledi. Nitekim Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın Temmuz 2008'de gerçekleştirdiği Bağdat ziyareti sırasında Türkiye ve Irak arasında üst düzey stratejik işbirliği konseyinin kurulduğu açıklandı (Bilgeye Duman, ORSAM Ortadoğu Uzmanı, 2009).

Stratejik ortaklık, çeşitli alanlardaki işbirliği olanaklarını içine alan bir çerçevedir ve özellikle siyasi, ekonomik, enerji, su kaynakları, kültürel, güvenlik ve askeri alanları içermektedir. Aşağıda belirtilen ilkeler etrafında şekillenmektedir:

Siyasi, Diplomatik ve Kültürel Alanlar:

1. Irak'ın Bağımsızlığını ve Bütünlüğünü Destekleme: Irak hükümetinin bağımsızlık, egemenlik, toprak bütünlüğü ve ulusal birliğini koruma çabalarını terörizme karşı mücadeleyi destekleyerek güçlendirmek.

2.İkili Anlaşmaların İmzalanması: İki ülke arasındaki daha güçlü bağların oluşmasını kolaylaştırmak amacıyla ikili anlaşmaların hızla ve zamanında imzalanmasını sağlamak.

3.Komşu Ülkeler ve Genişletilmiş Komşu Ülkeler Toplantılarının Desteklenmesi: Irak hükümetinin hür, bağımsız, birleşik, demokratik, federal ve müreffeh bir Irak hedeflerini gerçekleştirme yolundaki çabalarını desteklemek amacıyla Komşu Ülkeler ve Genişletilmiş Komşu Ülkeler toplantılarının taahhütlerini gözetmek.

4.Uluslararası İlkelerin ve Sınırların Saygı Gösterilmesi: Birleşmiş Milletler Şartı'nın temel ilkelerine bağlı kalmayı, kabul edilen sınırlara saygı göstermeyi ve içişlerine müdahale etmeme ilkesini taahhüt etmek.

5.Çok Kültürlü Irak'ın Desteklenmesi: Irak'ın çok kültürlü, çok dinli ve farklı etnik grupları içeren karakterine saygı göstermek, tüm grupların barış içinde bir arada var olmasını sağlamak ve Iraklılık kimliğinin korunmasına önem vermek.

6.Değişim Programlarının Teşviki: Diplomasi, kültür, bilim ve eğitim alanlarında öğrenci ve kamu görevlilerine yönelik değişim programlarının düzenlenmesini teşvik etmek, yükseköğretim, teknoloji ve teknik bilgi paylaşımı konusunda kurumsal işbirliğini geliştirmek.

7.Siyasi Eşgüdüm ve İşbirliğinin Sağlanması: Uluslararası ve bölgesel örgütler, komiteler ve görevler bünyesindeki adaylıkları destekleyerek siyasi eşgüdüm ve işbirliğini sağlamak.

Bu ilkelere dayalı olarak, Türkiye ve Irak arasındaki stratejik ortaklık, farklı alanlarda işbirliği yaparak daha güçlü ilişkiler kurmayı amaçlamaktadır.

Güvenlik ve Askeri İşbirliği Alanları:

1.Sınırların Güvenliği ve Terörle Mücadele: İki ülkenin toprak güvenliğine saygı gösterilerek, teröristlerin ve yasadışı silahların Irak'tan Türkiye'ye veya Türkiye'den Irak'a geçişini önlemeye yönelik ortak çabalara destek verilmesi, ortak sınırların denetlenmesinde işbirliğinin güçlendirilmesi ve terörist örgütlerin finansal, lojistik ve diğer yasadışı ticaret kaynaklarını içeren tüm illegal faaliyetlerin önlenmesi, şiddet ve terörü teşvik eden söylemlerin reddedilmesi.

2.Askeri İşbirliği Anlaşmaları: İki ülke Genelkurmay Başkanlıkları arasında tamamlanan Askeri Çerçeve Anlaşması.

3.Askeri Eğitim ve İşbirliği: Türkiye Cumhuriyeti Genelkurmay Başkanlığı ile Irak Cumhuriyeti Genelkurmay Başkanlığı arasında İlkeler Bildirgesi kapsamında, Türk ve Irak Genelkurmay İkinci Başkanları arasında Iraklı subayların eğitimine yönelik Askeri İşbirliği Anlaşması'nın tamamlanması için süregelen işbirliğinin desteklenmesi.

4.Terörizmle Mücadele Anlaşması: Türkiye Cumhuriyeti ve Irak Cumhuriyeti arasında Terörizmle Mücadele Anlaşması'nın tamamlanması.

5.Bölgesel Barış ve İstikrar İçin İşbirliği: Bölgeye barış ve istikrar getirebilecek olası güvenlik düzenlemeleri konusunda işbirliği yapılması.

6.Savunma Sanayi ve Ticaret İlişkileri: Savunma sanayi alanında ve yan sektörlerde faaliyet gösteren kamu ve özel sektör şirketleri arasındaki ticari ilişkileri ve yatırım ortaklıklarını teşvik ederek savunma sanayisiyle ilgili ticari ilişki ve yatırımların gelişmesini sağlamak.

İşbu Ortak Siyasi Bildirge, 10 Temmuz 2008 tarihinde Bağdat'ta yapılarak imzalanmıştır.

D. Chilcot Raporu

Chilcot Raporu, İngiltere'nin 2003'te ABD öncülüğündeki Irak işgaline katılma kararını ve dönemin politikalarını soruşturan komisyon tarafından hazırlanan bir rapordur. Toplamda 2,6 milyon kelimelik uzunluktaki rapor, Londra hükümetinin Irak Savaşı Soruşturma Komisyonu tarafından oluşturulmuş olup adını komisyon başkanı Sir John Chilcot'tan almaktadır. 12 bölümden oluşan Chilcot Raporu, İngiltere'nin Irak savaşına müdahil olmasının nedenlerini ve rolünü ele almaktadır. 2003'te gerçekleşen bu olay sırasında Başbakan Tony Blair da önemli bir rol oynamıştır. 7 Temmuz 2016 tarihinde yayınlanan rapor, askeri müdahalenin son çare olmadığını ve savaşa katılmadan önce barışçıl yolların yeterince araştırılmadığını ifade ederek, Blair hükümetinin Irak savaşına katılma kararını eleştirmiştir.

Chilcot Raporu'nda altı önemli nokta öne çıkmaktadır:

1.Londra'nın Irak politikası, kusurlu istihbarata dayanmaktaydı ve bu istihbarat, savaşa katılma kararı alındıktan sonra bile yeterince sorgulanmamıştır.

2.Irak ve Saddam Hüseyin o dönemde ciddi bir tehdit oluşturmuştur.

3.Ülkenin kitle imha silahlarının tehdit oluşturduğu kararı geçerli değildir.

4."Irak'ın askeri operasyonlara girişmek için yasal dayanağı olduğu" iddiası zayıftır.

5.Blair, saldırı öncesinde ABD Başkanı George W. Bush'a "Ne olursa olsun seninleyim!" şeklindeki destek mesajını iletmekte tereddüt etmemiştir.

6.İşgalden önce hükümet yetkilileri, İngiliz petrol devi BP'den Irak petrolü hakkında bilgi almıştır.

Özellikle son noktada, ABD ve İngiltere'nin Irak'a müdahale nedenleri daha net bir şekilde anlaşılmıştır." (Uluslararası Siyaset Akademisi, 9 Temmuz 2016)

E. Sofa Anlaşması

2003 yılından bu yana işgal altında olan Irak, ABD ile olan siyasi, ekonomik, askeri ve güvenlik ilişkilerinin geleceği hakkında 2008 yılından itibaren Washington yönetimi ile müzakereler yürütmüştür. Amerikan ve Irak hükümetleri arasındaki bu müzakereler, 17 Kasım 2008 tarihinde stratejik ilişkilerin ve Amerikan kuvvetlerinin tamamen geri çekilmesinin belirlendiği "Kuvvetlerin Statüsü Anlaşması"nın imzalanması ile sonuçlanmıştır. Bu anlaşma, SOFA olarak da bilinmekte olup Irak topraklarının işgali sonrasında gerçekleşmiştir. Anlaşma, Beyaz Saray yönetiminin en geç 2011 yılı sonuna kadar Irak'taki tüm askeri birliklerini geri çekmesini öngörmüştür. 15 Aralık 2011 tarihinde dönemin ABD Savunma Bakanı Leon'un da katıldığı bir törenle Irak'ta Amerikan bayraklarının indirildiği duyurulmuş, böylece Irak'ta işgalin resmi olarak sona erdiği simgelenmiştir (Bilge Men Stratejik Araştırmalar Merkezi Raporu, 2013: 15).

ABD'nin Irak'tan çekilme kararının ardından, özellikle Türkiye ve İran gibi bölgedeki diğer ülkeler, Irak'ta etkinliklerini artırmaya yönelmiştir. Türkiye, Batı'ya açılan kapı olarak öne çıkan ve ABD'nin çekilmesi sonucu oluşan güç boşluğunu doldurmak için çaba sarf etmiştir. Irak'ın gelişmesi ve istikrara

kavuşması açısından kritik bir konumda olan Türkiye, bu amacını gerçekleştirmek için 2010 parlamento seçimleri öncesinde de çeşitli girişimlerde bulunmuştur. Irak'ın istikrara kavuşması ve etkin bir siyasi yapıya sahip olabilmesi için Türkiye, Sünni grupların ülke siyasetine aktif olarak katılmasını desteklemiştir. Türkiye'nin öncülüğünde gerçekleşen bu çabalar sonucunda 2010 parlamento seçimlerine tüm Iraklı Sünni gruplar katılmış ve Türkiye'nin desteği ile Sünni Arap liderlerin oluşturduğu El-İrkiye listesi ön plana çıkmıştır. Bu süreç, Türkiye'nin Irak'a odaklanmasının temel nedenlerinden biri olarak ortaya çıkmıştır.

Türkiye'nin Irak'a yönelik politikalarının arkasındaki temel faktörler arasında, ABD'nin çekilmesinin ardından Irak'ta yaşanabilecek gelişmeleri şekillendirme arzusu, potansiyel istikrarsızlık ve güvenlik risklerine karşı önlem alma isteği ve ABD sonrası dönemde Irak'ta etkin bir Şii devletinin ortaya çıkmasını engelleme kaygısı yer almaktadır. Bu faktörler, 2009 ile 2011 yılları arasında Türkiye'nin Orta Doğu politikasında Irak'a merkezi bir konum vermesine neden olmuştur (Ayhan, 2009: 25).

F. 1 Mart Tezkeresi

Irak'a karşı yapılacak bir askeri müdahaleye dair olasılıkların artması, ABD'nin olası savaşı erken bitirmek için ikinci bir cephe açma planları yapmaya başlamasına neden olmuştur. Kürtlerle iyi ilişkileri ve Türkiye'nin ABD müttefiki olması, Kuzey'de açılacak olası cephe için Türkiye ile temasların başlamasına yol açmıştır. İlk temas, ABD Başkan Yardımcısı olan Dick Cheney'in 19 Mart 2002'de yapmış olduğu Türkiye ziyaretinde gerçekleşmiştir. Ziyarete, açılacak olan kuzey cephesi için destek beklendiği açıkça ifade edilmiştir. ABD, Türkiye'nin vereceği destekle savaşın daha kısa sürede ve daha az kayıpla sona ereceğine inandığını bu temaslarda dile getirmiştir (Bölükbaşı, 2008: 27).

Kuzey cephesi için Türkiye'den istediklerini ABD Eylül 2002'de Ankara'ya iletmiştir. ABD mesajında, Türkiye'nin eksiksiz ve tam işbirliğinde olmasının beklendiğini ifade etmiş ve isteklerini sıralamıştır. Türkiye'den talep edilenler (Taştekin, 2006: 266); Türkiye'deki 12 limanı aktif olarak kullanmak, 250 uçak ve 65 helikopterden oluşan askeri donanımı ve 60 bin civarında askeri Türkiye'ye getirmek ve bunların bir bölümünü Türkiye'de konuşlandırmak, diğer askerleri

ise kuzeyden Irak'a göndermek şeklindeydi (Uzgel, 2013: 271). ABD'nin bu istekleri karşısında Türk yetkililer ciddi bir şaşkınlık yaşamıştır. Söz konusu talepler karşısında Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı sert bir tepki göstermiş ve bu kadar büyük bir gücün ülke topraklarına gelmesinin tarihi bir karar olduğu ve bunun toplum tarafından sert şekilde karşılanacağı ifade edilmiştir. ABD'nin istekleri karşısında Türkiye, Bülent Ecevit döneminden itibaren çekimser kalmayı bir devlet politikası haline getirmiş ve daha sonra gelen AK Parti de bu politikayı devam ettirerek istekler karşısında çekimser kalmıştır (Çevik, 2011: 93).

2003'te ABD'nin Irak üzerine büyük bir askeri müdahale yapacağı kesinleşmiş ve ABD, askerlerinin Türkiye üzerinden geçmesine izin veren tezkerenin TBMM'den geçmesi için baskı yapmaya başlamıştır. Bu kapsamda Türkiye ile ABD arasında müzakereler yapılmıştır. Müzakerelerde, Türk heyetinin başında Deniz Bölükbaşı yer almıştır. ABD, Türk askerlerinin Kuzey Irak'a girmesi istememiş, bunun üzerine ise Türkiye, askerlerinin Irak'ın kuzeyine girmesine izin verilmesi durumunda ABD askerlerinin topraklarını kullanmasına izin vereceğini iletmiştir. Gerçekleştirilen bu müzakereler sonucunda Türkiye'nin de hassasiyetleri dikkate alınarak bir anlaşmaya varılmıştır. Yapılan anlaşmanın en önemli maddesi, savaş sonrasında Irak'ın geleceği konusunda ABD ile Türkiye'nin ortak hareket etmesi olmuştur. Ancak söz konusu anlaşmanın geçerli sayılabilmesi için Türkiye'de bazı prosedürlerden geçmesi gerekiyordu (Çelebi, 2015: 277). Bu prosedürler, kamuoyunda 1 Mart tezkeresi olarak bilinen süreçle tamamlanacaktı. İlgili prosedür, TBMM tarafından Türk Silahlı Kuvvetlerinin yabancı ülkelere gönderilmesine ve yabancı devletlerin askeri güçlerinin Türkiye'de bulunmasına onay vermektedir. Söz konusu tezkere, görüşülmesi için 25 Şubat 2003 tarihinde TBMM'ye gönderilerek, tarihi bir süreç başlatılmıştır (Oran, 2013: 274).

1 Mart 2003 günü TBMM kapalı oturumunda tezkere görüşülmüş ve oylanmıştır. Tezkerenin reddedilmesi, ABD tarafından derin bir hayal kırıklığına neden olurken, Türkiye'ye karşı bir kızgınlık da oluşmuştur. Tezkerenin kabul edilmemesinden dolayı Türkiye, Irak'ın ekonomik ve siyasal açıdan yeniden inşa edildiği sürecinde dışında tutulmuştur. ABD, işgal sürecinde kendisiyle birlikte hareket etmeyen Türkiye'yi bu alandan iterek, adeta cezalandırmak istemiştir.

Türkiye, Irak'taki denklemlerin dışında kaldığından, oluşan boşluk PKK için bir hareket alanına dönüşmüştür. Ayrıca bu karardan sonra Kuzey Irak'taki Türk etkisi de belirgin şekilde azalmıştır (Bölükbaşı, 2008: 92).

G. Bağdat Paktı

Balkan Paktı'nın istenen başarıyı sağlayamamasından sonra Ortadoğu'da Sovyet tehdidine karşı mevcut boşluğu doldurulması için dış güçlerin de etkisiyle Bağdat Paktı kurulmuştur. Bu pakt, Batı emperyalizmi adına Türkiye'nin bölgede Arap ülkeleri ile birlikte oluşturmak istediği bir ittifak olarak nitelendirilmektedir (Çelik, 1969:169-170)

Batı ve onun Ortadoğu'daki uygulayıcısı konumundaki Türkiye bakımından Bağdat Paktı'nın kurulması, komünizme karşı gerçekleştirilen mücadelenin bir parçası olarak kabul edilmiştir. İlgili pakt ile Batı'nın güvenliği için Ortadoğu'da sağlam bir halkanın meydana getirileceği (Akalin, 2000, 96), Türkiye'nin ise Batı Dünyasının desteğini almak için sürece öncülük ettiği ifade edilmiştir.

Bağdat Paktı, her ne kadar bölge devletlerinin çıkarlarını korumak için kurulmuş bir ittifak gibi gözükse de, temelde Batılı devletlerin bölgedeki çıkarlarını korumak için kurulmuştur. İttifakın kurulmasından kısa bir süre sonra Arap kamuoyundan gelen tepkiler ve buna ek olarak bölge devletlerinin ittifaka taraftar olan ve olmayanlar şeklinde ikiye bölünmesi, ittifakın dışarıdan gelen istekle kurulduğunu açık olarak ortaya koymuştur. Burada, NATO'nun Ortadoğu'da bir uzantısı şeklinde kurulan Bağdat Paktı'nın (Gerger, 1983, 539) kurulma nedenlerini incelemek, Batı ile Türkiye'nin bu bölgeye yönelik hedeflerini açık olarak gösterecektir.

Türkiye'nin NATO'ya katılımının gündeme geldiği dönemde, en önemli itirazın İngiltere'den gelmiş olmasının temelinde Bağdat Paktı vardır. Zira İngiltere, Türkiye'yi Bağdat Paktı'nda kullanmak ve bölgede sağlam bir savunma hattı oluşturmak istemektedir. Buna karşın Kore Savaşı'nın aniden başlaması ve Türkiye'nin savaşta etkin olarak yer alması, Türkiye'nin NATO'ya girişinin adeta anahtarı olmuştur. ABD, Türkiye'nin Kore Savaşı'ndaki rolünden dolayı İngiltere'yi itirazlarından vazgeçirmiş, Türkiye ise ileride kurulması muhtemel

Ortadoğu ittifakı içinde yer alma sözü vermiştir. Böylece Türkiye'nin NATO üyesi olmasının önü tamamen açılmıştır (Bağcı, 1990, 48).

NATO'ya kabul edilen Türkiye, öncesinde İngiltere'ye vermiş olduğu sözden dolayı Ortadoğu'da aktif bir politika izlemeye başlamış ve adeta Batı'nın uydusu olarak hareket etmiştir. ABD, İngiltere, Fransa ve Türkiye'nin öncülüğünde kurulması amaçlanan Ortadoğu Komutanlığı Projesi'nde Türkiye'nin aldığı görev, başta Mısır olmak üzere Arap Dünyasının tepkisini çekmiştir. Arap Dünyasında bu projenin amacının; Batılı devletlerin Ortadoğu'daki sömürge faaliyetlerine devam etmek olduğu dile getirilmiştir. Henüz bağımsız olan ve Batı'nın izlerini silmek isteyen Arap toplumlarının emperyalizme karşı girmiş olduğu bu mücadelede Türkiye'nin Batı'nın yanında yer alması, Arap devletlerinin çıkarlarına ters teklifler getirmesi, Türkiye'nin emperyalizmin bölgedeki temsilcisi olduğuna dair algıların oluşmasına neden olmuştur (Ataöv, 1969, 243).

Bağdat Paktı, Batı devletlerinin Sovyetler Birliği'ni çevreleme politikasının bir halkasıdır. Ortadoğu'daki Sovyet tehdidi ve bölgede çıkarlarını korumak isteyen Batılı devletlerin isteğiyle kurulmuştur (Çelik, 1969, 170). Kore Savaşı'yla birlikte Sovyetler'in hemen yanında yer alan ve Batılı devletlerin toplu güvenlik sisteminde yer almayan Ortadoğu'nun önemi daha da artmıştır. Batı, NATO'nun doğu cephesini güçlendirmek için Pakistan ve İran'ı da kapsayacak, SEATO ile NATO'yu bağlayacak nitelikte bir savunma sistemine gereksinim duymuştur (Gürün, 1983:354).

Kore Savaşı'nın tamamlanmasının ardından Ortadoğu'nun Batı savunma sistemi içerisinde yer alması görevini ABD almıştır. ABD, bölgede bir savunma komutanlığı kurulmasının, İngiltere'nin buradaki varlığının devam etmesi sorunundan çok daha önemli olduğunu fark etmiştir (Kürkçüoğlu, 1972:51).

1953'te Eisenhower'ın yönetime gelmesinden sonra ABD, Ortadoğu'da çok sağlam bir organizasyon kurma kararı almıştır. Yeni gelen yönetim, değişen uluslararası şartlarda Ortadoğu Komutanlığı ve Ortadoğu Savunma Örgütü'nün bölge için yeterli olmadığına karar vermiştir .

Bölgede oluşturulmak istenen organizasyonu oluşturmadan önce bölge problemlerini yerinde görmek isteyen dönemin ABD Dışişleri Bakanı John Foster

Dulles ve Ortadoğu Güvenlik Sorumlusu olan Harold Stasses, 9 Mayıs 1553 tarihinde Güney Asya ve Ortadoğu ülkelerini içine alan, geniş kapsamlı bir geziye çıkmıştır (Fırat ve Kürkçüoğlu, 2002:620). Dulles tarafından Ortadoğu ülkelerine yapılan ziyaretlerde edinilen izlenimler şu şekilde özetlenmiştir:

→ Bölgesel bir savunma teşkilatının temel kaynağının bölge hükümetleri ve halkları olması gerekir,

→ Ortadoğu hükümetler ile halkları, kendilerini direkt olarak Batılı bir savunma örgütü içerisinde görmek istememektedir,

→ Kuzey Kuşak devletlerinin Sovyet tehdidinden endişe duydukları çok açıktır (Gönlübol ve Ülman, 1996:252).

H. Ovaköy Projesi

Son günlerde Ovaköy sınır kapısı projesi, yeniden gündeme gelmiş durumdadır. Birçok yetkili, sınır kapısı projesinin hızla başlaması gerektiğini vurgulayarak, bu konuda çağrıda bulunmaktadır. Ovaköy projesinin hayata geçirilmesi, Ankara-Bağdat ilişkilerine çeşitli şekillerde etki edebilecektir. Özellikle ekonomik açıdan bakıldığında, Habur üzerinden gerçekleşen ticaretin genişlemesi ve ülkelerin doğrudan bir hat ile bağlanması söz konusudur. Ovaköy projesi, Habur'a alternatif olarak sunulduğunda ulaşım maliyetlerinin düşmesine katkı sağlayacak ve Irak merkezi hükümetinin bölgedeki ikili ticaretin kontrolünü artırmasına olanak tanıyacaktır. Ayrıca, proje siyasi sonuçlar da doğuracaktır. Bu süreç, Türkiye'nin Irak merkezi hükümeti ile ilişkilerini ve Türkiye ile Irak Kürt Bölgesel Yönetimi (İKBY) arasındaki ilişkileri etkileyebilir. Bu durumun aynı zamanda Bağdat ile Erbil arasındaki ilişkilere de yansımaları beklenmektedir. Ovaköy'den Bağdat'a güvenli bir ticaret hattının kurulması, merkezi hükümetin bölgedeki kontrolünü güçlendirecek ve aynı zamanda Türkiye'nin bölgedeki etkinliğini artırmasına olanak sağlayacaktır. Bu bağlamda, Türkiye-İKBY ilişkilerinde yeni bir boyutun ortaya çıkabileceği ifade edilebilir (MUSLU, 2019: 7).

Ayrıca, son yıllarda Türkiye'nin Irak ile ticaretini etkileyen bir dizi önemli olay yaşanmıştır. Öncelikle, DEAŞ terör örgütünün 2014 yılında hem Irak'ın hem de bölge ülkelerinin güvenliğini tehdit etmesi sonucunda ülkeler arasındaki

ticaret hacmi daralmıştır. DEAŞ'ın Musul'u ele geçirip Bağdat'a ulaşmasının ardından yol güvenliği bozulmuş ve ticaret faaliyetleri durma noktasına gelmiştir. DEAŞ krizinden önce, Türk şirketleri ürünlerini Irak'ın orta ve güney bölgelerine sabit bir güzergah üzerinden taşımaktaydı. Zaho, Musul ve Tikrit hattıyla Bağdat ve Basra'ya mal sevkiyatı gerçekleştirilmekteydi. Ancak 2014 Haziran'ında DEAŞ'ın saldırıları ve Irak güçlerinin karşı saldırıları sonucunda bu güzergah güvensiz hale gelmiş, ticaret rotası Zaho'dan Kerkük, Dohuk ve Erbil üzerinden Bağdat'a kaymıştır. Bu nedenle, DEAŞ kontrolündeki bölgelere mal girişi ve çıkışı kesilmiştir (TÜİK, 14 Nisan 2023).

Ovaköy Sınır Kapısı'nın açılmasının stratejik önemi göz önünde bulundurulduğunda, bu projenin Suriye, Irak ve Türkiye'nin kesiştiği noktada yer aldığı görülmektedir. Ancak, projenin gerçekleşmesi ABD tarafından engellenmek istenmektedir. Ovaköy Sınır Kapısı açıldığı takdirde Türkiye, doğrudan Bağdat yönetimiyle ticaret yapma imkanına sahip olacak ve bu durum Irak Kürt yönetimi ile terör örgütlerini zor durumda bırakacaktır. Bu nedenle, ABD'nin Ovaköy projesini engellemeye yönelik 30 yıllık bir çaba olduğu ifade edilmektedir. Türkiye'nin bu sınır kapısını açarak Irak ile doğrudan ticaret yapması gerektiği vurgulanmaktadır. Aynı zamanda Ovaköy üzerinden Kerkük'e kadar Türkmenlerin demografik yapısının yeniden inşa edilmesi, terör ağının kesilmesi açısından önem taşımaktadır (Ovaköy Sınır Kapısı Açılışın, 18.6.2020).

Türkiye-Suriye-Irak üçgeni, teröristler için serbest dolaşım alanı haline gelmiştir. Haseke-Karaçok-Sincar hattının Türkiye'nin kontrolüne geçmesi ve doğrudan ticarete başlamak için Ovaköy hattının açılması, bölgedeki yabancı güçler için ciddi bir tehdit oluşturmaktadır. Ovaköy projesinin ilk aşamalarından itibaren ABD'nin projeyi engellemeye çalıştığı belirtilmektedir. Irak'ın kuzeybatısında ikinci bir Kandil'in inşa edilmesi planlanan Sincar ile Suriye'nin Haseke bölgesi arasındaki mesafe, Pentagon için stratejik önem taşımaktadır. Ovaköy'ün sağlayacağı istikrar ve güvenlik, terör örgütüne karşı etkili bir hamle olarak değerlendirilmektedir. Bu nedenle, Türkiye'nin bölgede proaktif bir şekilde hareket etmesi ve Ovaköy projesini hayata geçirmesi gerekmektedir (Yeni Şafak, 4 Kasım 2019).

VII. SONUÇ

Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşünü takip eden süreçte, Türkiye ve Irak arasındaki ilişkiler, bölgesel ve küresel siyasi ve ekonomik gelişmelerin gölgesinde evrildi. "Modern Irak Devleti'nin sahneye çıkışı 1920'de gerçekleşti ve bu devlet, Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılmasının ardından uzun yıllar İngiliz mandası altında kaldı. Bu süreçte Irak'ın dış politikası sınırlıydı ve genel olarak İngiliz mandası gözetiminde dış ilişkilerini şekillendirmeye çalıştı. 1932'de İngiliz mandasından kurtulan Irak, özellikle Batı'ya yönelik olarak Türkiye ile doğrudan ilişkiler kurmaya başladı. Bu dönemde, Türkiye ile Irak'ın Orta Doğu bölgesinde yer aldığı Sadabat Antlaşması (1937) gibi anlaşmalar, iki ülke ilişkilerini olumlu bir şekilde etkiledi. Soğuk Savaş döneminde (1955) hazırlanan Bağdat Paktı da Türkiye ile Irak'ın Orta Doğu'daki Sovyet tehdidine karşı dayanışmasını güçlendirdi. Ancak 1958'deki askeri darbe Irak'ta ilişkileri bir süre bozdu. 1980'lerden sonra ise Türkiye-İrak ilişkilerini olumsuz etkileyen faktörler ortaya çıktı. Bu dönemde özellikle İran-İrak savaşı sırasında Kuzey Irak'ta terör örgütü PKK'nın etkinliğini artırarak Türkiye'ye yönelik silahlı saldırıları düzenlemesi ve Saddam Hüseyin'in baskıları ilişkileri şekillendirdi. Ancak bu döneme rağmen 1990'a kadar iki ülke arasındaki ilişkiler, diğer Orta Doğu ülkelerine göre daha istikrarlı bir süreç izledi. Kuveyt'in Irak tarafından işgal edilmesiyle başlayan 1990 Basra Körfezi krizi, Türkiye-İrak ilişkilerinde dönüm noktası oldu. Bu süreçte Türkiye'nin Irak politikası, PKK'nın büyümesi, Kürt meselesi, Kuzey Irak'ın durumu gibi faktörler belirleyici oldu. Amerikan askeri müdahalesinin 2003 yılında Irak'ı etkilemesi, iki ülke arasındaki ilişkileri daha da karmaşık hale getirdi. İşgal sonrası Irak'ın merkezi otoritesinin zayıflaması, Şii grupların yükselmesi, PKK'nın Kuzey Irak'ta etkisinin artması, Irak'ın İran'ın etkisi altına girmesi, Türkmenlerin durumu, Sünni grupların etkisi gibi faktörler, Türkiye-İrak ilişkilerinin yönünü ve Irak'ın içinde bulunduğu mezhep çatışmalarını belirlemiştir.

Türkiye ve Irak, birçok ortak noktaya sahip komşu ülkelerdir. Türkiye, ilişkilerini karşılıklı iyi niyet ve komşuluk temelinde sürdürmeyi hedeflemektedir. Terör faaliyetlerine göz yummadığını göstererek bölgedeki gerçeklere uygun bir yaklaşım sergilemektedir. Özellikle Amerika'nın bölgeden çekilmesinin ardından gelişen yeni yapı içinde, Türkiye'nin Irak'ın yeniden yapılanmasına aktif bir şekilde katılması gerekmektedir. Türkiye, Irak'ın Kerkük ve Musul gibi bölgelerinde yaşayan yakınlarına yönelik olumsuz davranışlara kayıtsız kalmamalı, bu yakınların haklarına saygı göstererek Irak sınırları içinde varlıklarını sürdürmelerine destek olmalıdır. 2003 sonrasında Türkiye-Irak ilişkilerinin bu yönde gelişmesi, her iki ülkenin de çıkarına olacaktır.

2003 sonrasında Türkiye-Irak ilişkileri üç ayrı dönemde incelenebilir. İlk dönem 2003-2006 yıllarını içerir. Bu dönemde Türkiye, ABD'nin 1 Mart'ta verdiği manda davasıyla ilişkilendirilen Irak'ın yeniden yapılandırılması meselesini atlamıştır. Türkiye, bu dönemde Irak'ın kalkınmasına yön verme konusunda daha pasif bir yaklaşım sergilemiştir. Irak'ın gelişimi ve PKK gibi dinamikler dikkate alınarak politika belirlenmiştir. Terör örgütü ve Irak'ın toprak bütünlüğü, ikinci dönemde (2006-2011) Irak'ta mezhep çatışmalarının yoğunlaştığı bir döneme işaret eder. Bu dönemde Türkiye, ABD ile artan ilişkiler sayesinde Irak'ın kalkınmasına daha aktif olarak katılmıştır. Siyasi, ekonomik ve güvenlik alanlarında güçlü ilişkiler kurmak için çaba sarf etmiş, ilişkilerde belirgin bir gelişme trendi gözlemlenmiştir. Bu dönemde Türkiye, Irak'taki tüm mezhep ve etnik gruplarla ilişki kurmaya özen göstermiştir. 2008'de iki ülke, ilişkilerini "üst düzey stratejik işbirliği" olarak adlandırılan bir düzeye taşımıştır. Basra, Musul ve Erbil gibi bölgelerde etnik ve mezhepsel gruplarla ilişkiler geliştirmiştir. Bölgesel Kürt yönetimi ile ilişkileri daha da güçlenmiştir. Ancak bu dönemde bile ilişkiler kesin bir yapıya ulaşamamıştır. İşgal sonrası dönemde Irak'ta istikrarlı bir demokrasinin kurulamaması, etnik ve mezhepsel kimlikler arasındaki güç mücadeleleri, İran'ın etkisi gibi faktörler Türkiye-Irak ilişkilerini etkilemeye devam etmiştir. Bu dönemde, Irak'ın Şii grupların kontrolünde olması ve Şii merkezli bir politika izlemesi, Türkiye ile aralarındaki sorunların artmasına yol açmıştır. Türkiye'nin Irak merkezi hükümeti ile yaşadığı ayrılıklar, Suriye krizi, Ba'şika kampı gibi konular da ilişkilerin gerginleşmesine katkı sağlamıştır. Günümüzde ABD'nin çekilmesinin ardından, iki ülke hükümetlerinin sorunlara

yönelik sert açıklamaları ile ilişkiler devam etmektedir. Irak merkezi hükümetinin Şii liderleri ile Türkiye arasındaki farklılıklar, iki ülke arasında bir güvensizlik atmosferine yol açmıştır.

VIII. KAYNAKÇA

KİTAPLAR

- ABBAS, R., & ASLAN, M. (2009). **Ortadoğu'nun Siyasi Tarihi ve Irak Sorunu**, Nobel Yayınları
- ARI, M. (2012). **Irak'ın İç Savaşı ve Amerikan İşgali**, Beta Basım Yayım Dağıtım.
- ARI, T. (2004). **Irak, İran ve ABD Önleyici Savaş.**
- BİLEN, Ö. (2000). **Ortadoğu Su Sorunları ve Türkiye**, TESAV Yayınları.
- BLANFORD, N. (2003). **Iraqi insurgents becoming more sophisticated-and Deadly-in technical abilities**, The Daily Star, 29 Kasım 2003.
- BRAR, H., & RULE, E. (2004). **Ortadoğu ve Emperyalizm**, (E. Madran, Çev.). İstanbul
- BRİMER, P., 2006. 'Am Kaziye Fi El-Irak- Nizal Libina Ğedin Mercu, Dar Kitab ElArabi, Beyrut, 496
- CLEVELAND, W. L. (2008). **Modern Ortadoğu Tarihi**, (M. Harmancı, Çev.). Agora Kitaplığı Yayınları.
- GÖNLÜBOL, M. (1996). **Olaylara Türk – Dış Politikası (1919-1995)**, Siyasal Kitabevi.
- HIRO, D. (1991). **The Longest War: The Iran-Iraq Military Conflict**, Routledge.
- KAHRAMAN, H. B. (2008). **Türk Siyasetinin Yapısal Analizi**, I. Agora Kitaplığı.
- KAPAN, İ. (2007). **Dünyayı Su Savaşları mı Bekliyor? Suyun Stratejik Dalgaları**, Babıalî Kültür Yayıncılığı.
- ÖZDEMİR, H. (2014). **Turgut Özal**, İstanbul: Doğan Kitap.
- PAMUKÇU, K. (2000). **Su Politikası**, Bağlam Yayıncılık, İstanbul.
- PAZARCI, H. (2014). **Uluslararası Hukuk Dersleri II**, Ankara: Turhan Kitabevi.
- ŞAHİN, Y. T. (2011). **Uluslararası Politikada Ortadoğu**, Barış Kitap Evi, Ankara.

- SILLELI, T. (2005). **Büyük Oyunda Türkiye-Irak İlişkileri**, Kültür Sanat Yayın Evi, İstanbul.
- ŞİMŞİR, B. N. (2004). **Türk - Irak İlişkilerinde Türkmenler**, Bilgi Yayınevi.
- SÖNMEZOĞLU, F. (2016). **Son On Yıllarda Türk Dış Politikası**, Der Yayınları, İstanbul.
- SOYSAL, İ. (1983). **Türkiye'nin Siyasal Anlamaları Cilt:1 (1920-1945)**, Ankara.
- TÜR, Ö., & HAN, A. (2011). **Ö. Z. Oktav içinde, Turkey in the 21st Century: Quest for A New Foreign Policy (2000'li Yılların Değişen Türk Dış Politikasını Anlamak İçin Bir Çerçeve) (ss. 7-29)**, Surrey: Ashgate Yayıncılık.

DERGİLER

- ABBAS, R. A. (2017). Siyaset ve Toplumsal Değişim Bağlamında Irak'ta Siyasal İslam'ın Yükselişi (2003-2014). Doktora Tezi, **Ankara Üniversitesi**.
- ABBAS, R., & ASLAN, M. (2009). Ortadoğu'nun Siyasi Tarihi ve Irak Sorunu. **Nobel Yayınları**.
- ABBAS1, Z. (2017) Irak'ta Mezhepsel Çekişmelerin Boyutları ve Sonuçları, **Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**
- AEI T. (2004), Geçmişten Günümüze Orta Doğu, Siyaset, Savaş ve Diplomasi, **İstanbul: Alfa Yayınları**
- AKBAŞ, Z. (2015) Türkiye'nin Fırat ve Dicle Sınırışan Sularından Kaynaklanan Güvenlik Sorunu ve Çatışma Riski ' **Bilgi** , SAYI 72
- AKBAŞ, Z. (2015). "İkinci Körfez Savaşı'ndan Günümüze Irak: Aktörler ile Çıkar Çatışmalarının Analizi", Türkiye'nin Yakın Havzasındaki **Devlet-içi Çatışmalarının Analizi**, Ed. EFEGİL, E. ve PAKİN ALBAYRAKOĞLU, E., Gündoğan Yayınları.
- AKÇAY, E. Y. ve ÇELENAY, Ö. E. (2012). "Terör Ve Medya İlişkisinin 2003 İstanbul'da Meydana Gelen Saldırıları Örneğiyle İncelenmesi", **NEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**.

- ALELMEHDAVİ, M. (2006) Seçimlerden Sonra Irak'a Karşı Türkiye Siyaseti, **Siyasi Bilimler Dergisi, Bağdat Üniversitesi, Siyasi Bilimler Fakültesi** tarafından çıkarılmaktadır. Sayı: 32,
- ALTINDAĞ, N. (2020) Türkiye'nin PKK Bölücü Terör Örgütü İle Mücadelesine Dair Bir Analiz, **Anadolu stratejik dergisi**, Cilt/Vol.: 2- Sayı/No: 1 (33-48)
- ALTUNIŞIK, M. (2000) "Güvenlik Kısılacında Türkiye-Ortadoğu İlişkileri
- ALTUNIŞIK, M. B. (2009). Worldviews and Turkish foreign policy in the Middle East. **New Perspectives on Turkey**. 40.
- Ankara kriz ve siyaset **araştırma merkezi** 2017,1,11)
- ARAL, B. (2001). Dispensing with Tradition? Turkish Politics and International Society during the Özal Decade, 1983-93. **Middle Eastern Studies**, 37(1).
- ARAS, B. ve RABİA K. P. (2008), "From Conflict to Cooperation: Desecuritization of Turkey's Relations with Syria and Iran," **Security Dialogue**, cilt 39,
- ARI, M. (2012). Irak'ın İç Savaşı ve Amerikan İşgali. **Beta Basım Yayım Dağıtım**.
- ARI, T. (1999) 2000'li Yıllarda **Basra Körfezinde Güç Dengesi, İstanbul, Alfa Yayınları**,
- ARI, T. (2012). Orta Doğu – Siyaset, savaş ve diplomasi. (5.b). Bursa: **MKM Yayınları**.
- ARMAOĞLU, F. (1984); 20.Yüzyılda Türk Siyasi Tarihi, **Ankara Türkiye İş Bankası Yayınları**.
- ASLAN, A. ve ALİ, A. (2019) Türkiye'nin Güvenlik Anlayışındaki Dönüşüm: Türkiye – Irak İlişkileri, **Uluslararası Siyaset Bilimi ve Kentsel Araştırmalar Dergisi** Cilt 7, Sayı 2, 493-515
- AŞKIN, İ. S. (2012) "ideolojik Boyutu ile **PKK Terör Örgütü**"
- AYHAN, V. (2009). "Türkiye-Irak İlişkileri: Bölge Ülkelerin Irak Politikası Bağlamında Bir Analiz". **Ortadoğu Analiz Dergisi**, 1 (9), Ankara,

- AYHAN, V. (2012). “Ortadoğu’daki Şii-Sünni Gerginliği ve Türkiye”. **Ortadoğu Analiz Dergisi**, 4 (38)
- Aydın Tarihi**, İstanbul, cilt 5 No.17 ,1341(1925) Şüpheli satıcı, tarihi gelişim içinde Irak'ta Türk varlığı. İstanbul 19
- AYŞE İ. A, The Rise of the Turkish Defense Industry, (**SETA**, İstanbul: 2019).
- BALCI, A. (2014). “Enerji’sine Kavuşan Komşuluk Türkiye-Kürdistan Bölgesel Yönetim İlişkileri”. **SETA Analiz Dergisi**
- BARKYE, Henri J. (1993)"Turkey's Kurdish Dilemma", **survival**, **Yol.** 35, No. 4, Winter,
- BAYRAM S, (2012) Geçmişten Günümüze Türkiye’nin Ortadoğu Politikası ve Batı Etkisi, **Orta Doğu Teknik Üniversitesi** , Adam Akademi .
- BİLGİN M. S, (2003), “Türk Irak İlişkilerinin Tarihsel Boyutu (1534-2002)”, Irak Krizi: 2002-2003 (Der. Umit Özdağ, Sedat Laciner, Serhat Erkmen), **Avrasya Stratejik Araştırma Merkezi Yayınları**., Ankara.
- BİLGİN, M. S. (2003). Türk-İrak İlişkilerinin Tarihsel Boyutu (1534-2002). Özdağ, Ü. Laçiner, S. Erkmen, S. (ed.) Irak Krizi (2002-2003). **Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları**, Ankara,
- BİLGİN, M. S. (2003). Türk-İrak İlişkilerinin Tarihsel Boyutu (1534-2002). Özdağ, Ü. Laçiner, S. Erkmen, S. (ed.) Irak Krizi (2002-2003). **Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları**, Ankara,
- BOZKURT, E. (2006). “1991 Körfez Savaşı, Ambargo ve Türkiye’nin Politikası”.Bal, E. (ed.). 21. **Yüzyılın Eşiğinde Türk Dış Politikası**. **Alfa Yayınları**, İstanbul
- BOZKURT, E. (2006). “1991 Körfez Savaşı, Ambargo ve Türkiye’nin Politikası”. Bal, E. (ed.). 21. **Yüzyılın Eşiğinde Türk Dış Politikası**. **Alfa Yayınları**, İstanbul
- BURÇİN K, (2018) Türkiye’nin Irak ve Suriye İle Güvenlilik İlişkileri,**Konya Ticaret Odası**,
- BÜLENT Ş, (2013) “1963-1964 Kıbrıs Krizi: Türk Dış Politikası Tarihinde Askeri, Siyasal ve Hukuksal Boyutlarıyla Bir Zorlayıcı Diplomasi

Uygulaması”, Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, Cilt CIII, Sayı CCV, s. 103-136

CAN A. ve BİLAL S, (2018) “Suriye Krizinde Yeni Safha: İdlip”, **SETA Analiz**, Sayı: 255, (Ağustos).

CAN ACUN, (2014) Irak'ta İsyanın Haritası: Silahlı Gruplar, **SETA perspective**, SAYI: 55 Haziran 2014

CANATAN, Y. (1996) Türkiye-Irak Münasebetleri (1926-1958), Ankara: **T.C.Kültür Bakanlığı Yayınları**,

CANATAN, Y. (1996), Türkiye-Irak Münasebetleri (1926-1958), **T. C. Kültür Bakanlığı** Yayınları, Ankara.

ÇETİNSAYA, G. (2005) 30 Ocak 2005 Irak Seçimleri Sonrası Irak, **SETA**, 30 Ocak

ÇEVİK, A. (2011). Ortadoğu Denklemine Irak Türkiye ve ABD. **Bengisu** Yayınları, İstanbul.

ÇOBANOĞLU, M. (1994). Türkiye-Irak İlişkilerinin, Dünü, Bugünü, Yarını. **Harp Akademileri Basım Evi**, İstanbul

DAVUTOĞLU, A (2002) Küresel Bunalım, **Küre yayınları**, İstanbul,

DEDEOĞLU B,(2011) “Türkiye-Irak İlişkileri: “Doğu”-“Batı” Eksenini ve Değişkenler”, **Civitas Gentium** 1:1

DEDEOĞLU, (2006) “Türkiye-Irak İlişkileri: **Doğu-Batı Eksenini ve Değişkenler**”11-32;

DEDEOĞLU, B. (2011) “Türkiye-Irak İlişkileri: **Doğu-Batı Eksenini ve Değişkenler**”, Civitas Gentium, Cilt: 1, Sayı: 1

DİMİTRİ, H. A. (2003) Irak Krizi Karşısında, Türkiye Dış Siyasetinin Sorunları.” **Devlet Siyaseti Dergisi**,

EFEGİL, E. (2016) AK Parti Hükümetinin Orta Doğu Politikası ve ABD Yönetimi ile Batılı Uzmanların Eleştirileri, **Akademik Bakış**, Cilt 9

EFEGİL, E. (2016) AK Parti Hükümetinin Orta Doğu Politikası ve ABD Yönetimi ile Batılı Uzmanların Eleştirileri* The Ak Party's Middle East Policy and Reviews of the American Administration and **Western Scholars on the Policy** , **Akademik Bakış** Cilt 9 Sayı

- EN-NA ‘İMİ, A., CULUD, M., 2012. İlatat Türkiye El-İklimiye Fi Ahd Hizbü’l-Adale Ve’t-Tenmiye, **Dar İbnü’l-Esir**, Musul
- ERGÜL E, (2007) Rasim Özgür Dönmez, “Kürdistan işçi Partisi (PKK) Terör Örgütü: Etnik Terörün Fikri Yapısı, **Anatomisi ve şiddet Stratejileri**”,
- ERİKMEN, S. (2006) "Irak Nereye", **Stratejik Analiz**, Cilt 6, sayı 69, Ocak 2006
- ERKMEN, S. (2013). “2013’te Türkiye ile Irak İlişkileri İçin Beklentiler ve Olasılıklar”. **Ortadoğu Analiz Dergisi**, 5 (49).
- ERMEYDAN, B. (2022) Uluslararası ilişkilerde metodoloji. Koç **üniversitesi** yayınları
- EROL, M.S ve OZAN, E (2014) “Türk Dış Politikasında Algı Yönetimi”, Algı Yönetimi, Bilal Karabulut (ed.), **İstanbul, Alfa** Yayınları,
- EROL, M.Ş. (2007) “11 Eylül Sonrası Türk Dış Politikasında Vizyon Arayışları ve ‘Dört Taz-ı Siyaset’”, **Gazi Akademik Bakış**, Cilt 1, Sayı 1
- ERTAN E, (2013) “1 Mart Günü, Neden TBMM Üyeleri, Hükümet Tezkeresi’ni Kabul Etmedi?”, **Stradigma**, 16.06.
- EYİCİL, A. ve HAMADLAK, P. (2015) Türkiye- Irak İlişkilerinde Musul Sorunu,
- EYİVİL, A. ve Hamadlak, P. (2015). “Türkiye-Irak İlişkilerinde Musul Sorunu”. **KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, 12 (2)
- FEROZ A, (2010) Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945-1980, İstanbul, Hil Yayın,
- FIRAT, M. ve KÜRKÇÜOĞLU, Ö. (2002). “Ortadoğu’yla İlişkiler”. Oran, B. (ed.).**Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler**, Yorumlar (1980-2001). İletişim Yayınlar.
- GOLOĞLU, M. (1974) Tek Partili Cumhuriyet (1931-1938), Ankara: Türkiye **İş Bankası Kültür Yayınları**
- GÖLBAŞI, H. (2016). “Birbirinden Beslenen İki Kavram: Medya Ve Terör”, **Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Yıl: 4, Sayı: 31
- GÖNLÜBÖL, M. ve Sar, C. (ed.). (1974). Olaylara Türk Dış Politikası (1919-1973). **Anakara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları**, Ankara

- GÖZEN, R. (2000). Amerikan Kısılcacında Dış Politika: Körfez Savaşı, Turgut Özal ve Sonrası. Ankara: **Liberte Yayınları**.
- GÜLDEN A, (2006) “Türk Dış Politika Seçkinlerinin Ortadoğu Algılamaları ve Irak Savaşı”, **Akademik Orta Doğu**, Cilt: 1, Sayı: 1,
- GÜRSEL. C. (2016), “Yeni” Olgusu: 100. Yılında Sykes-Picot Antlaşması, **Orta Doğu ve Türkiye**”, **Akademik Bakış**, Cilt 9, Sayı 18
- HALE, W. (2003). Türk Dış Politikası 1774-2000. (Çev. P. Demir), **Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul**.
- HAMMER, M. ve CHAMPY, J (1994) Değişim Mihelldisligi, çev. Sinem Gill, İstanbul, **Sabah Yayınları**,
- İRİNA Svistunova,(2010) “Irak Faktörünün Türkiye’nin Dış Politikasına Etkisi”, **Ortadoğu Analiz**, Cilt: 2, Sayı: 19-20,
- KARAKAŞ, C. K. (2017). “DAEŞ Propagandasında Yeni Medya Kullanımı”, **Marmara İletişim Dergisi**, Sayı 28.
- KARAKAŞ, C. K. (2017). “DAEŞ Propagandasında Yeni Medya Kullanımı”, **Marmara İletişim Dergisi**, Sayı 28
- KASALAK, K, (2007) “Irak’ta Manda Yönetiminin Kurulması ve Atatürk Dönemi Türkiye-Irak ilişkileri”, **Askerî Tarih Araştırmaları Dergisi**, Yıl:5, Sayı:9, Ankara
- KASAPSARAÇOĞLU, Murat, İki Darbe Arasındaki Dönemde Türkiye’nin Ortadoğu Politikası ve Muhalefet (1960-1980), **CTAD**, Yıl 17, Sayı 33
- KAŞTAN, Y (2008) “II. Dünya Savaşı Sonrası Türkiye- Irak Siyasi İlişkileri”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Konya
- KILIÇ, S. (2019) Musul Sorunu ve Lozan, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**
- KLIÇ S., (2018) Türkiye-Irak İlişkilerinde Su Meselesi ve Geleceğe Dönük Öneriler, Orsam Bölgesel Gelişmeler Değerlendirmesi **Ortadoğu stratejik Araştırma Merkezi**
- KOÇSOY, Ş., (1991). Irak Türkleri ve Türk- Irak İlişkileri (1932- 1963), **Boğaziçi Yay**, İstanbul

KÖNİ, H, (1996) “Körfez Savaşı Sonrası Türkiye ve Ortadoğu”, **Avrasya Dosyası**,
Cilt: 3, Sayı: 1, Kuzey Irak Özel Sayısı, (İlkbahar).

KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi.

KULOĞLU, A-SARIKAYA, F, (2004) “Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye”,
Stratejik Analiz Dergisi, Sayı: 48.

KURT, V. (2018) ÖZAL’IN Dış politikası: Uluslararası siyaset, Değişim ve
süreklilik , **muhafazakârdüşünce** • yıl:15 - sayı:55 •

KUTLAY, M, (2011) “Economy as the ‘Practical Hand’ of a ‘New Turkish Foreign
Policy’,” **Insight Turkey**, cilt 13,

LAÇİNER, S. (2001), **Bir Başka Açıdan İngiltere**, Ankara

MARK A. Heller,(1993) "Iraq's Army: Military Weakness, Political Utility",
Amatzia Baram ve Barry Rubin (der.), Iraq's Road to War, New York,
St.Martin's Press,

Mehmet Şahin, “Türkiye’nin Orta Doğu Politikası: Süreklilik ve Değişim”,
Akademik ORTA DOĞU, Cilt: 4, Sayı: 2, 2010

MELEK, F – KÜRKÇÜOĞLU Ö. (2006) Arap Devletleriyle İlişkiler, Türk Dış
Politikası, **Baskın ORAN (Ed.)**, **İletişim** Yayınları, İstanbul

MİŞ, N. Ensaroğlu, Y, Ulutaş, F, Ünay, S. Çelik, Z. ve Çağlar, İ. (2014). 2014’te
Türkiye, **SETA** Yayınları, Ankara

MUSLU, F. (2019) Türkiye'nin Askeri Üs stratejisi ve Irak , **Seta Analiza** ,sayı 276

MUTEMEDİ A, (2006) “Tahaddiyat ve Fures İnan fi Asya’l-Vüsta ve’l-Kavkaz”,
Neşretü Afak İstiraticiyye, **Merkezü’z-Zeytune li’d-Dirasat ve’l-İstışarat**, Beyrut,

NURİ, N.A. (2003) “es-Sırau’d-Devlî ale’l-Cumhuriyyati’l-İslamiyye fi Asya’lVüsta
el-Ünmezece’t-Türki”, Silsiletü Dirasat İstiraticiyye,
Merkezü’dDirasati’d-Devliyye, Bağdat Üniversitesi,

OĞUZLU, T. (2012) “Komşularla Sıfır Sorun Politikası: Kavramsal bir Analiz’
Uluslararası Antalya Üniversitesi, Ortadoğu Analize , - Cilt: 4 -
Sayı:42

- OĞUZLU, T. (2012). “ABD Sonrası Irak ve Türkiye “. **Ortadoğu Analiz Dergisi**, 4 (37)
- OKTAV, Ö. Z. (2010). Çok Boyutlu Türk Dış Politikasına Bir Örnek: **Türkiye-Irak Bölgesel Kürt Yönetimi** Arasında Gelişen İlişkiler ve Nedenleri. Ortadoğu Etütleri.
- ÖZCAN, A.Ö. (2004) İşgal Sonrası Irak'ta Olanlar Sıradan Bir Güvenlik Sorunu mu? Uluslararası İlişkiler, Cilt 1, Sayı 1
- ÖZDAĞ, Ü. (1999). Türkiye Kuzey Irak ve PKK Bir Gayrı Nizami Savaşın Anatomisi. **Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları**, Ankara.
- ÖZDEMİR, D.M (2022) Türkiye'nin Terörle Mücadelesinin Kuzey Irak'taki PKK Yapılanmasına Etkisi Dış Politika | **Kriter** Mart / Yıl 6, Sayı 66.
- ÖZDEMİR, H. (2000). "Siyasi Tarihi (1960- 1980)", Çağdaş Türkiye (1908- 1980), C.4, 6.**Basım, Cam Yay.**, İstanbul
- ÖZEY, R., (1999), Dünya ve Ülkeler Coğrafyası, **Öz Eğitim Yayınları** No:30, Konya
- ÖZKAN, F. (2016). “Tarihsel Perspektiften 21. Yüzyıl Ortadoğu’sunu Anlamak”. İzol, R. ve Öztürk, T. (ed.). 21. **Yüzyılda Orta Doğu. Seçkin Yayınları**, Ankara
- PARK, B. (2012). Modern Türkiye: Küreselleşmiş Bir Dünyada İnsan, Devlet ve Dış Politika. **New York: Routledge**.
- PUSANE Ö. K. (2014) Turkey’s Kurdish Opening: Long Awaited Achievements and Failed Expectations. **Turkish Studies**,
- R. Tayyip Erdoğan “The Robust Man of Europe,” **Newsweek**, 17 Ocak 2011
- RİYAD, O. (2021) Irak'taki Güvenlik sorunları, SAYI 342.
- SALİH, E. (2008) Irak siyaseti ve Etnik Kimlikler, İstanbul **Kerkük Vakıf Yay**, şubat
- SANCAK, K. Ve ÇAKICI, F.O(2011) Komşularla Sıfır Sorun Politikası: Karşılıklı Bağlılık Eksinde Türkiye-Ermenistan **İlişkilerinin Değerlendirmesi**,

- SARAY, M. (2006) Türkiye ve Yakın Komşuları, **Atatürk Araştırma Merkezi**, Ankara,
- SEMİN, A. (2011). “Türkiye’nin Irak Politikası Işığında Kuzey Irak Açılımı”. **Bilge Strateji Dergisi**, 3 (5), Anakara.
- SEYFETİN M. ve OZAN, E. (2011) “Türk Dış politikasında Süreklilik Unsuru Olarak Siyasal Rejim”, **Gazi Akademik Bakış**, Sayı 8,
- ŞAHİN, M (2006) Irak Bağlamında Türk-Amerikan İlişkileri
- ŞAHİN, M. (2010) “Türkiye’nin Orta Doğu Politikası: Süreklilik ve Değişim”, **Akademik Orta doğu**, Cilt: 4, Sayı: 2,
- ŞAHİN, T. Y. (2016). Uluslararası Politikada Orta Doğu. **Barış Platin Yayınları**, Ankara.
- ŞATAN, N. S Uluslararası İlişkilerde Bilimsellik Metodoloji ve Yöntem,
- ŞİMŞİR, B. N. (2016) Musul Sorunu Türkiye-Irak-İngiltere, **Dokuma oluşturma tarihi. Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi Raporu**. (2015). Irak ve Suriye’deki Gelişmelerin Türkiye’ye Etkileri. Bilgesam Yayınları, Ankara.
- TAMER, C. (2016). “Türkiye ve İran’ın Irak’ta Güç Tahkim Etme Çabası: Başka Örneği “. **Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 3 (6).
- TUNCER, H. (2016). Küreselleşme Döneminde Türk Dış Politikası. **Kaynak Yayınları**, İstanbul.
- TURAN, K. (2015). “Körfez (Irak) Krizi” (1990-1991). Çakmak, H. (ed.). Türk Dış Politikasında 41 Krizi 1924-2014. **Kripto Yayınları**, Ankara
- TÜRKMEN Törel, (2002) “PKK terör örgütü: **tarihsel ve siyasal gelişim süreci bakımından incelenmesi; 1978-1998**”
- TÜRKMEN, M. (2021) March 1 Resolution the Context of Turkey’s Iraq Policy (1 Mart tezkeresi Bağlamında Türkiye'nin Irak Politikası) **Bölgesel Araştırma Dergisi**, Mayıs, 5 (1) 185-212,
- ULUTAŞ, U. ve TORLAK, F. (2011). “Çekilme Sonrası Irak’ta Düzen Arayışı”. **SETA Analiz Dergisi**, 49

- UZGEL, İ. (2002). “ABD ve NATO ile İlişkiler”. Oran, B. (ed.). Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, **Belgeler, Yorumlar (1980-2001)**. İletişim Yayınları, İstanbul
- UZUNÇARŞALI, İ.H. (1988), “Osmanlı Tarihi” II, Ankara: **Türk Tarih Kurumu**.
- YALÇIN H. B. ve ALTUN F. (2018) Terörün Kökenleri ve Terörle Mücadele Stratejisi, (**SETA**, İstanbul:),
- YAZICI, N., (2010) Petrol Çerçevesinde Musul Sorunu (1926-1955), **Ötöken Yay.**, İstanbul,
- YEŞİLYURT, N. (2013). “Ortadoğu’yla İlişkiler”. Oran, B. (ed.). Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar 2001-2012. **İletişim Yayınları**, İstanbul
- YILMAZ S. (2011) Irak Dosyası, **Kum Saati Yayınları**, İstanbul
- YILMAZ, Ö. (2010). Aslan’ın Kaplanla Mücadelesi: Sri Lanka ve Tamil Anayurdu Özgürlük Kaplanları (LTTE) Terör Örgütü. İhsan Bal, Süleyman Özeren (Der.) Dünyadan Örneklerle Terörle Mücadele içinde, Ankara: **USAK**
- YILMAZ, S. (2012). Irak Dosyası. **Kum Saati Yayınları**, İstanbul.
- ZAREDDİN, S., (2004). El-Harbü’l-Emerikiye Ala El-Irak El-Bu’Duü’l-Nafti, EsSakafi Lubnani Merkezi, **Beyrut**, 1. Baskı, 413

GAZETE KAYNAKLARI

BCA, Fon No: 30100-Kutu No: 4-Dosya No: 246-Sıra No: 2

Cumhuriyet gazetesi, 16 Ocak 1986: 3.

Hürriyet Gazetesi “Irak’a uyarı,” 23/01/2003

Hürriyet Irak Ordusu resmen dağıtıldı, 30 Mayıs 2003.

Millî Gazete, 7 Ocak 2004.

Yalçın bayır, Türkiye Sıcak Savaşın İçine Girmeyecek,” Yeni Şafak Gazetesi, 19/Şubat/2003.

Yeni Şafak, Irak'ta kim kimdir? 16/10/2017

Yeni Şafak, Yasemin Asan, Ovaköy Sınır Kapısı tehlikede, 4 Kasım 2019

Yeni Türkiye Gözen, Ramazan (2002), “Türkiye’nin Ortadoğu Politikası: Gelişimi ve Etkenleri,” Türkler Ansiklopedisi, 17.C., Ankara, Yayınları.

Yeşim DEMİR, Irak'ın Mezhepsel Yapsın ve Etkileri, Yeni Türkiye 98/2017

ELEKTRONİK KAYNAKLARI

Türkiye Cumhuriyeti Mili savunma bakanlığı, 24 Ağustos 2016)
<https://www.msb.gov.tr/SlaytHaber/2332019-21106> (Erişim tarihi 23 mart 2023)

Uluslararası Politik Akademisi, 9 TEMMUZ2016

<http://politikaakademisi.org/2016/07/09/chilcot-raporu/> (erişim tarihi 21 mart 2023)

<http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/0-22-20140717111> pdf (erişim Tarihi: 19.maet.2023)

<http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/0-22-20140717111> pdf (erişim Tarihi: 19.maet.2023)

“CHP Ankara Milletvekili Önder Sav 1 Mart Teskere Konuşması”, İstanbul Gerçeği,
https://www.istanbulgercegi.com/chp-ankara-milletvekili-onder-sav-1-mart-teskere-konusmasi_9474.html , (Erişim Tarihi: 19 Nisan 2023).

Ekrem Yolcu,” Amerikan İşgali ve Kirli Pazarlık,” [http:// www.enfal.de/guncel.htm](http://www.enfal.de/guncel.htm).
BBC News Türkçe
https://www.bbc.com/turkce/dunya/2016/07/160706_iraq_chilchot_rapor
(erişim tarihi 21 Mart 2023)

Irak ve Türkiye, iki ülke arasındaki iikili ilişkileri desteklemek amacıyla Stratejik İşbirliği Yüksek Konseyi kurmak için antlaşma yapıyor. Şinuha, Çin Haber Ajansı, 11.Temmuz.2008
Http://Www.Arabic.Xinhuanet.Com/Arabic/2008-07/11/Content_668135
(erişim tarihi 30 Mart 2023)

Ankara’da Talabani, Stratejik ilişkiler kurmak istiyoruz, el Yawm el Sab’ı, 08.03.2008.<http://www.youm7.com/news.asp?newsid=18251&secid=88&issueid=0> (erişim tarihi 30 Mart 2023)

Başbakanlık Konseyi Basın Yayın Departmanından Çıkan Basın Açıklaması; Irak Cumhuriyeti, 07.08.2007.
[Http://Nahrain.Com/D/News/07/08/08/Nhr0808c](http://Nahrain.Com/D/News/07/08/08/Nhr0808c). (Erişim tarihi 27 mart 2023)

<https://stratejikortak.com/2020/09/turkiye-irak-iliskileri-2.html>)

YAKUT, S/ Uluslararası politik akademisi,26 mart 2014
<http://politikaakademisi.org/2014/03/26/irak-jeopolitigi/> (erişim tarihi 11 2023)

https://www.academia.edu/19626696/1_Mart_Tezkeresinden_Bug%C3%BCne_T%C3%BCrkiye_nin_Kuzey_Irak_Politikalar%C4%B (erişim tarihi: 28.03.2018).

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, Türkiye-Irak Ekonomik İlişkileri, http://www.mfa.gov.tr/turkiye-irak-ekonomik-iliskileri-ve-turkiye_nin_yeniden-imar-surecine-katkisi.tr.mfa , (erişim tarihi 12 Şubat 2023).

Taha yazıcı”, <https://stratejikortak.com/2020/09/turkiye-irak-iliskileri-2.html>
http://www.tasam.org/Files/Icerik/File/turkiyenin_irak_politikasiturkiyeirak_iliskilerin_gelecegi_ve_abd_faktoru_3f982fca-1688-43a8-8e29-26563c32e5b0.pdf erişim tarihi: 20.mart.2023).

“Ülkelere Göre Yıllık İhracatı”, TÜİK,
http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=1545, (Erişim tarihi: 14 Nisan 2023).

Opeation Iraq Freedom: Strategies, Approaches, Resualts, and İssues for Congress"
<http://www.fas.OrgsgpcrsnatsecRL34387J2df> (15 nisan 2023)

Övaköye sınır kapısı Açılsın (18.6. 2020) İstanbul
<https://www.dha.com.tr/gundem/ovakoy-sinir-kapisi-acilsin-1777335> (erişimtarihi: 15 Nisan 2023)

Davutoğlu Ellerime Sarılıp ‘Abi Ne Olur Girmeyelim’ Dedi”, Cumhuriyet,
<https://www.cumhuriyet.com.trhttps://www.cumhuriyet.com.tr/%20haber/davutoglu-ellerime-sarilip-abi-ne-olur-girmeyelim-dedi-478027> (Erişim Tarihi:19 Nisan 2023).

Pençe Kartal ve Kaplan: Kuzey Irak'ta önleyici harekât, <https://actafabula.net/pence-kartal-ve-kaplan-kuzey-irakta-onleyici-harekat/> (erişim tarihi, 20 n'san 2023)

<https://www.mfa.gov.tr/data/DISPOLITIKA/Bolgeler/ortadogu/irak/Ortak%20Siyasi%20Bildirge.pdf>

<http://www.usakgundem.com/yazarlar.php?type=1&id=442> (20.Mart .2023)

<http://www.bilgesam.org/incele/1107/-iran'in-suriye-krizindeki-tutumu/#.Wskbqi5ubIV> (erişim tarihi: 3. Mart. 2023)

<http://www.mynet.com/haber/politika/hasimiyi-iade-etmeyiz-629824-1>(erişim tarihi: 21.ocak.2023).

<http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/0-22-20140717111.pdf> (erişim Tarihi: 17.3.2023

https://www.academia.edu/19626696/1_Mart_Tezkeresinden_Bug%C3%BCne_T%C3%BCrkiye_nin_Kuzey_Irak_Politikalar%C4%B1 (erişim tarihi: 28.03.2023).

DİĞER KAYNAKLAR

ANNUAL REPORT ON TURKEY FOR 1957 (Türkiye: 1957 yılı Yıllık Değerlendirmesi), From James Bowker to Selwyn Lloyd (Bowker'dan Selwyn'e), 4 gubat 1958

ANNUAL REPORT ON TURKEY FOR 1958 (Türkiye: 1958 yılı Yıllık Değerlendirmesi), From Bernard Burrows to Selwyn Lloyd (Bowker'dan Selwyn'e), 17 gubat 1959.

ANNUAL REPORT ON TURKEY FOR 1959 (Türkiye: 1959 yılı Yıllık Değerlendirmesi), From Bernard Burrow to Selwyn Lloyd (Bowker'dan Selwyn'e), 26 Ocak 1960.

ANNUAL REPORT ON TURKEY FOR 1960 (Türkiye: 1960 yılı Yıllık Değerlendirmesi), From Bernard Burrow to Foreign Office (Bowker'dan Selwyn'e), 6 gubat 1961

BAKER, J. (2004): Diplomat ve Cumhuriyetçi Parti üyesi **ABD'li politikacı**.

- BARKEY, H. J. (2010). "Turkey's New Engagement In Iraq", United States Institute Of Peace, 237
- BİLGE Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi Raporu, 2013: 15.
- BİLGE Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi Raporu, 2013: 21
- BİLGEYİ Duman, (2009) ORSAM Ortadoğu Uzmanı, Türkiye-Irak Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği ve Türkmenler,
- BKZ. Lak, Türkiye – Irak ilişkileri: 1920 – 2010
- CELEPOĞLU, H.(2006) Düünden Bugüne Irak Türkmenleri **Orta Doğu Siyasetindeki Yeri,(Doktora Tezi)Elâzığ , 2006 .**
- CENGİZ T. (2020), "Nusra Cephesi'nde neler oluyor?", AlJazeera Türk, 1 Ağustos 2016; Ali Kemal Erdem, "El-Kaide'yle bağını kestiğini iddia eden, Türkiye'yi karşısına almak istemeyen Colani'den imaj çalışmaları"Independent Türkçe, 5
- DURMAZUÇAR, V. (2002). Ortadoğudaki Su Sorununun Türkiye'ye Bakan Yönü ve Türkiye'nin İzlemesi Gereken Hidrostrateji, (Yüksek Lisans Tezi), **Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Strateji Bilimi Anabilim Dalı**, İstanbul
- GAYTANCIOĞU, (2008) Kaan, Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Türkiye-Suriye İlişkilerinin Ortadoğu Politikasına Etkisi, **Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Edirne,
- GÜLDALI, S. (2009) 2003 Amerika İşgali Sonrası Türkiye-Irak İlişkileri , **Beykent Üniversitesi sosyal bilimler Enstitü Uluslararası ilişkiler ana bilim Dalı** (yüksek lisans tezi)
- HANDE EROL, Türkiye –Ortadoğu İlişkileri (1983-1993) , Dokuz **Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü** Tarih Anabilim Dalı Türkiye Cumhuriyeti TarihiProgramı (yüksek lisans tezi), 2008.
- HARRİS W. (2000), "Modern Irak'ın Stratejik Konumu", Avrasya Dosyası, Cilt 6, Sayı3.
- HUSSEIN, Ö.İ(2020) 1979-2012 Yıllar arasında Türkiye-Irak stratejik İlişkileri, Selçuk Üniversitesi (doktora tezi)

- Hüseyin ABBAS ve Mohamed ASLAN, Kraliyet Deveinde Irakın Etnik Yapısı ve **Siyasi Oluşumlar, Yüksek lisans Tezi**, Ankara, 2009
- İSA, H. (2005) El-Kaziye El-Kürdiye Fi El-Irak Min El-İhtilal Eb-Britani ile El-Ğazu ElEmeriki (1914-2004), *Medbuli Matbaası.*, 1. Baskı, Mısır.
- KAPLA, E.S. (2011) Türkiye-Irak ilişkileri (1918-1960) , **KIRIKKALE Üniversitesi sosyal Bilimler Enstitü Uluslararası ilişkiler** ,Yüksek lisansa tezi.
- KIZILTEPE.Ö(2018) Turgut Özal ve AK Parti Dönemlerinde Türkiye'nin IrakPo litikası: Karşılaştırmalı Bir Analiz, **Akdeniz üniversitesi sosyal Bilimler Enstitüsü**, (Yüksek lisan tezi)
- ÖZTÜRK, S. DEAŞ'ın Yükselişi ve Düşüşü, polis Akadimisinin Raporu
- T.C İletişim Başkanlığı, "Türkiye'nin DAES'le Mücadelesi", **YouTube**, 21 Ekim 2019
- Ukayl Mohamed Abd, "el-İstrâfıcıyyetü'l-Emrîkiyye fi'l-İrâk ve Eseruhâ ale'l-Alâkâti'l-râkiyye el-Küveytiyye", *Mecelletü Ebhâsi'l-Basra li'l-'Ulûmi'l-İnsâniyye, Câmi'atü'l-Basra*, S. 5, C. 42, 2017
- ÜSTÜNEL R. (2015), "2003 Yılı Sonrası Irak'taki Gelişmelerin Türkiye'nin Güvenliğine Etkilerinin İncelenmesi", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *Ankara: Kara Harp Okulu*.
- VERNON, J., Fix This War, New York, 2006.
- WILLIAM, H (2000), "Modern Irak'ın Stratejik Konumu", **Avrasya Dosyası**, Cilt 6,Sayı3.
- WILLIAM, H. (2000) Moderin Irakın Stratijik Konum, **Avrasya Dosyası**, C. 6

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı: Taha Mawlood Taha TAHA

Vatandaşlık: Irak / Erbil

Yabancı Dil: Kürtçe (Anadil) Türkçe, Arapça

Eğitim:

Lisans: Selahaddin Üniversitesi, Diller Fakültesi, Türk Dil ve Edebiyatı

Yüksek Lisans: İstanbul Aydın Üniversitesi Uluslararası İlişkiler ve İstihbarat
İncelemesi

